



'98/3

Herbert Haag: Ne zavarjátok a szerelmet! (részletek)

Egyre többet tenni a családért

– Interjú Bíró László püspökkel

Cseh-Szombathy László: A család

Pfitzner Rudolf: Szeretet, erosz, szexualitás

Család

Egyházforum

Alapítók:

Wildmann János és Paul M. Zulehner

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány
Kiadóvezető: Mohos Lászlóné

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

1158 Budapest, Thököly u. 74. (Tel.: 272-24-05)

Szerkesztőség, levélcím:

Egyházforum 6723 Szeged, Római krt. 17-19/B IV. 88.

Munkatársak:

Kovács-Krassói Anikó, Kovács-Krassói Norbert,
Nagy István, Sarnyai Csaba Máté

Szerkesztőbizottság:

Andok Mónika (szerkesztő)
Békési Eszter (Folyamatok, felelős szerkesztő)
Dévény István (Perspektíva, Szemle)
Farkas Beáta (Egyház és társadalom)

Hegyi Gyula

Máté-Tóth András (főszerkesztő)

Mustó Péter S. J. (Lelkiség)

Varga Péter Pius

Winkler Lajos (olvasószerkesztő)

Egyes szám ára: 195,- ÁFÁ-val (Nyugaton 7,50 SFr)
Évi előfizetési díj: 600,- ÁFÁ-val (Nyugaton 28,00 SFr)

Bankszámla:

OTP RT. XV. ker. fiók Pólus Center
11715007-20372297

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.
Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül
a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg
és csak kérésre küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a HELP.

Megrendelhető minden postahivatalban,
kapható országosan az egyházi könyvesboltokban.

HU ISSN 1215 0630

Kedves Olvasók!

Régóta készülünk erre a számra. Úgyis mondhatnánk, szívügyünké vált „súlypontoszni” a család témát. Az elmúlt másfél év a szerkesztőség négy családjába hozott gyermeket, közülük is három elsőszülöttet. Fiatalok révén a házasság, a családalapítás örömei és gondjai jelen vannak életünkben. Milyen családot fogunk teremteni? Tudunk-e, érdemes-e valamilyen modellt szem előtt tartanunk hozzá? Egyáltalán létezik-e követendő modell?

Azzal a tapasztalattal láttunk a szám szerkesztéséhez, hogy témáinkban egyházi körökben kommunikációs zavarok vannak. Olyan kényes kérdések, mint a szexualitás és a szüzettség, gyermekvállalás és a házasságon belüli konfliktusok problémáihoz vagy egyáltalán nem, vagy kevés segítséget kapnak a katolikus házások és családok. A felmerülő lelkiismereti nehézségek kezelésére papok, lelkipásztorok lelkiismeretük és a hivatalos megnyilatkozások malomkövei között őrlődve gyakran inkább csak általánosságokat mondanak.

A Súlypontba egyfelől olyan írásokat gyűjtöttünk, melyek mernek beszélni ezekről a neuralgikus kérdésekről, másfelől pedig két kiváló tanulmányban a mai magyar társadalom családszociológiai helyzetéről lehet olvasni.

A tarjedelemre és a „súlyosra” tervezett rovat sem volt elegendő például olyan egyházjogi kérdésre, mint „a nincs, de mikor és milyen esetben mégis lehetséges, hivatalosan tulajdonképpen miért nem létező” válás skizofréniája. Nagy szükség lenne legszemélyesebb dolgaink közlésére, „kibeszélésére” megtalálni a jó módszert és fórumot. A család szám most erre tesz kísérletet.

Mindannyiunknak kívánjuk, hogy találjunk rá újból és újból családi kapcsolatainkra!

1998. október

A SZERKESZTŐK

SÚLYPONT

CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ

1925-ben született. Kisalföldi református értelmiségi családból származik. 1943-1950 között végzett egyetemi tanulmányokat Bázelen, Genfben és a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarán. 1957-75 között a Statisztikai Hivatal munkatársa, 1982-től 1989-ig az MTA Szociológiai Intézetének igazgatója, 1993-tól az MTA levelező tagja, 1994-ben Széchenyi-díjat kap. Jelenleg az ELTE és a Közgazdasági Egyetem doktori programjaiban oktat. Két fia és hét unokája van.

A család

A társadalmi formációk, jelenségek bemutatása, elemzése általában azzal kezdődik, hogy pontos meghatározását, definiálását adjuk a szóban forgó jelenségnek. Ez a család esetében feleslegesnek látszik, mivel a családdal kapcsolatban rengeteg közvetlen élményünk van; a család adja életünk keretét a bölcsőtől a koporsóig. Sok és különböző tapasztalatokat szerzünk a családról, és ezeket csak kis mértékben tudja kiegészíteni a tudományos megfigyelés. Viszont rendezi ismereteinket, típusokat alkot, és ami a legfontosabb, segít a család és az egyén, illetve a család és a társadalom közötti összefüggések tisztázásában.

Családtipológia

A társadalmi jelenségek leírásánál általában egy modellből indulunk ki, amely felsorolja annak szerkezetét, azt a kört, amelyik a jelenséghez tartozik, és azokat a funkciókat, amelyeket a modell tagjai és a társadalom számára betölt. A mindennapi előfordulását ehhez a modellhez viszonyítjuk, az attól való eltéréseket számba vesszük, és ezekre magyarázatot keresünk.

A család alapmodellje az a társadalmi közösség, amelyben olyan személyek élnek, akiket vérségi vagy jogi természetű kapcsolat köt össze; „magja” egy házaspár, tagjai azok a gyerekek, akik a házastársi viszonyból születnek és – esetleg – valamelyik házaspár özvegyen maradt szülője.

Ettől a modelltől elsősorban azok a családok térnek el, amelyekben nincs gyermek. Ennek két oka lehet: vagy nem is született, vagy már felnőtt a gyermek és kivált a szülői családból. Az előbbieket zöme fiatal házaspár, akik még nem jutottak el a gyermekszüléshez. Aránylag kis hányada, mintegy 5 %-a a családoknak olyan, ahol életciklusuk teljes ideje alatt nem is lesz gyermek. A másik családtípusba sorolandó gyermektelen házaspárok, családok aránya a XX. század folyamán a halandóság javulásával fokozatosan nőtt; egyre több házaspár élte meg azt a kort, amikor gyermekeik önállósultak, és ők kettesben maradtak. A gyermektelen családok zöme ilyen, ezért vigyázni kell a hanyatló termékenységre való következtetéssel a gyermektelen házaspárok növekvő arányából.

A családok jelentős alcsoportját képezik az ún. csonka családok. Ezek egy szülőből és gyermekéből állnak. Keletkezésük oka a múltban az özvegyülés, valamelyik házastárs korai halála volt, azelőtt, hogy gyermeke-gyermekei már felnővekedtek volna, s így maradt a másik szülő a gyermekkel. Ma a válások „termelik” a csonka családokat.

A válások azonban nemcsak csonka családokat hoznak létre, hanem bonyolult összetételű képleteket is akkor, ha valamelyik fél újabb házasságot köt, és ebből is származnak gyerekek. Tovább bonyolítja a helyzetet, ha mind a két félnek

van az első házasságból is gyermeke, akit bevisz az új családba. A gyermekek szempontjából a szülők részben vérszerintiek, részben mostohák. A képletet tovább bonyolítja, ha az új családtól különélő, ún. láthatási joggal rendelkező szülő törődik volt házasságából származó gyermekkel, azzal intenzív kapcsolatot tart fenn. A család működése szempontjából ő sem hagyható figyelmen kívül.

A család fogalmának meghatározásánál nem volt szó az egy fedél alatt lakásról és a közös háztartásról. Ezek kétségtelenül hozzátartoznak az alapmodell jellegzetességéhez. Viszont e tekintetben van a legtöbb kivétel is. Legfontosabb az öregek esete. Ők azok, akik szubjektív meghatározásaiknál leginkább változatlanul családtagnak tekintik az elköltözött, saját családi háztartást kialakító gyermeküket, sőt unokájukat is. A szubjektív megítélésen túl nem lényegtelen a munkakapcsolat sem, amely mind az öregek, mind a középkorúak, mind a gyerekek szempontjából megkönnyítheti életüket.

A különlakás a XX. század végén egyes országokban a házaspárok életvitelében széles körben elterjedt jelenség anélkül, hogy ez a párkapcsolat megszakadásának előjele lenne. Éppen ezért vitathatók azok a következtetések, amelyek a középkorúak és a fiatalok esetében a különlakást, mint a családon kívüli egyedülélést minősítik. Az öregek esetében inkább lehet ez a magányosság jele, bár sok, gyermekeivel jó kapcsolatot fenntartó özvegy ragaszkodik önálló, független életet lehetővé tevő különéléséhez. Éppen ezért nem minősíthetjük fenntartás nélkül ideálisnak az idősek és fiatalok együttlakását és közös háztartását; és nem tűzhetjük ki ideális célként olyan lakások építését, amelyekben több generáció is együtt élhet.

Az új családok keletkezése; a házasságkötés

Az új családok zöme a XX. századot megelőző korszakokban házasságkötéssel jött létre. Kis csoportot képeztek azok a családok, amelyek tipológiánk szerint létrejöttek pillanatától fogva csonka családnak minősíthetők. Ezek azok az esetek,

amikor a nő házasságon kívül szül gyermeket, és a család az anyából és az újszülöttből áll. A szociálpolitika szempontjából ez a kis csoport lényeges: különös feladatokat ró a társadalomra. A statisztikai számbavételek sokszor nem mutatják ki őket, mivel az anya a szüléskor rendszerint az ő szüleinek családjában él, és ez a család bővül ki az újszülötten.

A XX. század utolsó harmadában Európa-szerte nagy változásnak voltunk tanúi a családok alakulását illetően. Egyre szélesebb körben terjedt el a házasságkötés nélküli együttélés. Ez az új párkapcsolati forma nem nélkülözte az előzményeket; minden országban és minden korban előfordultak törvényes alapokat nélkülöző együttélések, de az összes párkapcsolathoz viszonyítva ezek általában csak néhány százalékot, törpe kisebbséget jelentettek. A skandináv országok jelentettek kivételt a házasságkötés nélküli együttélés nagyobb arányával.

Az 1970 körüli évek tekinthetők fordulópontnak e jelenség előfordulása szempontjából, s a 70-es évek végére az együttélések uralkodó formává váltak Nyugat-Európa legtöbb országában. Magyarországon később, a 90-es években következett be ez a fordulat, vált nagymértékűvé a házasságkötés nélküli együttélés.

Az együttéléseknek többféle típusa van, három csoportra bonthatók. Az egyik csoportba sorolhatók a próbaházasságban élők. Az így minősíthetők együttélése vagy felbomlik, vagy előbb-utóbb házasságot kötnek. A korábbi idők házasság előtti, rendszeres szexuális életet élő partnerkapcsolataitól az különbözteti meg őket, hogy egy fedél alatt laknak, és ha a nő teherbe esik, akkor nem sietnek a házasságkötéssel, nem tekintik a házasságon kívüli szülést megbélyegzőnek sem a gyerekekre, sem az anyára nézve.

A második csoportba tartoznak azok az együttélések, amelyek már hosszabb ideje tartanak, és sem a partnerek, sem a társadalom nem lát különbséget ezek és a házastársi viszony között. Inkább kivétel az, mint gyakorlat, ha valamikor mégis házasságot kötnek: ilyen esetekben az együttélés ideje alatt

született serdülő, vagy már nagykorú gyerekek kíséretében mennek az anyakönyvvezető elé.

A harmadik csoportba azok az együttélések tartoznak, amelyeknél valamilyen külső ok nehezíti meg a házasságkötést. Ilyen volt Magyarországon évtizedeken keresztül az a rendelkezés, amely az özvegyi nyugdíj megvonását írta elő az özvegy újrահázasodása esetében; ilyen a korábbi házasságból származó gyermeket egyedül nevelő szülő fokozott támogatása a családpolitika által, ami megszűnik a család kiegészülésekor; de ilyen külső oknak minősíthető valamelyik nagy befolyással rendelkező családtag, rokon tiltakozása is a kiválasztott partner személyét illetően.

A XX. század utolsó harmadában bekövetkezett változásoknak tehát vannak gazdasági, pénzügy-politikai és mikrotársadalmi okai, de ezek mellett a legfontosabbak a világnézeti változások, az új szemlélet széles körben való elterjedése. Ezt a világnézeti változást a posztmodern filozófia elterjedésével hozhatjuk kapcsolatba.

A keresztény Európában évszázadokon keresztül a vallás, az isteni akarat elfogadása és az ennek megfelelő magatartás határozta meg a családi életet. Ebben következett be változás a racionalista gondolkodás elterjedésével, amely bizalmát az emberi észbe az adottságok mérlegelésébe, a helyes döntések meghozatalának lehetőségébe vetette. A változás kihatott a családi élet alakítására is. A harmadik szakasz jellegzetessége a rációba vetett hit elvesztése. Csökkent, vagy egyenesen megszűnt az önbizalom: kétségeket támasztott a partner állhatatosságában, de a saját vágyak, értékelések tartósságában is, sőt az önmagáról a partnerről, de az egész társadalomról alakított kép helyességét illetően is. A házasságra vonatkozóan a fenti nézetek alapján kétségessé vált minden olyan döntés értelme, amely hosszabb távra kiható következményekkel jár, mint például a házasságkötés.

A racionalitásba, az ész mindenhatóságába vetett bizalom jogosságát már sok család életének alakulása tette kérdésessé. De erre a keresztény ember válasza nem az, hogy kibújjik

a felelősség alól, nem vállal elkötelezettséget, mentséget keres a társa szempontjából káros döntéseire, hanem számol az isteni akarat előre nem látható módon való érvényesülésével, és családi életében nemcsak a sikereket értékeli, hanem az azzal járó szolgálatról sem feledkezik meg.

A családok felbomlása

Az együttélések célszerűségét hirdetőik érvelésében jelentős szerepet játszik az arra való hivatkozás, hogy a házasságok növekvő arányban bomlanak fel, és ezért értelmetlen az együttélések legalizálása, és visszatetsző az olyan fogadalom, hogy „társamat jóban-rosszban el nem hagyom, holtomiglan, holtáiglan hozzá hű leszek”, akkor, amikor a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a házasságok mintegy fele a bíróságon, bontóper keretében ér véget.

A XX. század végén az Egyesült Államokban és az európai országok nagyobb részében a válással megszűnő házasságok aránya 30-50 % között mozog. Magyarország esetében ez az arány 30-35 %. Ennek magyarázatát keresve a közvélemény egy része, a permisszív, válásokat megkönnyítő törvényeket okolja, és a válást megnehezítő, vagy egyenesen megtiltó törvények meghozatalában látja a megoldást. Viszont a bíróságok által nem legalizált, de a valóságban egymástól különélők magas aránya arra utal, hogy a privát életbe beavatkozó törvények hatékonysága nagyon is vitatható. A különélés ugyanakkor a gyengébb felet, elsősorban a gyereket, valamint a kisebb keresetű házaspárt kiszolgáltatja a másik félnek. Az állapot szabályozatlansága következtében még csak nem is hivatkozhat a bíróság által leszögezett jogaihoz.

Ez a szabályozatlan különválás különösen sújthatja azokat, akik eleve nem kötöttek házasságot, együtt éltek. Egyébként a szociológiai vizsgálatok kimutatták, hogy a kapcsolat felbomlása gyakoribb a házasságkötés nélkül együttélőknél, mint a törvényes házasságokban. Az együttélések tehát nem csökkentették, hanem inkább fokozták a házastársi viszony, a családi élet bizonytalanságát.

Ha a válásoknak az elmúlt három évtizedben való növekedésére keressük a magyarázatot, két irányban érdemes vizsgálódnunk. Az egyik azon társadalmi-gazdasági változások számbavétele, amelyek meggyengítették azoknak a tényezőknek az erejét, amelyek a partnereknek „jóban-rosszban” való együttmaradására ösztönöztek, sőt ellenkezőleg, a válást, mint a legpraktikusabb megoldást sugallták. A kutatás másik iránya a konfliktusok tanulmányozása lehet, elsősorban a konfliktusok keletkezésének tanulmányozása.

A társadalmi változások közül kiemelkedik a gondolkodás szekularizációja, a vallásosság tévesztése. Ez az elmúlt évtizedekben nemcsak a volt szocialista országokban volt megállapítható, hanem egész Európában.

Ezekben a vallási gyakorlat külsőségeit, mint hagyományokat változatlanul sokan ápolták, de az igazi hit mind inkább elapadt. Mind kevesebb család gondolkodásának maradt a meghatározója, és egyre kevesebb család érezte úgy, hogy neki is van kötelessége az Ige tanításának átadásában, és nem kereste konfliktusainak megoldásához az útmutatást vallásának tanaiban.

A válások gyakoriságának egyre emelkedő tendenciájában szerepet játszott és játszik a családok belső struktúrájának, a családi munkamegosztásnak az átalakulása is. Ez röviden a házasság fokozott kereső tevékenységét jelenti, s azt, hogy ezzel párhuzamosan nem vált hasonló méretűvé a férfiak részvétele a családi életben, a családi feladatok ellátásában.

A házasság esetében a férjek egyoldalú karrier-orientációjának torz mintája vált a női életcélé. Kiemelt szerepet kapott a gondolkodásban a „függetlenség” a másiktól, s elvesztette a nőknél is az értékét a család szolgálata, ami a férfiak esetében már korábban méltatlannak minősült a „teremtés koronája” számára. Megoldást ezért nem a nőknek a konyhába, a gyerekszobába való egyoldalú visszaszorításától várhatunk, hanem attól, ha férjek-apák, feleségek-anyák egyaránt kereső tevékenységükkel azonos jelentőséget tulajdonítanak családi feladataiknak.

A válások gyakoriságának növekedésében közrejátszik és közrejátszott a fokozott urbanizáció is, elsősorban a falusi közösségeknek ezzel járó meggyengülése. Kisebb falvakban még ma is megbélyegzik az elváltakat, különösen az elvált nőket, ami megfontolásra készteti a válságos helyzetben levőket. Ennek a városokban nyoma sincs, sőt a felületes szomszédsági, baráti kapcsolatok felerősítik a médiának a válásokat népszerűsítő hatását. A nagyközönség különböző bálványainak válásait pertraktálva a média ha nem is mintát ad a házassági problémák megoldásához, de gyengíti azon értékek hatását, amelyek a házastársaknak egymás iránti hűségében, a kompromisszumra való hajlandóságban jelölik meg a követendő utat.

A válás okaival foglalkozó meditációk másik iránya a házastársak személyiségeinek azon jellegzetességeit veszi számba, amelyek a válási döntés felé sodorják a feleket. Ezek zöme nem újkeletű. Korábban is megzavarták a házastársi harmóniát, de míg azelőtt a társadalmi-kulturális tényezők segítettek kezelési módjuk megtalálásában, addig ezek ma szabadjára engedik őket.

A sikeres házasság egyik feltétele, hogy a felek már a házasságkötés előtt jól ismerjék egymást, de önmagukat is; tudják, mi a fontos számukra, mit keresnek jövőbelijükben. Mindehhez a házasságot megelőző tartósabb ismeretség segítheti hozzá a feleket, olyan, amelyik során nemcsak az derül ki, hogy kellemesen tudnak együtt szórakozni, a szabadidőt felhasználni, hanem kommunikációjuk az életvitel lényeges kérdéseit is felveti. Sok házasság úgy jön létre, hogy hiányoznak a mélyebb benyomások, ismeretek, s ezért fenyegeti csőd. Amikor kiderülnek a személyiségek közötti szakadékok, akkor a felek becsapva érzik magukat, és vagy a veszekedések válnak rendszeressé, vagy a viszony lesz élettelen, és keresnek a partnerek másnál megértést.

Amennyiben sikerül a kölcsönös megismerés s ígéretes az indulás, akkor is számolni kell a házastársak személyiségében később bekövetkező olyan változásokra, amelyek már nehe-

zebben kezelhető konfliktusokat eredményeznek. Ezek esetében tudomásul kell venni, hogy a konfliktus minden emberi kapcsolatban szükségszerűen előfordul; ahol nincs konfliktus, ott élet sincs. Ez a házasságok esetében az egymás iránti teljes érdektelenséget jelenti, vagy az egyik fél totális dominanciáját, a másik szolgai behódolását mindaddig, amíg fel nem lázad, és az ellentétek kezelhetetlenné nem válnak. Ha a felek nem félnek szembenézni a közöttük érdeklődésük, érdekük, értékeik szempontjából kialakult különbségekkel, akkor közös elemzéssel megtalálható az a kompromisszumos megoldás, amely élettel teli, mindkét felet kielégítő kapcsolattá teszi a házasságot.

A család funkciói

Az új család alapítása alkalmával, de a családi közösség fennmaradásának teljes tartama alatt a családtagoknak egymásért végzett munkája közepette, és a társadalom egészéhez, és az egyes csoportjaihoz fűződő kapcsolat során az embereket bizonyos elképzelések vezetik arra vonatkozóan, hogy mit is várnak egymástól, a családi élettől: mik a család funkciói. Ez utóbbi kifejezés nemcsak a pozitív elvárásokat jelenti, hanem a család működésének olyan következményeit, amelyeket a család, a társadalom nem minősít pozitív hozzájárulásnak, amelyek nem találnak osztatlan lelkesedésre.

A funkciók felsorolásának vegyük elsőnek azt, amely a legtöbb tartós párkapcsolat létrejöttében a legfőbb szerepet játssza. Ez az érzelmi szükségletek kielégítése – vagy legalábbis ennek reménye. Egyszerűbben fogalmazva a házasságot kötők, az együttélést kialakítók azt várják, hogy partnerükkel sikerül olyan közösséget kialakítaniuk, amelyben az egymás iránti szeretet uralkodik. Szeretni fognak bennünket, és mi is megtaláljuk a tárgyát szeretetünknek, először a házastársban, élettársban, majd gyermekeinkben. A szeretetnek az a formája motivál ilyenkor bennünket, mit örökérvényűen Pál apostol írt le a *Korintusiakhoz írt első levelében*.

Ez az ideális. Más kérdés, hogy a családokban milyen érzelmi viszonyokat találhatunk. Sok családban hamarosan a gyűlölet váltja fel a szeretetet. Amikor a családokról beszélünk, nem feledkezhetünk meg a gyűlölettől áthatott családokról sem. A családokkal foglalkozó szolgálatok között fontosak azok, amelyek ezen gyűlölet oldásában nyújtanak a családoknak segítséget.

A család funkciói közül manapság a legtöbb vita a gyermekszülés témájáról folyik. A vitás kérdések általában a társadalom egészének szempontjaiból fogalmazódnak meg, mégpedig úgy, hogy vajon a családokban most születő gyermekek száma elegendő lesz-e a mai öregek és középkorúak pótlására, mikor már azok meghaltak, illetve abbahagyták a munkavégzést, inaktívak lettek.

Ez a kérdés az európai országok közül először Franciaországban fogalmazódott meg a múlt század folyamán. Az „egykéről” folytatott viták, állásfoglalások a XX. század első felében nálunk is ezzel a problémával függtek össze.

A II. világháború körül több európai országban fordulat következett be: a születések száma emelkedett. Egyes országokban az emelkedés olyan méretű volt, hogy a média már „baby konjunktúráról” beszélt. Magyarországon is volt némi emelkedés, de kis mértékű és rövid ideig tartó: inkább az állandósuló hanyatlás vált jellemzővé. Az adatok és a termékenységet kifejező mutatók már a hatvanas években vitathatatlanná tették a tagadó választ az alapkérdésre: az utánpótlás, a reprodukció nincs már biztosítva ebben az országban. Sovány vigasz volt, hogy a hetvenes évektől fogva egyre több európai ország csatlakozott e tekintetben az „úttörő” magyarokhoz. A folyamatossá váló tendencia eredményeképpen a XX. század utolsó évtizedében nincs már egy ország sem, ahol a születések adott szintje mellett biztosítva lenne a népesség utánpótlása. Magyarország abban tér el a többi országtól, hogy – mivel itt a termékenység csökkenése már a hatvanas években, egy évtizeddel korábban megindult, itt már nemcsak a jövőben várható a népesség csökkenése, hanem ez már a

nyolcvanas években meg is indult, s azóta évről-évre kevesebb lesz az ország lakossága.

Az európai népesedési helyzet kialakulásának közvetlen oka, hogy a nők gyermekszülése a XX. század folyamán gyermekvállalássá vált. Ez azt jelenti, hogy a nők nem annyi gyermeket szülnek, amelyre biológiailag képesek lennének, hanem a születésszabályozás alkalmazásával annyit, amennyit akarnak, célszerűnek látnak. Az európai nők átlagos biológiai termékenysége 8-10 gyermek lenne, ha nem alkalmaznának születés-szabályozó technikákat. De a XIX. század második fele óta egyre több országban határozza meg maga a nő, hogy mennyi gyermeket fog szülni. A magyar helyzetnek a többi országban kialakult viszonyokhoz képest főleg abban különbözik, hogy a probléma időtartama jóval hosszabb.

A népesedési kérdésnek nemzetközi keretekben történő vizsgálata azért nagyon fontos, mert megakadályozza, hogy a minket sújtó válságnak magyarázatát csak helyi okokban keressük; számításba kell vennünk az egész Európában érvényesülő okokat is.

Bár van ellenvélemény, találkozhatunk az ellentábor képviselőivel, mégis az ország népességének többsége bajnak tekint a népesség csökkenését. Nincs szó arról, hogy e csökkenés következtében a magyarság egy, másfél évszázad alatt eltűnne az európai népek sorából, de már néhány évtized múlva jelentkezni fognak a megváltozott korstruktúrából adódó nehézségek. Az elöregedés fenyegeti a társadalmat: az idősek arányának folyamatos növekedése, és az aktív népesség csökkenése. Ezek az öregek korábbi aktivitásuk idején végzett munkájukkal hozzájárultak az ország gazdasági fejlődéshez, s az akkori vezetésen múlt, hogy munkájuk nem volt eredményesebb, de inaktívvá válva minden évben az adott évben megtermelt javakat fogyasztják ők is, s ebben az értelemben a mai keresők eltartottjai. A mezőgazdasági termelést végző paraszti családoknál ez a helyzet világos, de nincs másképp az egész ország gazdaságánál sem. A társadalom elöregedése különösen sújtja a további fejlődéshez nélkülözhetetlen be-

ruházásokat, beleértve a nemzeti jövedelemnek a fiatalok magasabb képzésére jutó hányadát is.

A csökkent számú gyermekszülés később is éreztetik hatását: 18-30 év múlva kevesebb lesz a szülőkorú nő, s ennek következtében még ha emelkedik is a termékenység, az újszülöttek generációi még sokáig kis létszámúak maradnak. Egy hanyatló tendencia megfordítása tehát nem könnyű. A célnak ennek ellenére a termékenység alacsony szintjének emelésében kell megmutatkoznia, az adottságok által megszabott keretek figyelembevételével. Illúzió az olyan elképzelés, hogy a családok többségénél van mód a régi termékenységi szinthez való visszatérésre. A vállalt célok elérése szempontjából még az is elképzelhető, hogy ezektől távolabb kerülünk, ha kényszerítő jellegű rendelkezéseket vezetünk be. A gyermek tudatos vállalása a jövőben is a születések feltétele: a biológiai maximum kivételes jelenség marad. Tömeges előfordulásához ma hiányoznak a gazdasági-társadalmi feltételek, és akadályozza az az elterjedt felfogás, amely szerint a sok gyermek érdekében az elmúlt évtizedekben kialakult életmód számos lehetőségéről kellene lemondani a szülőknek.

A mainál több gyermeket vállaló családok számának növekedéséhez a családoknak segítségre van szüksége, amit aktív családpolitika tud nyújtani. A családpolitika a kormányzat hathatós anyagi támogatását igényli, de nem maradhat tétlen a civil társadalom sem. Ez utóbbi jelenti a terhes nők foglalkoztatásának átalakítását, az anyáknak nyújtott segítséget gyermekük gondozásában, és főleg egy gyermekbarát szemlélet, kultúra kialakítását.

Az aktív családpolitika feladatainak kijelölésében fel kell használni a hanyatlás okait feltáró kutatási eredményeket, s ezen okok felszámolására kell törekedni. A program kidolgozásánál tisztán kell látni és tudatosítani kell a közvéleménnyel a lehetőségeket, a korlátokat, amelyek családonként változók, de az egész társadalomra jellemzők.

Az aktív családpolitika része a születésszabályozás problémájával való szembenézés is. A nők zöme a jövőben is élni

fog a születésszabályozás valamilyen módszerével. Célszerű, ha a modern, kulturált módszerek minél szélesebb körben ismertté válnak, mert csak ezek elterjedése biztosíthatja a bár, a terhes anya egészségét és morálját megkárosító művi vetélések visszaszorítását.

Az aktív családpolitikának fontos területe a felvilágosítás és a modern technikák elterjesztése, de a fő feladata azoknak a gazdasági, társadalmi, kulturális okoknak a megszüntetése, amelyek arra vezetnek, hogy a családok a leírt mértékben korlátozzák gyermekvállalásukat. A skála nagyon széles: olyan területek is beletartoznak, mint a gyermek iskolázásának költségei, a kereskedelemnek a gyermekes családok számára nyújtott kínálata, a közvéleményt formáló médiában a család, a gyermek nyújtotta boldogság gyakoribb bemutatása.

Az egyes családok, de az egész társadalom értékváltását megvalósítani nagyon nehéz, de ennek elérése nélkül nem sok siker vár azokra a törekvésekre, amelyek csak materiális területeken próbálkoznak változást hozni, s eredményt ettől várnak.

A „ma” kultusza, amelynek tanúi vagyunk, igyekszik elkerülni minden olyan döntést, magatartást, amely hátráltatja az embert a pillanatnyilag adott lehetőségek maximális kihasználásában. A megszületett gyerek pedig megnehezíti a lehetőségekkel való szabad életet, még azoknál a rétegeknél is, ahol ez nem jár különösebb anyagi gondokkal. A gyermekek számát tekintve pedig tudomásul kell venni, hogy azok a pozitív élmények, amelyek a szülő számára gyermekéből adódnak, egyetlen gyermek esetében is megvannak. Ebből következik, hogy a családpolitikának nem elég a gyermekkel járó, semmi mással nem helyettesíthető élményekre hivatkoznia, hanem tudatosítania kell a társadalom, a nemzet jövője számára kívánt áldozatvállalás szükségességét is.

A megszületett gyermek felnevelése – szakkifejezéssel: családi szocializációja – szintén a családok hagyományos funkciói közé tartozik. Ez a beszédkézség kialakításától a munkavégzéshez szükséges ismeretek átadásának széles skáláját jelenti. A XX. században hatalmas változás következett be a szocializálás

területén is, és egyre több, korábbi családi szocializációs tevékenység került át a társadalom egészéhez, illetve valamilyen célra kifejlesztett intézményhez, mint például a bölcsődékhez, óvodákhoz, iskolákhoz, munkahelyekhez. Az érzelmi jellemvonások alakításában azonban a család uralkodó szerepe megmaradt, valamint abban is, hogy a megismeréshez szükséges érdeklődést hogyan sikerül felkelteni, és milyen értékrend lesz az alapvető. Az utolsó évtizedekben sajnálatosan egyre több család mondott csődöt ezen a téren is, és asszisztált a negatív jellegzetességek, a deviáns formák kialakulásához.

A család jövője

Több mint egy évszázada jelennek meg olyan művek, amelyek a családok alakulásában bekövetkezett változásokat úgy értelmezik, hogy a hagyományos családnak nincs jövője. Ezek szerint a köztudatban elterjedt modellnek megfelelő családi közösségek mind ritkábban találhatók, és a családi funkciókat másfajta kapcsolati formák vagy intézmények veszik át. Ezt a nézetet egyesek sajnálkozva, mások meglegedettséggel fejtik ki, de egyaránt abból kiindulva, hogy a változások visszafordíthatatlanok. Ez az, amit az aktív családpolitika nem fogadhat el, és cáfolják ezt az állítást azokban az országokban elért eredmények, amelyek – igaz, hogy többnyire átmenetileg, de jelentős változásokhoz vezettek. Eredmények ott mutatkoztak, ahol a családpolitika nem merült ki egyszeri intézkedésekben, hanem szinte folyamatos aktivitással jelezte a társadalom számára a család fontosságát, és az érte hozott áldozatok szükségességét. Az áldozatot minden egyes családtól elvárja a társadalom, de a családi funkciók ellátásában közre tud működni valamilyen formában. Természetesen ehhez az állami költségvetés hozzájárulása, az önkormányzatok mozgósítása, a civil szervezetek együttműködése nélkülözhetetlen.

A világ, melyben élünk nem sok biztatást ad optimizmusra. A nehézségekkel tisztában kell lenni, és ezekkel szembe kell nézni. Leküzdésükhöz a legnagyobb segítséget Istenbe vetett hitünk adja, amely rendet teremt a reménytelen, sodródó világban.

Jövőnk a család (NOE Gödöllő)

A Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE) idén Gödöllőn tartotta meg lassan hagyománnyá váló, sorrendben a 4. országos családkongresszusát. A kongresszus ezúttal a „Jövőnk a család” címet kapta. Az előadások a család társadalmi szerepét igyekeztek feldolgozni – többek között – a következő témákban: a bizalom a működő társadalom alapja, egészséges ember az egészséges családban fejlődik, az idősek helyzete a társadalomban és a családokban, a gyermekkori magatartászavarok, iskola és család kapcsolata, a tv mint a személyiségfejlesztésnek és rombolásnak az eszköze.

Szerkesztőségünk a konferencia első előadójával, dr. Kopp Mária pszichológussal készített rövid interjút. Kopp Mária 1942-ben született, nyolcgyermekes családban. 1993 óta a Semmelweis Ignác Orvostudományi Egyetem Magatartástudományi Intézetének igazgatója. Két gyermeke van, a NOE pártoló tagja.

– Lassan már közhely, de tény, hogy egyre többet halani a családok válságáról, gyermeknevelési problémákról, sérült gyerekekről. Tudjuk, hogy az okok összetettek, mégis miben látja a legalapvetőbb gondot?

– Kezdjük azzal, hogy egy gyermek egészséges fejlődéséhez (különösen a pszichés fejlődéséhez) szüksége van az édesanyjára és az édesapjára. Szintén alapvető feltétel, hogy a szülők kapcsolata harmonikus legyen. Legnagyobb gondot abban látom, hogy a felnőttek bizonytalan, esetleg rossz kapcsolatából kifolyólag a gyermekek sérülnek leginkább.

– A sérült családok esetében hatványozottan, de egy ideálisnak nevezhető családban sem mindegy, hogy melyik nem dominál. Egyáltalán, beszélhetünk-e meghatározóbb félről egy családban?

– A gyermek születése után az első néhány évben mindenképpen az anya szerepe a döntő. Ezt mondja ki a modern kötődés-elmélet is. Ez nem csupán biológiai szempontra vonatkozik, sokkal több annál. Egy biztos anya-gyermek kapcsolat az alapja annak, hogy kialakuljon benne az ősbizalom, hogy később képes legyen jövőképet, értékrendszert, tartós kapcsolatot kialakítani. A gyermek fejlődésének következő szakaszában az apa szerepe lesz mérvadó. Ezt alátámasztva egy érdekes és mindenképpen tanulságos kutatásról szeretnék beszámolni. 35 évvel ezelőtt a Harvard Egyetem végzős hallgatóival egy széleskörű pszichológiai felmérést készítettek, majd 35 év elmúltával újra megkeresték őket. Elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy milyen tényezők játszottak szerepet az időközben szerzett betegségeik kialakulásában. Az eredmény megdöbbentő volt: a szüleikkel való kapcsolat volt a legfontosabb szempont. Vagyis, azok, akik számíthattak – elsősorban – az apjukra (ez különösen a férfiak esetében volt mérvadó) lényegesen egészségesebbek voltak, míg azok, akiknél nem volt megfelelő szülői háttér, hajlamosabbak voltak a megbetegedésekre. Fontos azonban rögtön hozzátenni, azt a nem elhanyagolható szempontot, hogy az ezen az egyetemen végzett emberek alapvetően a társadalom elismert, jól szituált tagjai.

– Ezek szerint egyértelműen kimondható, hogy valamely szülő hiánya, illetve alkalmatlansága gyermeknevelési problémákhoz vezethet?

– Természetesen általánosítani nem szabad, de érett személyiség elsősorban egészséges családban fejlődhet. Bár az is igaz, hogy a fogyasztói társadalomnak nincs szüksége érett személyiségekre. Sőt, kifejezetten infantilis, kialakulatlan személyekre tud hatni. Gondoljunk csak a reklámokra, ahol megvásárolható feltételei vannak boldogságunknak. A következetesség és a megfelelő értékrendszer hiánya társadalmunkra nézve tragikussá válhat. Mindenképpen biztató, hogy a vallásos családokban törekszenek egyfajta többlet átadására és a családi integritás megőrzésére. Statisztikailag is kimutat-

ható, hogy a vallásos családok esetében a válások aránya lényegesen alacsonyabb.

– Véleménye szerint hogyan nevezhető meg az a többlet, amit a vallásos családok magukban hordoznak?

– Számomra legkifejezőbb az a hasonlat, amelyben a házaspár kapcsolatát Krisztus és az egyház kapcsolatához hasonlítják. Úgy látom, az ilyen házasság valóban gazdagabb, a hűséget és a bizalmat valóban egy életre ígérik meg egymásnak a felek.

– Változik-e az ember személyiségében az igen kimondása után a házasságban?

– Tudomásul kell vennünk, hogy valamennyien változunk életünk folyamán. A kérdés persze az, hogy milyen irányba. Ezért aztán a kapcsolatok is változnak, sőt, változniuk kell. Nagy veszélyt jelent az, ha – rózsaszín lányregényekhez hasonlóan – úgy képzeljük, hogy minden úgy marad, mint a házasságkötésünk napján volt. Valamennyi házasság folytonos fejlődés, rosszabb esetben visszafejlődés. Természetesen minden kapcsolatot veszélyeztetik a különböző konfliktusok, ezek helyes megoldása azonban elősegíthetik a kapcsolat javulását. Szükség van konfliktusokra is.

– A keresztény családokban kétséggel több gyermek születik, mint az átlag magyar családokban. Érez-e egyfajta elvárást minél több – olykor erőn felül vállalt – gyermek nevelésére vallásos körökben?

– Véleményem szerint a minőség a fontos, nem pedig a mennyiség. Ezekben a családokban nem az anyagi jólét áll központi helyen, ezért áldozatok árán is vállalják gyermekeiket, szerintem itt nem mennyiségi szemlélet uralkodik.

TÓTH OLGA

Dr. Tóth Olga az MTA Szociológiai Intézet tudományos főmunkatársa. Emellett a Wesley János Lelkészképző Főiskola Szociális Munkás Képző Tagozatán tanít szociológiát. Kutatói tevékenysége a család, az ifjúság és a nők társadalmi problémáira irányul.

Család a mai magyar társadalomban

A magyar társadalomban a család¹ tradicionálisan fontos helyet foglalt el. Az elmúlt évtizedek szociológiai és demográfiai vizsgálatai (Kamarás, 1995) bizonyították, hogy az emberek számára a család fontosabb, mint az élet egyéb területei (munka, szabadidő, egyéb társas kapcsolatok, stb.). Ez nemcsak azok esetében volt így, akik házasságban, családban éltek, hanem azok esetében is, akiknek családi állapota egyedülálló volt. A család fogalmához általában pozitív jelentés tapadt, a házasokat általában másoknál boldogabbnak tartották az emberek, emellett a köztudatban a család a szolidaritás legfontosabb (ha nem éppen az egyetlen) színtere volt (Pongráczné, 1994; S. Molnár, 1994; Tóth, 1994a.). A szűkebb család fogalma szorosan összekapcsolódott a házassággal és a gyermekneveléssel. Úgy tűnik, az ideálok szintjén az emberek számára a család házasságban élő és egy-két gyereket nevelő párban testesült meg.

Az 1996-ban a KSH által végzett Mikrocenzus adatai alapján ma Magyarországon 3869 ezer háztartás van, ebben él a lakosság 98%-a (a többi valamilyen intézményben). A háztartások mindössze 3%-ában él együtt kettő vagy több család. A háztartások 71%-a családháztartás, 26%-a egyszemélyes háztartás. Az egyszemélyes háztartások inkább a nagyvárosokban elterjedtek, hiszen míg Budapesten az egyszemélyes háztartások aránya 31,8%, más városokban 25,3%

¹ Jelen tanulmány átdolgozott és rövidített változata a Somlai Péter – Tóth Olga: Family Crisis in Changing Society in Hungary című, angol nyelven megjelenés alatt álló tanulmánynak.

és a falvakban 23,8% volt. Az egyszemélyes háztartásokban élő 1 millió ember meglehetősen vegyes összetételű. Attól függően, hogy az egyszemélyes háztartás özvegyülés, válás, vagy a szülői családból való kiválás útján jön létre, különféle társadalmi helyzetet takarhat. Az özvegyiség alapvetően eltér a másik két családi státusztól, hiszen nem önkéntes választás útján jön létre. Mivel a férfiak halandósági viszonyai a nőkénel rosszabbak, az özvegy családi állapot elsősorban a nőkre jellemző. Így az 1996-os Mikrocenzus adatai szerint a 15 éves és idősebb nők 18%-a, a férfiaknak pedig 4%-a volt özvegy családi állapotú. Ráadásul a férfiak halandósági mutatói folyamatosan romlanak, így a nők özvegyülési gyakorisága a hatvanas évek óta növekszik. A kilencvenes évek közepén ezer 15 éves és idősebb házasság 20 özvegyülés jutott, míg a hatvanas években ez az arány csak 12 ezrelék volt. Az özvegyiség a nők esetében gyakran párosul a szegénységi küszöb alá való lecsúszással. Elsősorban az idős korban megözvegyülő nők kerülnek nagy eséllyel a szegények és ezen belül is a tartósan szegények közé (Andorka-Spéder, 1997).

Az egyszemélyes háztartásokban élők másik markáns, elsősorban a nagyvárosokban megjelenő csoportja azokból a fiatalokból áll, akik szülői családjukból kiválva nem kötnek házasságot, illetve nem létesítenek élettársi kapcsolatot. Ők, mint a rendszerváltás jól képzett és jól fizetett szakemberei vagy vállalkozói önálló lakást és háztartást tartanak fenn. Az ebbe a csoportba sorolhatók egy része a házasság nélküli együttélést választja, más részük azonban tartós partnerkapcsolat, illetve együttélés nélkül él. Ennek a rétegnek száma társadalmunkban jelenleg még csekély, így a makrostatisztikai számbavételekkel nehezen kimutathatóak. Ugyanakkor társadalmi hatásuk a modellnyújtás miatt vélhetőleg nagy, mivel a tömegkommunikáció is valóságos számuknál nagyobb arányban mutatja be ezeknek a házasságra, partnerkapcsolatra „időt szakítani nem tudó” fiatal szakemberek életstílusát.

A házassodás a hetvenes évek közepéig általánosan elterjedt volt, azaz – ellentétben pl. a nyugat-európai országok többségével – az emberek 94-95 %-a életében legalább egyszer megházasodott. A hetvenes évek végétől azonban megfordult az eddigi házassodási trend és elkezdődött a házasságkötések számának csökkenése.

A házasságkötések száma napjainkra az 1970-es évek 97 ezres átlagához képest jelentősen, évi 54 ezer alá csökkent. Ez a csökkenés nemcsak a házasságkötések abszolút számában nyilvánul meg, hi-

szen míg az 1970-as években 1000 lakosra 9,2 házasságkötés jutott, addig ez az arány 1995-re már csak 5,2-t ért el. A házasságkötések 1970-es években tapasztalható magasabb értéke a tradíciók mellett elsősorban tényezőkkel magyarázható, ugyanis akkor jutottak házassodási korba az ötvenes években született nagy létszámú korosztályok. Fontos tényező volt még a gyermekvállalást ösztönző népesséspolitikai intézkedések és a növekvő életszínvonal is, melynek egyes elemei (elsősorban a lakás) a házassági állapotúak számára voltak leginkább elérhetőek. Emellett nem elhanyagolható a közvélemény lassú átalakulása sem, amely a hetvenes években egyik részről kezdte elfogadni vagy legalábbis tudomásul venni, hogy a fiatalok korábban kezdik a szexuális életet, ugyanakkor ezt elsősorban a házasság keretein belül tartotta helyesnek. Ily módon tehát a fiatalokat anyagi érdekeik, az uralkodó ideológia, valamint a szülői család normái is a korai és nagyszámú házassodásra ösztönözték.

A házassodásnak a kilencvenes évek közepén tapasztalható alacsony aránya sok tényező együttes hatásával magyarázható. Ezek közül talán elsőként a házassodás időzítését kell kiemelni. Míg a hetvenes években a férfiak első házasságukat átlagosan 23,7 éves korukban, a nők pedig 21 éves korukban kötötték, ez napjainkra átlag két évvel feljebb tolódott. A házasság korai életkorra időzítése abban is megnyilvánult, hogy a hetvenes években a nők 14-15%-a férjhez ment tizennyolcadik életéve betöltése előtt, 40%-a húsz éves koráig és 80%-a huszonöt éves koráig. Napjainkra tizennyolc éves kor alatt a nők 4-5%-a, húsz éves korig pedig csak 18-20%-a megy férjhez (Csernákné, 1996). A házassodási életkor feljebb tolódása kétségtelenül összefüggésben áll a nők iskolai végzettségének emelkedésével, ezen belül is a középfokú és felsőfokú végzettséget adó iskolákba való tömeges beáramlásukkal. Az iskolában töltött évek alatt a fiatal nő státusza nem illeszkedik a házasság hagyományos státuszához, tehát a többség csak legmagasabb (nappali) iskolai végzettségének megszerzése után megy férjhez. A közvélemény is azt a megoldást tekinti „normálisnak”, ha valaki csak iskolai befejezése után lép át az életút házassági szakaszába. Fontos tényező az is, hogy az iskolázottság javítja a nők munkaerőpiaci esélyeit, növeli választási lehetőségeiket és azt is lehetővé teszi, hogy adott esetben ne fogadják el a házasság hagyományos formáját.

A kilencvenes évek alacsony házassodási trendjének egy másik oka az újr házassodók számának csökkenése. Míg a hetvenes években

ezer elvált férfira 129 házasságkötés jutott, a kilencvenes évek közepére ez az arány már csak 35 volt. Az ezer elvált nőre jutó házasságkötések száma a hetvenes évekbeli 115-ről 23-ra csökkent. Ez egyrészt azt jelenti, hogy meglehetősen közel vannak egymáshoz az elvált férfiak és nők újrَاهázasodási esélyei. Másrészt az adatok arra utalnak, hogy az elváltak a néhány évtizeddel ezelőttihez képest jóval kevésbé mutatnak hajlandóságot az újrَاهázasodásra.

Az első házasságok megkötésének (esetleg végleges) halasztása, valamint az újrَاهázasodások számának csökkenése együttesen jelzik, hogy a társadalom megítélése a házassággal kapcsolatban változóban van, vagy már meg is változott. Úgy tűnik, a házasság, mint a párkapcsolat preferált formája elvesztette kizárólagos fontosságát. Előtérbe kerültek, felnagyítódtak a házasság negatívumai. Mind a fiatalabb generáció (akik még nem voltak házasok), mind a már elváltak számára a házassággal járó elköteleződés több hátrányt, mint előnyt hordoz. Ennek jeleit mutatják egy 1994-ben végzett empirikus kutatás eredményei is (Tóth, 1994a.), amelynek adatai szerint a fiatalabb, iskolázottabb, városiasabb népesség az átlaghoz és a nyolcvanas évekhez képest is szkeptikusabban, kritikusabban áll a házassághoz.

A házasságnak, mint preferált párkapcsolatnak részleges visszaszorulása természetesen gazdasági tényezőkkel is összefüggésbe hozható. Mint már utaltunk rá, a rendszerváltás nyertesei közül sokan „megengedhetik maguknak”, hogy az egyedülálló (vagy együttélő, de nem házasodó) családi állapotot válasszák. Ők azok, akik egy keresetből is fenn tudnak tartani egy lakást és egy normálisnak tekintett életszínvonalat, ennek következtében nem szorulnak rá a házasság nyújtotta anyagi biztonságra. A nők növekvő iskolázottsága itt is fontos szerepet játszik, hiszen közülük is egyre többen kerülnek ebbe a társadalmi rétegbe. Ez a réteg, amely kétségkívül az utóbbi évtized „terméke” igen hasonlít a nyugati országok jól kereső és hasonló családi formát választó középrétegeihez.

A házasság halasztásának, illetve esetleges egyáltalán meg nem kötésének egy másik gazdasági jellegű oka a társadalom másik végpontján, az elszegényedő rétegeknél keletkezik. A munkanélküliség a pályakezdőket az átlagosnál lényegesen magasabb arányban sújtja, így ezeknek a fiataloknak családalapítása önálló kereset nélkül a bizonytalan jövőbe tolódik. Az 1992-93-ban végzett európai termékenység és családvizsgálat adatai szerint (Kamarás 1995) a szülői

ház elhagyásának medián életkora a nők esetében fokozatosan feljebb tolódik. Míg az 1951-52-ben született nőknél 20,9 év, az 1968-72 között születetteknél 21,9 év. A férfiak esetében nincs ilyen elmozdulás, ott 24-24 és fél éves kor körüli ez az érték.

A házasság népszerűségének csökkenése összefügg azzal is, hogy a társadalomban az élettársi kapcsolat megítélése, elfogadottsága is sokat változott. A nyugat-európai országokhoz képest Magyarországon még ma is alacsonyabb az élettársi kapcsolatok száma és aránya a tartós párkapcsolatokon belül, de különösen így volt ez az előző évtizedekben. Ez a fajta párkapcsolat hosszú ideig elsősorban a társadalom alsó rétegeihez kötődött. Az élettársi kapcsolatok számának növekedése ellen hatottak gazdasági tényezők (elsősorban a lakáshoz jutás lehetősége), jogi tényezők és nem utolsósorban a társadalom értékítélete, amely nem tartotta helyesnek a házasság nélküli együttélést. A rendszerváltás óta eltelt idő azonban gyengítette ezeknek a tényezőknek hatását, így az élettársi kapcsolat egyre inkább elfogadott párkapcsolattá válik. A Mikrocenzus adatai szerint az élettársi kapcsolatban élők száma az 1990. évi 125 ezerről 1996-ra 180 ezerre nőtt, ami a házaspáros típusú családok 7%-át teszi ki. Új jelenséggé vált a megnőtt az együttélők aránya a fiatalabb korosztályokban. A 15-19 éves, párkapcsolatban élő nők közül 1994-ben minden harmadik élettársi viszonyban él (ez az arány a nők hasonló csoportjában 1980-ban 3% volt). A 20-24 éves és párkapcsolatban élő nők közül 15% él élettársi viszonyban a kilencvenes évek közepén, míg 1980-ban ez az arány mindössze 1% volt (Klinger, 1996).

A házasságok számának csökkenése, illetve a közvélemény megítélésének változása a tradicionális családformákkal kapcsolatosan hatással van a házasságon kívüli szülések számára is. Míg a nyolcvanas években az összes gyerek kevesebb mint 10%-a született házasságon kívül, 1990-ben már 13%, 1995-ben pedig 21%. Az összes első szülések közül pedig minden negyedik gyerek született házasságon kívül. Különösen a fiatalon, 20 éves kor alatt anyává váló nők esetében gyakori, hogy első gyermekük házasságon kívül születik. Emellett az egyedülállók arányának növekedése a fiatal korosztályban azt is valószínűsíti, hogy tovább csökken a termékenység, hiszen az állandó partnerkapcsolatot nem létesítő, vagy legalábbis halasztó nők összességében kevesebb gyermeket fognak világra hozni életük során, mint a fiatalabb korban házasságra lépők.

A demográfiai változásokkal párhuzamosan a házastársi és nemi szerepek is számos ponton megváltoztak. A változások szoros összefüggésben vannak a nők munkavállalásában bekövetkezett változásokkal, illetve a munkanélküliség megjelenésével. Magyarországon a munkanélküliség 1990-ben jelent meg tömeges mértékben, előtte több nemzedék számára ez az élethelyzet ismeretlen volt. A munkanélküliek száma 1993-ban érte el a legmagasabb értéket (494 ezer fő), azóta valamelyest csökkent. Ugyanakkor jelentősen nőtt a tartósan munkanélküliek száma és aránya. Ők azok, akik a legreménytelenebb helyzetben vannak, hiszen kiszorulnak a segélyezésből. A munkanélküliség, megjelenése óta egyfolytában magasabb volt a férfiak körében (a regisztrált munkanélkülieknek 60%-a férfi és 40%-a nő), tehát a várákosításokkal és a nemzetközi tapasztalatokkal ellentétben nem a nők kerültek elsőként utcára. Ennek a ténynek számos magyarázata van. Elsőként ki kell emelni, hogy a munkavállalási korú nők mintegy 10%-a gyermekgondozási segélyen van, így ők nem kerülnek be a munkanélküli nyilvántartásba, hanem a statisztika inaktív keresőként veszi számba őket. Nyilvánvalóan a fiatal nők egy része a gyermekgondozási segély igénybevételét választotta a munkanélkülivé válással szemben, mivel ez – időlegesen legalábbis – komolyabb munkajogi védelmet biztosított számukra. Ugyanakkor ma már nyilvánvalóan látszik, hogy a munkába visszatérni kívánó fiatal anyák nehezen találnak megfelelő munkahelyet és ez a családoknak párhuzamosan a gyermekintézmények leépülésével komoly gondokat okoz. A női munkanélküliség viszonylag alacsony arányát indokolja még az is, hogy a gazdaság strukturális átalakulása elsősorban a hagyományosan inkább férfiakat foglalkoztató nehézipart érintette, a női munkaerőt pedig felszívták a szolgáltatások. Az az érvelés is gyakran elhangzik, hogy a női munkaerő rugalmasabb Magyarországon, mint a férfi, amennyiben hajlandó elvállalni adott esetben a képzettségénél alacsonyabb szintű munkát is, illetve készebbnek mutatkozik arra, hogy átképzésben vegyen részt (Frey, 1993).

Különösen nehéz helyzetbe kerültek azok a családok, ahol a férj vált munkanélkülivé. Noha a magyar családok évtizedek óta a kettős jövedelemre rendezkedtek be, a férfiak általában a főmunkahelyükön is többet kerestek (a nők átlagos jövedelme a férfiakénak mintegy hetven százalékát érte el), ezen kívül a második gazdaságban is aktívabban, magasabb arányban vettek részt. A munkanélkülivé vá-

lással nemcsak a főmunkahelyükön elérhető keresettől estek el, de informális kapcsolataik is megrendültek, így a kiegészítő kereseteik is bizonytalanná váltak. A munkanélkülivé vált férfiak önképe, mint családfenntartóké rendült meg. Nehezen tudják elfogadni, hogy felelőségük esetleg felnőtt, kereső gyerekeik jövedelméből, illetve a különféle szociálpolitikai juttatásokból él a család. Az ilyen helyzetbe került családok egy részére jellemző a szorosabb családi összekapcsolódás, más részük viszont kifejezetten dezintegrálódik. A munkanélkülivé vált férfiak körében az alkoholizmus, illetve a különféle egészségkárosodások mértéke nő. (Simonyi, 1995)

A munkanélküliség megjelenésével párhuzamosan átstrukturálódott a társadalmi időfelhasználás is. A KSH 1993-as időmérleg vizsgálatának adatai összehasonlíthatók az 1976-es, illetve 1986-87 időmérleg vizsgálatainak adataival (A magyar társadalom életmódjának változásai, 1994). A gazdaság válságának következtében a társadalmilag kötött időn belül a kereső-termelő tevékenységre és a háztartás ellátására fordított időmennyiség egymáshoz viszonyított aránya jelentősen eltér a nemzetközi sztenderdektől, a 60-40%-os aránytól, és közel azonos, 50-50%-os időfelhasználást testesítenek meg. Az előző évtizedekhez képest abban nincs változás, hogy társadalmi szinten a jövedelemszerző tevékenység 60%-át férfiak és 40%-át nők végzik, miközben a háztartási munka 74%-át végzik a nők és 26%-át a férfiak. A nők társadalmilag kötött idő felhasználásának túlsúlya tehát elsősorban a háztartási munkára, a kiadás megtakarításra irányul. A kereső tevékenységet is folytató nők mindennapjai feszítettebbek lettek, hiszen a kereső tevékenység mellett ők is igyekeznek a háztartási munkák végzésével kiadásokat megtakarítani. Ezáltal szabadidejük a kereső tevékenységet folytató férfiakénál is csekélyebb (átlagosan napi 160, illetve 205 perc egy hétköznapon és 276 illetve 351 perc egy pihenőnapon). Figyelemre méltó, hogy a munkanélküli férfiak és nők időfelhasználása hasonló tendenciát mutat, mint a kereső tevékenységet folytatóké, azaz a nőknek lényegesen magasabb a társadalmilag kötött időfelhasználása (átlagosan 485 perc naponta), mint a férfiaké (átlagosan 395 perc naponta).

A családi élet számos válságjelenséget is mutat. Ezek közül leggyakrabban a válások magas számát szokták kiemelni. Noha ez a szám évtizedek óta igen magas, a rendszerváltás idején a válások számában időleges csökkenés következett be. A nyolcvanas évekbeli évi közel 28 ezer váláshoz képest 1990-ben 25 ezer alá csökkent a felbontott házasságok száma. A kö-

vetkező évtizedben további lassú csökkenés következett be egészen 1992-ig, amikor 22 ezer alatt volt a válások évi abszolút száma. Ezután az év után azonban ismét megfordult a trend és a legutolsó elérhető adatok 1995-ből ismét közel évi 25 ezer felbontott házasságról tanúskodnak. Ebben az évben már az 1000 lakosra jutó válások száma meghaladta az 1980-as évekbeli értéket és 10,5-re emelkedett. Mivel ebben az időszakban a házasságkötések száma csökkent, így az 1000 házasságkötésre jutó válások aránya folyamatosan növekedve 1995-re már elérte a 464-et. A demográfusok által számolt teljes válási arányszám alapján, ha a jelenlegi válási arányszámok fennmaradnak, a kilencvenes évek közepén kötött a házasságoknak várhatóan közel egyharmada végződik válással.

A rendszerváltás tehát a fennálló házasságok stabilitását – legalábbis átmenetileg – növelte. A családi élet változásának ezen a területén egyszerre több, egymásnak ellentmondó tényező együttes hatásával kell számolnunk. A rendszerváltással együtt beinduló társadalmi-gazdasági folyamatok, elsősorban a tömeges munkanélküliség, az elszegényedés vélhetőleg a családok egy részében a szolidaritást, az összetartozást növelte. Ebbe az irányba hathat a családi jellegű kisvállalkozások széles körű elterjedtsége is. Ugyanakkor a válások számának tartósan magas szinten maradása irányába hat a nők iskolázottságának növekedése, ami javítja gazdasági helyzetüket, munkaerőpiaci esélyeiket, illetve formálja a tradicionális házassághoz való viszonyukat. Feltétlenül kiemelendő emellett a társadalom váláshoz fűződő viszonyának hatása is. Az elmúlt évtizedek során a válás nemcsak elfogadottá vált, hanem egyúttal a leginkább ismert, leginkább preferált házassági konfliktus-megoldó stratégiává vált.

A válással végződő házasságok háromnegyed részében gyerekek is vannak, tehát a közös gyerek léte nem gátolja meg az embereket abban, hogy házasságukat felbontsák. Ugyanakkor nem feledkezhetünk el arról, hogy a válás egyik fontos következményeképpen az elvált házastársak, illetve a válás által érintett gyerekek esélye megnő, hogy az átmeneti vagy tartós szegénységi csoportba kerüljenek (Andorka-Spéder, 1997). A társadalom többsége számára tehát továbbra is a (legalább) két kereset biztosítja a szegénység elkerülését. Ezt az emberek pontosan érzékelik is, hiszen az 1994-ben folytatott ISSP vizsgálatunk kimutatta, hogy 1988 óta jelentősen nőtt azok száma, akik szerint a házasság legfőbb értéke az anyagi biztonság.

A családi élet válságjelenségei között nem csupán a demográfiai jellegű változásokat szükséges számbavenni, hanem egyéb, olyan je-

lenségeket is, melyek közvetve, de mégis igen szorosan kapcsolódnak a családok életéhez. Szorosan a témához kapcsolódik az a tény, hogy a magyar népesség és ezen belül is elsősorban a középkorú férfiak mortalitása meglehetősen rossz. 1994-ben Magyarországon a férfiak születéskor várható élettartama 64,8 év, ami az 1970-es évek óta folyamatosan romló tendenciát mutat. Ez a tény szoros összefüggésben van a népesség kritikus egészségi állapotával, az alkoholizmussal, dohányzással, a túlhajszolt életmóddal. Folyamatosan emelkedik a dohányzók száma, jelenleg a 15-64 év közötti népesség 35%-a dohányzik. Ezen belül kissé csökkenőben van a férfiak és emelkedőben a nők között a dohányzók aránya. Évtizedek óta igen magas az egy főre jutó alkoholfogyasztás, ami az 1990-es években 10-11 liter volt 100%-os alkoholban kifejezve. A felnőtt lakosság mintegy 12%-a nagyivó, az alkoholisták száma a májzsugorból eredő halálokok alapján becsülve 500-600 ezer lehet (Münnich, 1994). Az alkoholisták többsége férfi, de jelentősen nő az alkoholfogyasztás a nők körében is. A rendszerváltás után minden évben nő a pszichiátriai megbetegedettek száma is. Az 1990-es évek közepén 130 ezer pszichiátriai beteget tartanak nyilván, számuk évente 20 ezerrel nő. A betegek fele 30-50 év közötti, negyedrésze pedig az idősek, a 60 éven felüliek közül kerül ki. A rendszerváltás javulást hozott viszont az öngyilkossági mutatókban.

A családi élet válságjelenségei közül kiemelendő még az időskorúak speciálisan nehéz helyzete. Míg 1970-ben a lakosság hatoda, 1994-ben már ötöde volt 60 év feletti. Az időskorúak 61%-a nő. Az egyszemélyes háztartások jelentős részében olyan idős ember, többnyire nő él, akinek ellátása nem megoldott. Helyzetük nemcsak anyagi okokból nehéz, hanem azért is, mert a társadalomhoz, a tágabb környezethez és családjukhoz fűződő kapcsolatuk gyakran igen gyenge.

Ebben a cikkben csak néhány fontos demográfiai és társadalmi tényezőt tudtunk bemutatni a családi élet igen komplex jelenségekéből. A bemutatott tények egymásnak gyakran ellentmondanak. Ez arra utal, hogy a család fogalomköre, a hozzá tartozó értékrend, elvárásrendszer komoly átalakulásban van. Az átalakulások nagy része már évtizedekkel, vagy évekkel ezelőtt elkezdődött, kisebb részük köthető a rendszerváltáshoz. Sokkal inkább egy globális, általános modernizációs folyamat hatásáról, megnyilvánulásáról van szó. A változások értékelése nem volt a cikk feladata. Ezt nyilvánvalóan az olvasónak saját magának kell elvégeznie.

Felhasznált irodalom

Andorka Rudolf – Spéder Zsolt (1997)
Szegénység, in: Az ajtók záródnak (!)
Magyar Háztartás Panel Műhelytanulmányok
TÁRKI, BKE 1997

Blossfeld, H. P. – U. Jaenichen (1990)
Educational Expansion and Changes in Women's
Entry into Marriage and Motherhood in FRG
EUI Working Papers, Florence

Csernák Józsefné (1996)
Házasság és válás Magyarországon, 1870-1994
Demográfia, 1996. 2-3. szám. pp. 108-135

Demográfiai Évkönyv évfolyamai
KSH, Budapest

Frey Mária (1993)
Nők a munkaerőpiacon
Társadalmi Szemle 1993. 3. szám pp. 26-36

Kamarás Ferenc (1995)
Európai termékenységi és családvizsgá-
lat Magyarországon
Demográfia, 1995. 4. szám. pp. 309-339

Kamarás Ferenc (1996)
Születési mozgalom és termékenység
Statisztikai Szemle, 74. évf. pp. 662-679

Klinger András (1992)
Népesedési folyamatok Magyarországon
az 1980-as években
Statisztikai Szemle 1992. 4-5. pp. 325-348

Klinger András (1996)
Magyarország népességfejlődése
Statisztikai Szemle 1996. 8-9. pp. 629-661

A magyar társadalom életmódjának vál-
tozásai az 1976-77., az 1986-87. és az
1993. évi időmérleg-felvételek alapján
KSH, Budapest 1994.

Mikrocenzus, 1996. A népesség és a la-
kások jellemzői
KSH, Budapest 1996

Münnich Iván (1994)

A deviáns viselkedésformák alakulása Ma-
gyarországon: rövid statisztikai áttekintés
in: Münnich I.-Moksony F. (eds.) Devianciák
Közélet Kiadó, Budapest 1994

Pongrácz Tiborné (1994)
Változások a Magyar családban
INFO-Társadalomtudomány, 1994. 30. szám

S. Molnár Edit (1994)
Kisgyermekes szülők családi élettel kap-
csolatos attitűdjei
INFO-Társadalomtudomány, 1994. 30. szám

Simonyi Ágnes (1995)
Munka nélkül
Szociológiai Szemle, 1995. 1.

Társadalmi helyzetkép (1996)
KSH Budapest, 1996

Tóth Olga (1994a)
A házassággal, a válással és az együttélés-
sel kapcsolatos attitűdök
INFO-Társadalomtudomány, 1994. 30. szám

Tóth Olga (1997)
Családformák és együttélési minták a
mai magyar társadalomban
in: Lévai Katalin és Tóth István György szerk.
Szerepváltozások. Jelentés a nők helyze-
téről 1997.
TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium

Olga Tóth (1994b)
Sociological and historical aspects of
entry into marriage
Journal of Family History 1994, Vol. 19
No. 4. pp. 351-368

Történeti statisztikai idősorok,
1867-1992.
I. kötet Népesség-népmozgalom,
KSH Budapest, 1992

Családi értékpreferencia vizsgálat 1997

A Gallup nemzetközi közvélemény-kutató szervezet 1997 februárjától májusig egy tizenhat¹ országra kiterjedő felmérést készített a családdal kapcsolatos értékrendről. A reprezentatív felmérés során országonként ezer vagy még több felnőttel készítettek interjút. Három országban nem tekinthető reprezentatívnak a felmérés – Indiában, Kolumbiában és Mexikóban –, mivel itt csak a városi lakosságot kérdezték meg értékrendjükről.

A felmérés eltérő eredményei mögött jelentős kulturális eltérések húzódnak meg. A skálákból kiderül, hogy Nyugat-Európa, s különösen Németország, Spanyolország valamint Nagy Britannia mennyire liberális, kevésbé tradicionális a családi értékek tekintetében, míg a skála másik végén, a konzervatívok közé olyan ázsiai országok kerültek mint India vagy Tajvan. Középuított helyezkedik el az Egyesült Államok, ahol fellelhető mind a tradicionalizmus mind elhagyásának attitűdje. Az értékrend tekintetében a felmérés nem tudott kimutatni szignifikáns eltérést az egyes országokon belül férfiak és nők között. Kisebbségi eltérés az egyes generációk között volt észlelhető, de a nemzetközi összehasonlításhoz ez is kevésnek bizonyult.

Az első megválaszolandó kérdés az volt, morálisan helyesnek vagy helytelennek tartják, ha egy olyan párnak születik gyermeke, akik nincsenek összeházasodva? A legliberálisabb országok, ahol a felnőttek több mint 90 százaléka nem látott kivétlnivalót a dologban, Németország, Franciaország és Izland voltak. Ugyanakkor nagyon magas arányban nem tartották akceptálhatónak a dolgot az indiai, tajvani és a szingapúri

¹ A tizenhat ország a következő: Kanada, Kolumbia, Franciaország, Németország, Nagy Britannia, Guatemala, Magyarország, Izland, India, Litvánia, Szingapur, Mexikó, Spanyolország, Taiwan, Taiföld és az Egyesült Államok.

válaszadók. Az Egyesült Államok volt az egyetlen ország, ahol a két tábor nagyjából egyensúlyban van (47 százalék elítéli, 50 százalék nem). A kérdésben egyébként – a felmérés szerint – a fiatalabb lakosságot, a 18-34 év közöttieket nagyobb tolerancia jellemzi mint az időseket (55 éves vagy annál idősebb felnőttek). A generációk eltérő vélekedése megfigyelhető volt az Egyesült Államokban, Kanadában, Nagy Britanniában és Spanyolországban. Míg a fiatalok kevesebb mint 20 százaléka tartotta helytelennek házasság nélkül gyermeket vállalni, addig az időseknek majdnem a fele. Ezzel szemben Indiában és Szingapúrban korra való tekintet nélkül utasították el a dolgot, Németországban, Franciaországban valamint Kolumbiában szintén korra való tekintet nélkül tartották elfogadhatónak házasság nélkül vállalni gyermekeket.

Morálisan helyesnek vagy helytelennek tartják, ha egy olyan párnak születik gyermeke, akik nincsenek összeházasodva?

	Helytelen	Nem helytelen
Szingapúr	69%	11%
India	84%	14%
Tajvan	55%	26%
Egyesült Államok	47%	50%
Guatemala	38%	56%
Thaiföld	37%	57%
Mexikó	31%	67%
Kanada	25%	72%
Nagy Britannia	25%	73%
Spanyolország	21%	73%
Litvánia	16%	75%
Magyarország	16%	81%
Kolumbia	10%	87%
Németország	9%	90%
Franciaország	8%	91%
Izland	3%	95%

Másodiknak arra a kérdésre kellett válaszolniuk a meginterjúvott személyeknek, hogy hány gyermeket tartanak ideálisnak. A kívánatosnak tartott „családméret” a népességnövekedési trend szempontjából kulcsfaktornak tekinthető. A népesség növekedése 1960-tól folyamatosan lassult, s az utóbbi időben évi 81 millió főre mérséklődött a Föld népességének gyarapodása, mely 1.5%. A legnagyobb családmérettel ezek szerint Izlandon, Guatemalában és Tajvanon kell számolni, ahol több mint 3 gyermeket tartanak kívánatosnak. Magas számokkal (2.6-2.4) találkozunk még az Egyesült Államokban, Franciaországban, Szingapúrban, Mexikóban és Kínában is. Kissé alacsonyabb ez az érték Thaiföldön, Nagy-Britanniában és Kolumbiában (2.4-2.2). Míg a legalacsonyabb Németországban, Indiában és Spanyolországban (2.1-2.0). Csak Franciaországban, Szingapúrban és Litvániában volt jelentős eltérés a nemek tekintetében. Ezekben az országokban a nők általában valamivel nagyobb családot szeretnének mint a férfiak.

Felmérések sorozatából az derült ki, hogy az Egyesült Államokban drámai módon változott meg a kívánt családméret az elmúlt fél évszázadban. Az első felmérést ebben a kérdésben 1936-ban végezte el a Gallup, s akkor még a preferált gyermekszám 3.6 volt. Majd 1973-ban már csak 51 százalék szeretett volna 3 vagy több gyermeket, s az összesített szám 2.8-ra esett vissza. 1980-ban 40 százalékra apadt a három vagy több gyermeket vállalók aránya, s a kívánt szám 2.5 lett. S ez a szint azóta is.

Mit gondol, hány gyermeket ideális vállalniuk a családoknak?

	0-2	3 vagy több
Izland	26%	69%
Guatemala	35%	61%
Tajvan	41%	52%
Egyesült Államok	50%	41%
Franciaország	51%	49%

Szingapúr	53%	47%
Mexikó	56%	42%
Kanada	61%	33%
Litvánia	63%	33%
Nagy Britannia	67%	24%
Thaiföld	69%	30%
Magyarország	73%	24%
Kolumbia	77%	23%
Németország	77%	17%
Spanyolország	77%	18%
India	87%	12%

A Gallup felmérése rákérdezett a nemi preferenciákra is. Arra a kérdésre kellett választ adni, amennyiben csak egy gyermeke lehetne a kérdezett személynek, akkor inkább lányt vagy inkább fiút szeretne? Az országok jó részénél azt vették észre, hogy nincs különösebb preferenciája a lakosságnak. Illetve ahol van, ott valamivel többen szeretnék fiút mint lányt. Leginkább Thaiföldön és Indiában szeretnék fiút, majd Nagy Britanniában, Szingapúrban és Mexikóban. Egyedül Izlandon szeretnék inkább kislányt. Azt is megfigyelték az elemzők, hogy a férfiak inkább szeretnék fiú utódot mint a nők.

Ha csak egy gyermeke lehetne, fiút vagy lányt szeretne?

	Fiút	Lányt	Nincs preferencia
Tajvan	29%	9%	62%
Thaiföld	44%	27%	29%
Magyarország	25%	12%	63%
India	40%	27%	33%
Egyesült Államok	35%	23%	42%
Guatemala	23%	13%	64%
Kanada	26%	16%	58%
Franciaország	41%	31%	28%

Szingapúr	19%	11%	70%
Kolumbia	35%	27%	38%
Mexikó	31%	24%	45%
Nagy Britannia	31%	26%	43%
Németország	21%	19%	60%
Litvánia	33%	34%	33%
Izland	12%	16%	72%
Spanyolország	20%	27%	53%

A családi értékrend felmérése szempontjából rendkívül fontos az arra a kérdésre adott válasz, hogy a személyiség kiteljesedéséhez mennyire tartják fontosnak a gyermeket az egyes országokban. Tíz felnőttből kilenc mondja, hogy fontos számára a gyermek Magyarországon, Indiában és Taivanon. Tízből nyolc felnőtt az arány Izlandon, Thaiföldön, Litvániában és Szingapúrban, tízből hét Guatemalában, Franciaországban, Kolumbiában. A válaszadók hatvan százaléka mondott igit Mexikóban, Spanyolországban, Nagy Britanniában és Kanadában. Csak az Egyesült Államok és Németország volt az, ahol a lakosság nagyobbik fele úgy vélte, nem elengedhetetlenül fontos kiteljesedésükhöz a gyermek.

Mit gondol, a gyermek nélkülözhető vagy nélkülözhetetlen személyisége kiteljesedéséhez?

	Nélkülözhetetlen	Nélkülözhető
Magyarország	94%	6%
India	93%	6%
Tajvan	87%	3%
Izland	85%	13%
Thaiföld	85%	13%
Litvánia	82%	10%
Szingapúr	81%	7%
Guatemala	74%	23%
Franciaország	73%	26%
Kolumbia	72%	26%

Mexikó	61%	38%
Spanyolország	60%	35%
Kanada	59%	37%
Nagy Britannia	57%	41%
Németország	49%	45%
Egyesült Államok	46%	51%

A felmérést összesítve a következőket lehet mondani. Következtesen nem tradicionális ország a családi értékrend tekintetében: Németország, Nagy Britannia és Spanyolország. Itt a felnőttek nagy számban a kis családot preferálják, akceptálják a házasság nélküli gyermekvállalást, s nincsenek preferenciáik a tekintetben, hogy inkább fiú vagy leánygyermeket szeretnének-e. A kulturális spektrum másik oldalán Tajvan, India, Thaiföld, Szingapúr és Guatemala található. A felnőttek itt úgy vélekednek, hogy a gyermek nélkülözhetetlen életük kiteljesedéséhez, egy picit jobban hajlanak arra, hogy fiúkat szeretnének, s nem tolerálják a házasság nélküli gyerek vállalást. Ugyanakkor Indiában, Thaiföldön és Szingapúrban a kisebb családot preferálják, ebből a szempontból tehát nem tekinthetők tradicionális országoknak. A középen elhelyezkedő csoport egyaránt mutat tradicionális és nem tradicionális jegyeket. Ide olyan országok tartoznak, mint Magyarország, Franciaország, Izland, Mexikó, Kolumbia, Litvánia, Kanada és az Egyesült Államok.

PFITZNER RUDOLF

Münchenben élő, praktizáló pszichiáter és pszichológus.

Szeretet, erosz, szexualitás

„Amint eredeti termetük két részre hasadt, mindkét felet a másikkal való egyesülés vágya bajtotta: összeölelkeztek és egymáshoz simulnak, tele sóvárgással, hogy összenőjenek.”

(Platon: Symposion)

Kevés fogalom van, mely annyira definiálatlan, tetszés szerint használt, sokértelmű, mint a szeretet. Költők írnak róla, mindnyájan vágyakozunk rá és nem tudjuk nélkülözni, valami szépet és jót társítunk a szóhoz. Pedig a szeretet függőséget, ráutaltságot hoz létre és ezáltal hatalmat is ad annak kezébe, akit szeretünk. Szeretet és hatalom összefüggése rengeteg visszaélésre ad alkalmat. Eszembe jut a szeretet pervertálásának egyik példája: 1950-ben a budapesti egyetemen először kellett vizsgázni a kötelező „marxizmus-leninizmus” tárgyból. A vizsgakérdések egyike így hangzott: Miért feltétele az igazi hazaszeretetnek a Szovjetunióhoz való tántoríthatatlan hűség és szeretet? Azt hiszem, hogy a kommentár itt felesleges. Mai szerzők feminista, de társadalomfilozófiai irányból is (pl. M. Foucault) nagy figyelmet szentelnek a férfiak és nők kapcsolatának a hatalom szempontjából. De a reklámokban és egyéb tömegkommunikációs üzenetekben megjelenő hatalmi struktúrák és a szeretet, erotika összefüggéseit is vizsgálják.

De mi is ez a nehezen megfogható, ellentétekkel teli, mint a vallásos élményt faszcináló, de félelmet is keltő valami, amit szeretetnek nevezünk és amihez elválaszthatatlanul hozzátartozik az erosz és a szexualitás is? A magyar nyelv ugyan megkülönbözteti a szeretetet a szerelemtől, és így a szeretet fogalmát részben neutralizálja, de a „szeretlek” szóban újra egyesül a kettő. A szeretet rejtélyének kérdé-

sére végleges válasz nincs, én is csak néhány gondolatot, szempontot szeretnék hozzáfűzni.

Az egyes enciklopédiák cél-eszköz megfontolásban beszélnek a szeretetről, pedig megtapasztalhatjuk a másik létében, vagy önmagában is. Ez utóbbit vallja Erich Fromm is, s így a szeretet egészében sem az alanyhoz sem a tárgyhoz nem tartozik, hanem a szerető lények közti interszónális képzeleti és tapasztalati térben van, amely dialogikus tulajdonsága (M. Buber) által az érintettek egzisztenciáját megváltoztatja és meghatározza. A szeretet igényét valójában az elkülönültség tudata kelti fel az emberben (a csecsemő elkülönülése az anyától, Ádám és Éva kiűzetése a Paradicsomból). Erre az igényre adhatunk részleges választ, mint az orgiasztikus állapotok keresése, a túlzott konformizmus, vagy az alkotó tevékenység, de „a teljes válasz a személyek közötti egyesülés, a másik személlyel való összeolvadás megvalósításában rejlik: a szeretetben.”¹

Erosz, az egyik legrégebbi görög isten, a szeretet istene. Bár itt a szeretet tágabb értelemben minden testi és szellemi-lelki megnyilvánulást jelent, beleértve a nemi vonzódást és az érzéki örömet is. De az ösztönös indulati élménnyel szemben az erotika a szeretet művészetét is jelenti: mint a nemi magatartás egyéni szublimálása, alakítása és a legtágabb értelemben mint a szexualitás átformálása szokásokba, divatba, reklámba, művészetbe és irodalomba. Erotika, mint az emberek közötti kommunikáció egyik kifejezési formája mindenkori szociális magatartás is és mint ilyen, alá van vetve a kulturális, történelmi változások szerint alakuló normáknak.

Az erotika eredetileg szoros kapcsolatban állt a mítoszokkal, vallással és kultikus rítusokkal. Nemi közösülés és erotikus öröm az ember részvételét jelentette a teremtes mítoszában. Az erotikus és vallásos eksztázis összecsengése megtalálható a különböző kultúrákban gyakorolt orgiasztikus termékenység-ünnepekben, a templomi prostitúcióban és a Phallus-kultuszban. Platon Erosz-filozófiája a nemek elszakadásának mítoszából táplálkozik. Az eredetileg istenhez hasonló kétnemű embert, Zeusz két félre osztotta. Azóta az egymástól elszakítottak az egyesülésre törekszenek, hogy újra egészek és tökéletesek legyenek. Vagyis erosz-hiányból ered, azonos a vágyódással arra, ami hiányzik az embernek. Az erotika lényege többé nem a beteljesülés öröme, hanem a vágy, a kívánság. A vágy

¹ Erich Fromm: A szeretet művészete 29. o.

szubjektív hatalma leváltja Eroszt mint objektív istenséget. A „Symposion”-ban Platon az erotikus tapasztalat egészét felosztja a vágyakozó alany és az idealizált tárgy között. Ez a felfogás a nyugati érosz-értelmezés alapvető tényezőjévé vált. A testi érosztól a lelki felé fordulás az újplatonikus filozófiában az érosznak egy misztikus, minden nemiségtől megtisztított fogalmához vezetett. Szent Ágostonnál már a transzcendentális isten-szeretettel szemben a profán nemi szeretet mint az üdvözülés útjának akadálya jelenik meg.

Freud megkísérli rehabilitálni a nyilvánosan leértékelt, a bűn és a bűnözés közelébe helyezett eroszt és szexualitást. Felfedezi a szexuális ösztönörök és erotikus érzelmek, a libidó döntő jelentőségét a gyermek fejlődésében és a felnőtt életében. Megállapítja, hogy ezeknek a vitális erőeknek túlzott elfojtása az egyén életében neurózishoz, a társadalom életében pedig a kultúrává váló szublimáció mellett feszültségekhez, hatalmi struktúrák kialakulásához, képmutatáshoz, kettős morálhoz, egy „rossz közérzethez a kultúrában”¹ vezet. Későbbi ösztönelméletében az eroszt azonosítja az életösztönnel, amelyik összeköt, fejleszt, épít, és szembeállítja vele a halálösztönt, amelyik szétválaszt, organikusból anorganikust csinál, rombol, az élet megnyilvánulásai ellen irányul. Egyedül a libidó képes a halálösztön romboló hatását fékezni.²

A keresztény felfogás alakulása

„A kereszténység mérget itatott erossal, nem halt ugyan bele, de bűnné fajult.”

(Nietsche)

Az ószövetségi szentírás túlnyomórészt pozitívan viszonyul a testhez és a szexualitáshoz, amire a legszebb példa az Énekek Éneke. Az Újszövetségben Jézust mint társaságszerető, a lakomákat nem megvető, az életet igenlő embert ismerjük meg, aki nem zárkózik el az asszonyok szerető közeledése elől sem, és aki egyáltalán nem moralista. Sajnos Jézus evangéliumi üzenete már az első századok-

¹ Sigmund Freud: Rossz közérzet a kultúrában 1930.

² Freudnak ezt a mitologikus felfogását a pszichoanalitikusok nagyobb része nem vette át.

ban idegen hatások alá került. Az egyházatyák a hellén kultúra különböző áramlatai, a platonizmus, a sztoa, a manicheizmus befolyása következtében a szexualitásról és a testiségről szélsőségesen negatív felfogást alakítottak ki. A szűzesség felértékelése, a szexualitás lehetőleg teljes elkerülésének ideáljához vezetett. A nemi vágy és öröm a szemérmetlenség bűnévé válik. Szent Ambrus azt mondja a szűzekről: „A szemérmesség angyalokat teremtett, aki megtartotta az angyal, aki elvesztette, az ördög.”¹ Tertullianus ismételten állítja, hogy a libidó a házastársak egyesülését rosszá, paráználkodássá teszi.²

A szexualitásról az egyház részéről szinte máig vallott felfogás Szent Ágostonra vezethető vissza, talán ő képviselte leghatározottabban kora dualizmusát, a test és lélek-szellem szétválasztását, szembeállítását, a test leértékelésével, bűnössé tételével. A házastársi együttlét nem bűn, ha a nemzés a célja, de ha a vágy csillapítása, az már „csak” bocsánatos bűn. Az első emberpár bűnbeesése a szexuális aktus. Szent Ágoston szerint az eredeti bűn a nemi egyesüléssel és a vele járó vágygal terjed tovább. A nemi szervek önkényes viselkedése Isten büntetése a bűnbeesés miatt. A paradicsomi házasságban az ember akarásával tudta kontrollálni nemi szerveit. Mivel az ember a paradicsomban engedetlenséggel vétkezett, ezért nemi szerveinek engedetlenségével bünteti az Isten.³

Az eddig vázoltakból magától értetődik, hogy minden nemi vágy és öröm gyanús. A nemi aktus elsődleges és szinte egyetlen megengedett céljához nem szükséges az öröm. Ez az augusztinuszi felfogás a szexualitásról mind a mai napig él az egyház megnyilatkozásaiban. Itt kell megjegyeznünk, hogy a test dehumanizálása, animális szinten való szemlélése egyoldalú biologisztikus felfogáshoz vezetett a nemzés, a terhesség, a születésszabályozás területén. A női petesejt felfedezése a XIX. század elején radikálisan megváltoztatta az uralkodó nézeteket, hogy az ember homonculus formájában a férfi ivarsejtben eleve jelen van és az anya csak befogadja és kihordja a fejlődő magzatot. Ezért is számított az onania súlyosabb bűnnek mint a megerőszakolás, mert ez utóbbi „természetes” folyamat,

¹ J. B. Bauer: Religion und Sexualität in der christlichen Antike 78. o.

² J. B. Bauer: id. m. 78. o.

³ Jakob Patsch: Ein verhängnisvolles Erbe 106. O.

amely nem zárja ki a nemiség elsődleges célját, míg az első természetellenes, a magzatelhajtással összehasonlítható, kvázi tömeggyilkosság. E fenti példa igen alkalmas arra is, hogy általa a természetjogra való hivatkozásokat megkérdőjelezzük. Bár a természettudomány fejlődése lényeges változást hozott a nemiséggel kapcsolatban, a részben tévedéseken alapuló biologisztikus felfogások egyházi részről mind a mai napig megmaradtak. Gondoljunk csak Tóth Tihamér ezer és ezer fiatal lelket megmérgező, neurózisokat szülő könyvére, a „Tiszta férfiúság”-ra, amely tele van babonákkal a maszturbáció állítólagos szörnyű egészségügyi következményeiről.

Szent Ágoston tana a házasság egyedüli megengedett céljáról, a II. vatikáni zsinatig lényegében érvényes maradt. A Corpus Iuris Canonici 1917-ben a kölcsönös igent így definiálja: „A házassági beleegyezés egy akarati aktus, amely által mind a két fél a testre való örök és kizárólagos jogot átadja és elfogadja, tekintettel az aktusokra, amely utódok nemzésére alkalmasak.”¹ Ebben a fogalmazásban szeretetről, lélekről, érzelmekről szó sincs. Egy másik biologisztikus félreértésre hívja fel a figyelmet a temesvári születésű neves bécsi pszichoanalitikus Erwin Ringel: Az egyházi tétel, hogy a házasság érvényességének a kritériuma a végbement közösülés, csak az emberi szexualitás biologisztikus félreértésének nevezhető. Groteszk lenne, ha egy elválaszthatatlan, szabad, személyes döntésen alapuló kapcsolat valójában egy közösülés által jönne létre.²

XI. Pius Casti connubii (1930) enciklikájában újra hangsúlyozza a tradicionális felfogást a házasság elsődleges céljáról, de már elismer másodlagos célokat is: a házassági szeretet tevékenysége és a természetes vágyak szabályozása, célok, melyekre törekedni a házastársaknak egyáltalán nincs megtiltva, feltéve, hogy az aktus alárendelése a fő célnak nem károsodik.³ A II. vatikáni zsinat pasztorális konstitúciója, a Gaudium et spes lényegesen megváltoztatja az egyház képét a szexualitásról és a házasságról. A lényeges változás abban áll, hogy „... a házasságot már nem mint szerződést fogjuk fel, hanem mint frigyet, amelyben a férfi és a nő nem jogokat ruháznak

¹ Hans Rotter: Versuch einer Theologie der Sexualität 165. o.

² Erwin Ringel – Alfred Kirchmayr: Religionsverlust durch religiöse Erziehung 139. o.

³ Jakob Patsch: id. m. 117. o.

kölcsönösen egymásra, hanem személyes egyetértésben önmagukat mint személyt ajándékozzák és elfogadják, és Isten egymással személyes egységgé köti őket.”¹ Itt már nincs szó a házasság céljainak hierarchiájáról. Nemzés és a gyermekek nevelése a kölcsönös szeretet természetes következménye, a szeretet ajándéka és megkoronázása. VI. Pál *Humanae vitae*-je ugyan osztani látszik ezt a felfogást, de a születésszabályozásra vonatkozó álláspontjával gyakorlatilag minden marad a régiben. Ugyanígy II. János Pálnál is (*Familiaris consortio* 1981, *Evangelium vitae* 1995). Maszturbáció, házasság előtti, házasságon kívüli szexuális élet, homoszexualitás, elváltak és újrահázasodottak nemi kapcsolata továbbra is a „nemi erőssel való visszaélésnek és önmagában rossznak” számít. A nő szerepéről alkotott felfogás sem változott, verbális szépítésektől eltekintve. A nő képe továbbra is polarizálva van: az egyik oldalon a szűzies anya képe, a másikon a csábító, férfiakat megbabonázó hetéra. A nők pápaságának elutasítására az Újszövetségben keresnek szegényes argumentumokat. A cölibátus intézményének rigorózus, szeretet nélküli kényszerével emberi fejlődésükben akadályoznak elkötelezett fiatal embereket és kényszerítik őket az elfojtásra, kreatív energiáik kibontása helyett. Az érvényben lévő szexuálmorál az egyik oka az egyházból való tömeges kilépéseknek. Nem meglepő az innsbrucki morálteológus Hans Rotter adata, miszerint a katolikus házastársak 80 százaléka nem tartja magát a *Humanae vitae* előírásaihoz. Ők tehát halálos bűnben élnének?

Valóban ilyen szomorú a helyzet, vagy túlságosan türelmetlenek lennénk elvárásainkkal? Hisz mondjuk 50 évvel ezelőtt pl. a homoszexualitás még a pszichoanalízisben is betegségnek számított. A másik kérdés amit feltehetünk, hogy a szexuális forradalom, a nemi felvilágosítás vajon olyan eredményeket hozott-e, amilyeneket reméltünk tőle, vagy csak új biologisztikus normákat vezetett be. Valószínűleg ez utóbbi feltevés az igaz, mely sporttá, sőt teljesítménysporttá tette a szexualitást. Miben reménykedhetünk? A II. vatikáni zsinat tanításai nem maradhatnak örökké csak papíron. Nem véletlen, hogy az osztrák hívek a párbeszéd szándékával épp a szexualitás témájában írták meg első „nyáj levelüket” pásztoraiknak. Bár kétségtelen, hogy csupán a szeretet, erosz, szexualitás pozitív revíziójával még nem oldunk meg mindent. Mert a szeretetben, mi-

¹ M. Kaiser: Scheitern der Ehe – Scheidung – Wiederheirat 121. o.

ként a vallásos élményben is fascinosum mellett ott van a tremendum, a megreszkettető is. A szeretet és a gyűlölet antinómiája, az ambivalencia is állandóan jelen van. Szeretnénk szeretetünk tárgyával összeolvadni, eggyé lenni, de fenyegetve érezzük individualitásunkat és félünk is tőle, mert egyéniségünk az egyesülésben megsemmisülhet. Ez a szimbiózis és individuáció antinómiája, amely sok esetben lelki betegségekhez, a szeretet zavaraihoz vezethet a házasságon belül is. A felbonthatatlan házasság valamikor 10-15 évre kötött az alacsony életkor, járványok és pusztító betegségek miatt. Ma 50-60 évet él együtt egy házaspár, s ez idő alatt a kapcsolat túlterhelődhet egymás iránti elvárásokkal és csalódásokkal. Ringer írja nagy elkötelezettséggel: „... az emberi szexualitás az emberi kommunikációnak és találkozásnak alapvető, vitális médiuma. Nem lehet csak mint a szaporodás eszközét, de mint öncélt sem megérteni. Helyesen felfogott emberi szexualitás különböző intenzitással és formában minden emberi találkozáshoz kapcsolódhat. Ezért is nem lehet csak a házasságra korlátozni, mely így félreértve valóban az erotika sírjává válhat. És aki a szexualitás természetes megnyilatkozásait bűnértéssel terheli, az az emberré válás és a társas viszony alakítás egyébként is nehéz feladatának rossz szolgálatot tesz.”¹

Felhasznált szakirodalom:

Aries, Philipp – Béjin, Andre – Foucault, Michel (1984): Die Masken des Begehrens und die Metamorphosen der Sinnlichkeit. Zur Gesichte der sexualitat im Abendland. S. Fischer Frankfurt am M.

Bergmann, Martin (1994): Eine Gesichte der Liebe S. Fischer Frankfurt am M.

Brockhaus Enzyklopedie (1988) Bd 6, 13, 20. F. A. Brockhaus Mannheim

Freud, Sigmund (1920): Jenseits des Lustprinzips. S. Fischer Frankfurt am M.

Uő. (1930): Das Unbehagen in der Kultur S. Fischer Frankfurt am M.

Fromm, Erich (1993): A szeretet művészete Háttér Kiadó Bp

Moser, Tillmann (1981): Gottesvergiftung. Suhrkamp, Frankfurt

Platon (1988): Das Gastmahl, Hamburg

Podak, Klaus (1997): Verlorene Liebesmüh. Süddeutsche Zeitung 13-14. September 1997

Ringel, Erwin – Kirchmayr, Alfred (1986): Religionsverlust durch religiöse Erziehung. Herder Wien – Frieberg – Basel

Sigusch, Volkmar (1996): Sexuelle Störungen und ihre Behandlung Thieme, Stuttgart

¹ Ringel: id. m. 140. o.

KOVÁCS-KRASSÓI NORBERT

A Szegedi Hittudományi Főiskola egyik könyvtárosa, hittanár. Itt írta 1996-ban „Egyház és szexualitás – fogamzásszabályozás” címmel szakdolgozatát. Nős, egy kislánya van.

Gólya hozta...

Barátaimmal beszélgettünk egy alkalommal, amikor a házigazda ünnepélyesen bejelentette, hogy útban van negyedik gyermeke és, ha Isten megsegíti – reményei szerint – fiú lesz. A gratulációk után azonban tettetett csüggedtséggel tette hozzá, hogy egy baki azonban mégiscsak van, hiszen a gyerek nem lesz katolikus. Döbbenet ült az arcokra, de még mielőtt szóhoz jutottunk volna megmagyarázta az okát: „*mégpedig azért nem, mert terveztük*”.

E történet szerint – ha túlzás is – arra lehet következtetni, hogy a katolicitás egyik jellegzetessége a véletlenül bepottyant gyermek(ek). Valóban, nem egy ismerős házaspár él környezetünkben, akik az egyház által „reklámozott” módszerrel tervezgették családjukat – eredménytelenül, pontosabban nem várt eredménnyel.

E rövid írásban a házasságon belüli családtervezés lehetőségeire és tapasztalataira koncentrálok. Arra keresem a választ, hogy milyen pontokon és milyen mértékben jelent segítséget az egyház vonatkozó tanítása a fiatal családoknak. Házas ismerőseim, barátaim családtervezésről kialakult véleményére voltam kíváncsi, időhiány miatt azonban nem sikerült mindenkiel személyesen szót váltani, ők egy kérdőív kitöltésével adták tudtomra véleményüket. Egyes kérdéseket tekintve természetesen adódtak eltérő vélemények, azt azonban szinte mindegyikük egybehangzóan állította, hogy egyre inkább áthidalhatatlan a különbség a családtervezés elmélete és gyakorlata között. Általában ismerik az egyházi megnyilatkozások

kat e téren, azonban ezek a megnyilatkozások főként tiltásként ismeretesek.

E cikk célja az, hogy rámutasson néhány olyan problémára, ami jelenleg nem tisztázott a katolikus egyházon belül, s ezáltal mutasson, egy lényegében nem más, de gyakorlatban kivitelezhetőbb megoldást a családtervezés területén.

Ezen a ponton szeretném élesen megkülönböztetni a fogamzásgátlást az abortusztól és egy olyan – egyre többek által joggal használt – fogalmat (fogamzásszabályozás) alkalmazni, amelyek pontosítása nem elhanyagolható e témakörben.

Abortusznak, vetelésnek nevezzük az élettelen, életképtelen vagy az életképes, de nem kívánt magzatnak idő előtti világra hozását, illetőleg a terhesség továbbviselését gátló tényezők hatását. Itt természetesen a művi beavatkozásra gondolok. Magyarországon a fennálló polgári törvények elméletileg valamelyest szabályozzák a művi vetélést. Az orvosilag végrehajtott művi vetelés nem veszélytelen beavatkozás, elvégzését azonban egészségi okok indokoltá tehetik. Számos esetben meddőséggel jár, gyakori utána a koraszülés, ráadásul a lelki következményei nehezen, olykor egyáltalán nem heverhetők ki. Ez esetben tehát a már egyesült két sejt (embriónális lét: 0-8. hétig, magzati létezés a 8. héttől) továbbfejlődését akadályozzuk meg.

A *fogamzásgátlás* a teherbeesés ellen való védekezés, a (negatív) születésszabályozás módszereinek összefoglaló neve. E módszerek közül azokat, amelyekhez nincs szükség semmilyen eszközre, előzetes orvosi beavatkozásra vagy gyógyszerre, időszakos önmegtartóztatásnak nevezzük (ritmus módszer, Billings-módszer, stb.). A mechanikus módszerek az ondósejtek méhbe jutását akadályozzák meg (kondom, pesszárium, méhen belüli eszközök). A kémiai eszközök (hüvelygolyók, zselék) úgy fejtik ki hatásukat, hogy elpusztítják az ondósejteket. A hormonális fogamzásgátlás első sorban a természetes meddőség mesterséges meghosszabbításával, azaz ovulációgátlással akadályozza meg a fogamzást. Valamennyi hormonkészítmény esetében – személyre szabot-

tan – számolni kell következményekkel (trombózis, embólia, pszichés zavarok, elhízás), alkalmazásuk az esetek túlnyomó részében rendszeres orvosi felügyeletet igényel.

A fogamzásgátlás alkalmazásának alapvető feltételei megkövetelik, hogy az eszköz, illetve a módszer ne legyen káros sem a születendő gyermek, sem az anya egészségére, legyen egyszerű, megbízható, olcsó és ne zavarja meg a szexuális élet harmóniáját.

A fogamzásgátló eszközök oldaláról nézve néhány esetben nem lehet szigorúan meghúzni a határvonalat azon eszközök között, melyek a petesejt és a hímivarsejt kapcsolódását, egyesülését akadályozzák meg és azon eszközök között, melyek a már megtermékenyített petesejt továbbfejlődését gátolják. Nem minden esetben lehet tehát kijelenteni egy módszerről/eszközzről, hogy az abortív vagy sem.

Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy ha adott pillanatban egy házaspár valamely természetes vagy akár mesterséges fogamzásgátló módszerrel, illetőleg eszközzel él, akkor azt azzal a szándékkal teszi, hogy a házasság teljes időtartama alatt kikapcsolja az életadás lehetőségét. Hiszen elképzelhető, hogy egy fiatal házaspár házasságkötésük után néhány hónappal, évvel még nem tudja megteremteni azt az egzisztenciális hátteret, amit egy ifjú élet objektíve megkíván. Tehát ezen a ponton leszögezhetjük, hogy általában nem cél egy induló házaspárnál a gyermektelenség, azaz a gyermekáldás végérvényes kikapcsolása, még ha élnek is a különböző fogamzásgátló módszerek valamelyikével. Ezért talán pontosabb és világosabb a fogamzásgátlás kifejezés helyett a *fogamzásszabályozás* szó használata, hiszen e kifejezés inkább visszaadja mindazt a tartalmat, amit általában e fogalom alatt értünk.

Ha lelkipásztori szempontból nézzük meg a fogamzásszabályozás témakörét, meglátásom szerint gyakran káros következményekkel járó diszkréció és (ál)szemérem tapasztalható. Egyházi rendezvényeken, oktatásban, médiában jóval kevesebb szó esik a fogamzásszabályozásról, még az időszakos

önmegtartóztatás propagálásáról is, mint például az abortusz elítéléséről. Inkább az a téves berögződés ismétlődik, miszerint mindaz, ami a szexualitással összefüggésbe hozható, az bűnös és elítélendő. A legtöbb lelkipásztor irányítása nem koncentrálódik eléggé a gyakorlati családi életre, a családok problémáinak megoldására, így a fogamzásszabályozásra sem. Természetesen nem szabad senkitől elvárni olyasmit, amit személyesen nem tapasztalhat, amiben nem kompetens. Figyelemre méltó, hogy a katolikus hívek sokszor nincsenek tisztában a keresztény értékek hierarchiájával, valamint a pápai megnyilatkozások különféle formáival, ezek értelmezésével, értékelésével. A dokumentumokban megfogalmazott elvárások esetenként nélkülözik a személyes tapasztalatot, ami által hitelességük megkérdőjeleződik. Sok ember érzi magát távol az egyháztól, különösen a szexuális (néha mondvacsi-nált) problémái miatt.

Vannak akik azt állítják, hogy az egyházi irányelvek kivitelezhetőek ugyan a gyakorlatban, de ehhez mindenképpen fegyelmezett életvitel szükséges. Ez abban nyilvánul meg, hogy az egyház által legalizált természetes családtervezési módszereket legalább egy-két éves felkészülés előzze meg. Elgondolkodtam, hogy vajon fiatal házasoknál ez fegyelmezettség kérdése-e, vagy esetleg más kategóriába sorolható. A természetes védekezés módszereit sok esetben azért kíséri méltatlankodás és elégedetlenség, mert ezt a felkészülést nem veszik komolyan. Viszont szinte egybehangzó a vélemény abban is, hogy például a Billings-módszer inkább optimális esetre vonatkozik, ugyanis rendszeres és pontos ciklust igényel, tökéletesen harmonikus életet és mindennapos odafigyelést. Köztudomású viszont, hogy ritka a természet ennyire pontos összjátéka. Mindenesetre igény mutatkozna minél több gyakorlati útmutatást adó szakemberre, akik időben és személyre szabottan ismertetik a módszert, annak minden aspektusát. Általában pozitív visszhang kíséri a TCST-t (Természetes Családtervezés Tanfolyam) és az általuk kiadott munkafüzeteket.

Nagy figyelmet kell szentelni az együttlétek örömére is. Nem egy család hullik szét azért, mert a házastársak nem képesek a szexualitásban felfedezni az örömet, illetve nem tudják azt átadni. Túlságosan előtérbe került a hatodik parancs hangsúlyozása, ami megzavarta a keresztény értékek hierarchiáját. Érdekes komponense a kérdésnek, hogy a párok a családtervezési döntéseikben elsősorban a baráti házaspárok tanácsát kérik ki, valamint fontos szerepet játszik a szakirodalom tanulmányozása is. Sokan nem kérik ki papjaik véleményét, hiszen vagy rossz benyomásaik gátolják meg őket ebben, vagy pedig hiteltelennek tartják olyan emberek véleményét, akik a családtervezés esetleges problémáit személyes életükben közvetlenül nem élik meg.

Észre kell vennünk, hogy a családtervezés a keresztény családok többségének, ha nem is probléma, mindenképpen nyitott kérdés. Valójában mi alapján különböztethetőek meg a természetes fogamzásszabályozó módszerek azon nem „természetes” módszerektől, illetve eszközöktől, melyek nem abortív hatásúak? Ezen cselekedetek megítélésében, elfogadva a tamási hármass aspektust, (1. maga a cselekedet, 2. a cselekedet következménye, 3. végrehajtó szándéka esik latba az ítéletnél) nem tehetünk különbséget, hiszen mind szándékában, mind cselekedetében és következményében azonosnak tekinthetőek. A cselekedet megegyezik, a következménye várhatóan a fogamzás eredménytelensége és a szándék is azonos. Az időszakos önmegtartóztatás esetében az időpont kalkulációja a fogamzást gátló tényező, más esetekben pedig a választott eszköz, vagy módszer. Hangsúlyozni kell azonban azt, hogy mindez természetesen azokra az eszközökre és módszerekre vonatkoztatható, melyek a petesejt és a hímivarsejt találkozása előtt fejtik ki hatásukat, azaz nem akadályozzák meg a már megfogant élet továbbfejlődését.

Mindent összevetve, az egyház ajánlásait szerintünk az élet iránti tisztelet, az emberi test működésével kapcsolatos kiegyensúlyozott ismeret, a tanításokat és a lehető eszközöket számbavevő körültekintés gyanánt kell felfogni. Szeretnénk,

hogy a lelkipásztori gyakorlat adjon a felelős házaspároknak szabadságot ebben a kérdésben. Döntéseiket megelőző tájékoztatással és utólag tiszteletteljes alázattal kell kísérni. A katolikusok lelkiismeretben megérlelt és az egyház tanításait is komolyan vevő fogamzásszabályozási gyakorlatát pedig a Tanítóhivatalnak sürgőszerű elfogadnia, mint a Szentlélek iránymutatását. Hadd idézzem itt a zsinati tanítást: „Istennel szemben tanulékony tisztelettel, közös tervezéssel és igyekezettel alakítsák ki magukban a helyes erkölcsi ítéletet. Ennek érdekében fontolják meg, mi válik a maguk javára és gyermekeik javára: azokéra is, akik már megszülettek és azokéra is, akik előreláthatólag még születni fognak; mérlegeljék továbbá a korviszonyokból és saját társadalmi helyzetükből adódó anyagi és szellemi létfeltételeket, végül pedig vegyék figyelembe, mit kíván a közjó a családjukban, hazájukban, sőt az egyházban is. Minderről végső fokon maguknak a házasoknak kell dönteniük Isten színe előtt.” (Gaudium et spes 50.)

Véleményünk szerint a keresztény családok nagy részének jelentene megoldást ezen elgondolás családjuk megtervezésében, egymás iránti szeretetük szabadabb megünneplésében. Itt természetesen sokkal összetettebb kérdéssről van szó, mint pusztán egy-egy módszer megítéléséről, éppen ezért szükségesnek találjuk a párbeszédet e témában is. Az általunk felkínált megoldás a különböző természetes és a nem abortív, káros következmény nélküli módszerek békés egymás mellett élésében rejlik.

Herbert Haag

1915-ben született, teológiai tanulmányait Rómában és Párizsban végezte. Biblikus teológus, tanított a luzerni- és a tübingeni egyetem teológiai fakultásán. Legismertebb műve, a szerkesztésében - magyarul is - megjelent Bibelllexikon.

Ne zavarjátok a szerelmet (részletek)

Jézustól Pálig

A kereszténység kezdettől fogva hadilábon állt a szexualitással, annak ellenére, hogy az Ószövetség szexuális etikája humanus és, hogy a házasságot kivéve Jézus sem nyilatkozott erről a témáról. A törvény és a tisztasági előírások teljesítése nála egészen másként néz ki, mint a kor törvényhű zsidóinál. Egyfajta lelki hozzáállássá alakult át. A tisztaság fogalma transzcendens fogalommá vált. Most már csak az tisztátalan, ami a „tisztátalan” szívből jön, azaz, ami a gondolkodásmódban mutatkozik meg. És ebben következetes Jézus, amikor az asszonyt egyenjogúként bevonja a baráti körébe.

De a nőnek ez az új szemlélete Pálnál ismét eltűnik. És a szexualitás is erősen leértékelődik. Ennek oka kereshető részint személyes életrajzában, részint az antik filozófiák hatásában, mert azok számára a szenvedés valamilyen méltatlan dolgot jelentett és Pál arra vonatkozó meggyőződése is, hogy közel a világ vége, és ezért a gyereknemzésnek nincs jelentősége. Ezért tanácsolja Pál: „A nem házásoknak és özvegyeknek pedig azt mondom: jó ha úgy maradnak mint én is (tehát házasságon kívül). De, ha nem tudják magukat megtartóztatni, akkor házasodjanak meg. Jobb megházasodni, mint égni” (1 Kor 7, 8). Egyébként Pál számára csak két lehetőség létezik: a szexualitás elkerülése, tehát az önmegtartóztatás,

vagy a házasság, amelynek méghozzá a cölibátussal szembeni elfogultságból kifolyólag csak úgy van értelme, mint a nemi vágy elleni gyógyszernek, mint az erkölcstelenség megelőzése érdekében az emberi gyengeség miatt tett engedménynek. Ide nyúlik vissza a szexualitás negatív megítélése a keresztény gondolkodásban. A szexualitásnak az ördöghöz van köze (1Kor 7, 5b), és mint ilyen Pál számára semmilyen szerepet nem játszik.

A szexuális magatartás megítélésében egyedüli mérce a házasság. Ami házasságon kívül történik, az megengedhetetlen, teljesen mindegy, mi motiválja, hogy az normális vagy beteges. Pál az, aki a házassági morálba bevezette a „kötelesség” fogalmát, amellyel azután évszázadokon keresztül a megerőszkolóságig menően nyomták el és kínozták az asszonyokat.

Mennyire eltávolodtunk attól az egyszerű, erotikus és természetes élettől, amit az ószövetségi emberek éltek, akik semmilyen aszketikus és életidegen korlátozást nem ismertek! Ami a zsidó felfogás szerint kultikus tisztátalanság volt, abból a kereszténységben erkölcsi kihágás, bűn lett. Ettől fogva pedig az egyházatyák és a teológusok pontosan meghatározták, mi az erkölcstelenség, mit szabad és mit nem. A szexualitást tárgyiasították. Kezdetről fogva szilárdan képviselték, hogy legjobb a szexualitást elkerülni, róla tudomást sem venni, azaz házasságon kívül, megtartóztatásban élni. Az ezt követő századok szexuális erkölcsére a következő kulcsfogalmak jellemzők: élvezet, nemi vágy, ösztön. És miután ezek kezdetről csupán negatív tartalmúak, ezért egyre inkább kikopnak szókinszünkből.

Az érzéki vágy élvezete és elnyomása

Rendes esetben azok az emberek, akik szeretik önmagukat, azok keresik az intim találkozást, hogy kielégítsék szexuális igényeiket. Az érzéki gyönyört keresik. Ez teljesen jogos és természetes. Ahogyan az ember éhségét, szomjúságát csillapítja, és ebben örömet leli, úgy enged a szexuális kielégülés utáni váagnak, ösztönnnek is és hagyja magát a szexuális kielé-

gülestől újra meg újra elbűvöltetni. A gyönyör megtapasztalása semmi esetre sem korlátozódik csupán a testiekre, hanem az ember teljességének megfelelően, magában foglalja a lelkieket és a szellemieket is. Az élőlények közül egyedül az ember képes arra, hogy szexuális viselkedésében kedvét lelje, az étkezéshez, játékosztönhöz és a tudásvágyhoz hasonlóan.

Érdekes módon az emberek csak nagy ritkán tudnak fenntartások nélkül viszonyulni a szexualitáshoz. Vagy elutasították, sőt egyenesen elátkozták, vagy pedig, mint a legtöbb értéket, dicsőítették. Az érzéki gyönyörnek mind a pozitív, mind a negatív értékelése az ókorig nyomon követhető. Plátón Phaidon című írásában fejti ki elképzeléseit, amely szerint a test a lélek börtöne, az érzéki gyönyör és vágy pedig az ember szellemi oldalát gyengíti. Ez a tendencia, mint majd még látni fogjuk, folytatódik a kereszténységben.

Más oldalról pedig az ember a gyönyört élvezni szeretné. Ezért állítják minden idők hedonistái, hogy az ember boldogságra hivatott, annyi tapasztalatot kell gyűjtenie az élvezetről, amennyi csak lehetséges. Azoktól a szerzett korlátoktól, amelyek ebben zavarják, meg kell szabadulnia. Elfojtás nélküli szexuálpedagógiára van szükség.

Ez a két tendencia, az érzékiség élvezete és elnyomása, nem csak egyes embereket, hanem népeket és kultúrákat is jellemez. Az emberiség történetében általános, hogy például a tulajdon és az utódok iránti igény szabályozásokat követel a nemek viszonyában és amelyek alól elégedetlensége miatt az ember újra meg újra megpróbál kibújni. Az egyház, mint minden más intézmény, normáinak megváltoztatásában létét látja veszélyben forogni, ezért ügyel arra, hogy minden úgy maradjon, ahogy van. Az önmegtartóztatást, a szüzesség erényét, a szív tisztaságát és a bűn elkerülését prédikálja. Pozitív megnyilvánulást nem igen hallunk e témáról. Az emberek, az egyház hívei azonban a normákat és a parancsokat irreális szabályokként élték meg, elszakadtak tőlük és ezáltal az egyháztól is. Amellett szálltak síkra, hogy joguk van a boldogsághoz, a felszabadultsághoz, a kiteljesedéshez és egzisztenciájuk meg-

valósításához. Túl egyszerű lenne az egyik vagy másik oldalnak igazat adni. Mind a két oldalnak vannak veszélyei: az aszketikus, szigorúan szabályozott szexuális viselkedés követelménye megkeseríti az embert és megcsonkítja az élmények iránti lelki fogékonyságban. Az élvezet és a boldogság korlátlan megtapasztalásának követelése tagadja a felelősség szükségességét, de a csőd lehetőségét is.

Házasságon kívüli kapcsolatok – Mit mond erről a Biblia

A szüzesség nem téma

Ha a Bibliához fordulunk, mindenekelőtt egy időrendi kérdést kell megmagyaráznunk. Az egyházi aszkézis és erkölcsi tanítás már korán nagy súlyt helyezett arra, hogy a különösen elhivatott emberek tartózkodjanak a szexualitástól és „szűzi-es” életet éljenek. (Ez egy olyan kifejezés, amelyet érdekes módon férfiakra is használnak, vö. Jel 14, 4, ahol szűznek tartják azokat a férfiakat, 'akik még asszonyt nem érintettek'.) A szűz és a „szűzi-es” szavakat a szexuális érintetlenség értelmében a héber Biblia nem ismeri. Ez az állapot nyilvánvalóan nem túl fontos nekik. Vessünk egy pillantást a korai időkre. A fiatal nő megnevezésére – attól függően, hogy férjezett-e vagy sem, ez utóbbi esetben, hogy szűz-e vagy sem – a héber Biblia három kifejezést ismer.

1. A leggyakrabban használt és legátfogóbb jelentésű szó a na-e-arah, amit a németben általában a „lány” szóval fordítanak. Ez azt a fiatal nőt jelenti, aki hajadon, mint Rebekka (Ter 24, 14 skk) és sunemi Abiság (1Kir 1, 2-4), fiatalon férjezett (Mtörv 22, 15-21) vagy fiatalon megözvegyült, mint Rut (Rut 2, 6; 4, 12). A fiatal hajadon nőknél sem esik szó azok szüzességéről. Ezt hangsúlyozni kell, mivel így a na-e-arah közelebbi meghatározására van szükség. Elsősorban ehhez szolgál segítségül a

2. betulah szó, amely a német bibliafordításokban „szűz”-ként szerepel. Ezt a szót néha az általános értelemben vett „lány” szóhoz kapcsolják, azért, hogy azt szűzként jellemezzék. Így pl. azt mondják Rebekkáról, hogy szép lány (na-e-

arah), szűz (betulah, Ter 24, 16) volt. A kettős fogalom na-e-arah betulah határozottan szűzként jellemzi a fiatal lányt (Mtörv 22, 23.28; 1 Kir 1, 2; Eszt 2, 2). A hangsúlyt mindamellettt kevésbé helyezik a pszichológiai értelemben vett szüzességre, sokkal inkább a férfitől való érintetlenség jelölésére. Ahol ezt az értelmét gondolják, de az összefüggésből nem derül ki egyértelműen, nyomatékosan hozzáteszik, hogy egy olyan betulah-ról van szó, akinek még nem volt kapcsolata férfival. (Így beszélnek Rebekkáról Ter 24, 16 és négyszáz lányról, akiket a gileádi Jáesben raboltak el, Bir 21, 12.)

3. A héber Bibliában összesen csupán hétszer szerepel az almah szó. A tudományos vitákban mégis erre a szóra szentelték a legnagyobb figyelmet, mert az Immánuel-jelben ez fordul elő (Iz 7, 14). Ez a szó is kizárhatja a szüzességet, de nem kell feltétlenül kizárnia. A bibliai héber nyelvben nincs olyan szó, amely a német „szűz” szónak megfelelné, ahogy általában a valódi szüzességről történő meggyőződés az Ószövetségben nem játszik szerepet.

A törvények hallgatnak

Az ókori keleti törvények csak a házassággal kapcsolatban beszélnek férfi és nő egymás közötti szexuális viszonyáról. Hamurabi (Kr. e. 1728-1686) óbabiloni törvénykönyve pl. 68 paragrafust tartalmaz (128-193) a házastársi és családjogokról, de a házasság nélküli együttélők jogairól szó sem esik. Ebből arra lehet következtetni, hogy vagy nem létezett akkoriban ilyen kapcsolat – ami elképzelhetetlennek látszik –, vagy a törvényhozás nem törődött vele, mert a nép életközösségére vonatkozólag nem látott benne veszélyt. Az egyiptomiak bebizonyították ugyan, hogy „olyan szemérmesen éltek, mint egyetlen más nép sem”, szerelmi énekeik mégis egy fiatal férfi és kedvese gondtalan boldogságába engednek bepillantást, amelynek csak a reggelt hírül hozó fecske vet véget. „A szerelmesek mindig tudtak találkozni: ha nem a hálókamrában, akkor a kopár hegy barlangjaiban, a kertben álló fa alatt, a lugasban, de a folyónál is, különösen a papyrusz nád

mocsaras bozótjában”. Úgy tűnik, az emberek semmi kivetnivalót nem találtak ebben, s ha egy elhunyt halotti bizonyítványába azt írták, hogy az nem élt erkölcstelen életet, ezzel elsősorban a homoszexualitására gondoltak.

Ebből a szempontból a régi Izrael is teljesen egy közösséghez tartozónak érezte magát az akkori keleti világgal, s habár az ószövetségben szigorú szabályokat találunk a férjes vagy eljegyzett nő viselkedésére – erről később szólunk részletebben – a (házas vagy nőtlen) férfi hajadonnal való kapcsolatát egyáltalán nem korlátozták. Úgy tűnik, az erkölcsi törvények nem törődtek ezekkel. Az egyetlen kivétel, amikor szankciót alkalmaztak az, ha egy lányt megerőszakoltak.

Az ószövetségi törvényhozásban nincs több olyan szabály, amely férfi és nő szabad kapcsolatteremtését korlátozná. De az Ószövetség elbeszélő és lírai szövegei sem mutatnak más képet. Joban mondvá itt elismerik azt a megállapítást, miszerint Izrael hivatalos erkölcse nem kizárólag a házasság keretén belül látta a szexuális kapcsolatokat. A legfőbb jónak az erotikát és szerelmi egyesülést tartják. A férfi vágya a nő iránt és kettőjük egygyéválása az ókori izraeliták számára a teremtettség megfoghatatlan dolgai közé tartozott. A természet belátó törvényei a férfi vágyát a madár szárnyalásához és a tengeri hajózáshoz hasonlították:

*„Három dolog van, amit csodálatosnak látok,
és négyet sehogy se tudok megérteni:
a sasnak útját az égen,
a kígyó útját a sziklán,
a hajó útját a mély tengeren,
és a férfi útját az asszonynál.” /Péld 30, 18/*

Az ifjúság érintetlensége

A régi Izraelben a fiatalok sokkal merevebb korlátok között éltek, mint ma. A modern ipari társadalomban magától értetődő a férfiak és nők munkahelyi együttléte és a közös szabadidős tevékenysége. Ez a régi Izraelben éppúgy, mint Keleten még ma is, teljesen ismeretlen volt. A nők legtöbbször

csak csoportosan jelennek meg a nyilvánosság előtt. A hazatérő harcost énekkel és tánccal köszöntik (1 Sám 18, 6), ahol egyikük az előénekes szerepét tölti be (Kiv 15, 20). Az arató-ünnepségnél a lányok körtáncot járnak (Bir 21, 19). A reggeli és esti vízfordás főleg a nők dolga, akik csoportosan járnak a városokon kívül fekvő kutakhoz (1 Sám 9, 11). Ott természetesen pásztorokkal is találkoznak (Ter 29, 2-10). Rut könyve az aratási munkánál együtt mutatja a szolgákat és cselédeket (Rut 2). Csoda lenne, ha eközben semmiféle szerelmi viszony nem szövődött volna köztük, s kevés fantázia szükséges ahhoz is, hogy ezt kiszínezzük, miszerint Boász és Rut nem az egyetlen pár voltak, akik kihasználva a lehetőséget, egy kevehalom alatt együtt töltötték egy éjszakát (Rut 3, 7 vö. Én 2, 16; 7, 12).

A Bibliában más nők is teljes öntudattal és szabadon lépnek fel. A szép Rebekka a kútnál egy számára idegen embertől egy arany orrkarikát és két arany karperecet kap ajándékkul, s mikor azzal hazatér, családja ezt teljesen természetesnek találja (Ter 22, 24-30). Éppúgy tesz a szép Ráhel is – szintén a kútnál –, aki hagyja, hogy Jákob megcsókolja, habár nem tudja, ki a férfi. Jákob közben sírva fakad az örömtől (Ter 29, 11). A történetíró nyilvánvalóan semmi kivetnivalót nem talál abban. Csak egy későbbi zsidó magyarázat értelmezi Jákob sírva fakadását azzal, miszerint ő észrevette, hogy a pásztorok sugdolóztak róla. Dina kíséret nélkül ment Kánaán földjére, Szichem városába, noha csak azért, hogy „meglátogassa a lányokat”. Ez azt jelenti, hogy lánytársaságra vágyott, miután 12 bátyja közt egyetlen lányként ennek biztos nagy hiányát érezte (Ter 34, 1). Ámbár tudatában kellett lennie a veszélynek, amelynek áldozata lett, a történetíró nem őt rója meg, hanem azt a fiatal férfit, aki az erőszakot elkövette. Újból és újból csodálkozásra ad okot a fiatalon megözvegyült Rut magatartása, aki éjszakára az általa szeretett férfi szérújébe lopja magát és annak „lábainál” alszik (Micsoda körülírás!) (Rut 3, 7-14).

A nagy szerelem az Énekek énekében

Leszögezvén mindenekelőtt, az Énekek éneke két fiatal, nem törvényesített szerelmét mutatja be. Szerencsére azok az idők elmúltak, mikor a hagyomány túlsúlya és az egyház szerelem-ellenessége úgy értelmezte ezt a bibliai költeményt, mint Jahve és Izrael vagy Krisztus és Egyháza kapcsolatát. A magyarázók ezt ma – kevés kivétellel – annak tudják be, ami: a régi Izrael szerelmes dalainak gyűjteménye. Ez a felismerés azonban nem védi meg az Énekek énekét a további félreértelmezésektől. Számos bibliamagyarázó esküvői énekeknek tekinti ezt a gyűjteményt, amelyek a házastársi szerelmet és hűséget magasztalják. Azokat a szövegrészleteket, amelyek ebbe nem illenek bele, „leányálmoknak” nevezik, főleg a következő éneket 3, 1-5:

*„Éjszaka ágyamban kerestem,
akit szeret a lelkem.*

De hiába kerestem, nem találtam.

*'Azért bát fölkelek, bejárom a várost,
keresem a tereken és az utcákon,
akit szeret a lelkem.'*

Hiába kerestem, nem találtam!

Találkoztam az örökkel, akik a várost járták.

'Nem láttátok, akit szeret a lelkem?'

*Alig mentem tovább, otthagytva őket,
megtaláltam, akit szeret a lelkem.*

*Belekapaszkodtam, és nem engedtem el,
míg be nem viszem anyámnak házába,
annak szobájába, ki méhében hordozott.*

A vőlegény

*Jeruzsálem leányai, kérlek benneteket,
a gazellákra s a mezők városára,
ne zavarjátok meg a szerelmemet,
s föl ne ébresszétek, amíg nem akarja!*

Annak, hogy a hagyománnyal ellentétben aktivitást tulajdonítanak a lánynak, az mutatkozik meg, hogy egy álom rajzolódik ki előtte – mondják. „Az ember álmában gyakran

történik olyasmi, amit nappal, teljes öntudatánál okvetlenül visszautasítana... A házasságra vonatkozóan arról szól ez a rész, hogy a lány vágyait maximálisan kielégíti a házasság." A valóságban ez az ének inkább a keresztény magyarázó erkölcsi felfogásával ellenkezik, mint az akkori szokásrenddel. S mivel hogy Izraelben énekelték ezeket a dalokat, már ez is valószínűvé teszi, hogy a lányok meg is tették a benne foglaltakat.

Közelebbről nézve az Énekek énekét, a férfi szerepe lehetetlenné teszi, hogy házastársi kapcsolatra gondoljunk. A szerelmesek legtöbbször a szabadban találkoznak. A lány így beszél:

*Nyoszolyánk üde zöld,
házunk gerendái cédrusfából vannak,
falainkat meg ciprusfa borítja. (1, 6)*

*Kedvesét így hívja:
Gyere kedvesem, menjünk ki a mezőre,
töltsük az éjszakát (kinn) a tanyákon! (7, 12)*

Így egyetlen feleség nem beszél a férjéhez. Ugyancsak erre utal, hogy ezeket a találkozókat mindig beárnyékolta az idő rövidsége és a közeledő elválás.

*Míg föl nem támad a nappali szellő,
és az árnyékok útnak nem indulnak,
térj baza kedvesem...(2,17)*

Így szólít szerelemre a lány és mindketten csak azt kérik, hogy örömük zavartalan legyen:

*Ne zavarjátok meg a szerelmet,
s föl ne ébresszétek, amíg nem akarja! (2, 7; 3, 5)*

Ez a kép nem illik egy törvényesített házasságba! Tehát az Énekek énekében két független emberről van szó, akik egyáltalán nem foglalkoznak a házasság gondolatával. Az életközösség kialakítása, az együttélés, egyáltalán a gyerekek, a család gondolata látókörükön teljesen kívül esik. Az Énekek énekében kizárólag arról a szerelmi élvezetről van szó, amely

a két fiatal egymáshoz köti. Ezért játszik ilyen nagy szerepet az egymáshoz közeledés és a beteljesületlen vágyódás, amelyek közül egyik sem a házastársi kapcsolat meghatározó eleme. Mindkettőjüknek minden lehetséges eszközt fel kell használni ahhoz, hogy egymáséi lehessenek. A hön óhajtott beteljesülés ellenben nem azonos az – Isten által elrendelt házassággal. A lány sóvárogva vágyik kedvese csókjára:

Csókoljon meg a szája csókjával! (1, 2)

Még a mezőn is keresi őt – amit egy feleség aligha tenne – és kérdezősködik utána (1, 7), szeretne akárcsak kedvese „árnyékában is ülni” (2, 3), egy hosszú éjszakán vágyódik a férfi után, végül felkerekedik, hogy megkeresse őt az éjszakában. Ez sem hitvesi magatartás (3, 11 skk).

Bizonyára az Ószövetségben is vannak olyan szövegek, amelyek erkölcsbe ütköző cselekedeteket írnak le. Ezeket azonban mindig és félreérthetetlenül elítélik. Gondoljunk Káin testvérgyilkosságára vagy Dávid házasságtörésére Batsebával, amelyet a történetíró a következő megjegyzéssel zár (2 Sám 11, 27): „De az a tett, amit Dávid elkövetett, nem tetszett az Úrnak.”

Az Énekek énekében a zene és a költészet minden húrja megpendül azért, hogy a testi szerelem boldogságát üdvözítse. Mindenesetre az akkori zsidóság körében szigorú ítéleteknek kellett lenniük, amelyekkel az Énekek éneke szembefordul. De a Bibliában ezek az irányzatok nem érvényesülhettek. Egyetlen olyan szöveg sincs a Bibliában, amely az Énekek éneke ellen akárcsak formálisan is tiltakozna, vagy az általa mondottaknak ellentmondana.

Jézus türelme

Hogy az Újszövetség magasabb követelményeket támaszt, mint az Ószövetség, ebben mindenki egyetért, habár ez a tétel részleteiben nehezen bizonyítható. S hogy milyen nagy a kísértés arra nézve, hogy a szexualitás területén Jézus etikáját saját kora zsidó etikájával szemben kijátsszák, erre a követke-

ző idézet utalhat: „Az Újszövetség minden házasságon kívüli vagy természetellenes nemi érintkezést elítél. Ez az ószövetségi zsidó igehirdetés ítéletéhez igazodik és a késői zsidóság törvényes gyakorlatában önmegtartóztatáshoz vezet. Ennek fényében később Jézus életének példáján látjuk. A Jézus általi változtatás csak azért lehetséges, mert az Evangélium ekkor ismeri el az isteni dinamizmust.”

Amit ebben a részben mondanak, jóformán hamis. Mert az Ószövetség sem a házasságon kívüli nemi kapcsolat feltétlen elutasítását nem ismeri, sem Jézus egyetlen szava sem vezérli, mellyel megpróbálta volna az erre vonatkozó késői zsidó törvényes gyakorlatokat megváltoztatni (ami semmi más nem volt, mint az Ószövetség gyakorlata) és abban hiányosságaira rámutatni. Ezért nem meríthető semmi az evangéliumokból a jézusi radikalizálásról. Ellenkezőleg: Jézus a szexualitással szemben feltűnő visszafogottságot, hogy úgy mondjam, érdektelenséget tanúsít. Az egyetlen témakör, amelyben nyilatkozik: a házasságtörés és a válás. Meg sem említi a prostitúciót, a homoszexualitást, az erkölcstelenséget, a házasságon kívüli és a házasság előtti nemi kapcsolatot, még a zsidó tisztasági előírások és a nemi élet közötti összefüggéseket sem. Mialatt Jézus a mózesi törvények különböző rendelkezéseit egy szigorúbb vizsgálatnak veti alá (Mt 5, 21-48), mások, mindenekelőtt az ünnepi és tisztasági előírások – összehasonlítva az erkölcsösség központi követelményeivel – jelentéktelennek minősülnek számára (Mk 2, 23-28; 3, 1-5; 7, 1-23). A szexuális kapcsolatok előírásait sem változtatta meg. Ezzel viszont megengedettnek tekinti a jegyesek közötti nemi kapcsolatot, s nyilvánvalóan semmi erkölcstelenséget nem lát egy férfi és egy hajadon kapcsolatában. Mindenekelőtt semmi célzás nincs az evangéliumokban arra nézve, hogy Jézusnak az erotikával szemben bármilyen kikötése lett volna.

(ford.: dr. Máté-Tóth András)

Egyre többet tenni a családért

Szerkesztőségünk arra volt kíváncsi, hogy egyházzunk vezető testülete milyen információk alapján dolgozza ki családmmodelljét és mennyire érzékeny a mai katolikus családok problémáira. Bíró László¹ püspök úrhoz fordultunk kérdéseinkkel.

1. Püspök Úr! A IV. családkonferencia záródokumentuma olyan sok problémáját látja a családok életének, hogy akár annak is örülhetünk, hogy vannak még családok. Mi a véleménye erről?

A hivatalos egyházi dokumentumok egyszerre szólnak a család fény- és árnyoldaláról. A pozitív vonások között megemlíti: a fokozott érzékenységet a személyi szabadság iránt, hogy a keresztény családok egyre intenzívebben keresik egymással a kapcsolatot, házas- és családcsoportok születnek, a család egyre inkább felismeri evangelizáló küldetését. A negatív jelenségek között különösen is kiemelik a vatikáni megnyilatkozások az alapvető értékek torzulását, pl. a félreértett szabadságfogalmat, amelynek alapja az önszeretet, amely nincs alávetve senkinek és semminek; mindenkivel szemben a maga kényelmét keresi. A nyomor és a túlzott jólét kiéleződését. Míg a családok közül sokan az élet fenntartásához szükséges javakat nélkülözik, addig más családokat a fogyasztói szemlélet foszt meg attól a bizalomtól és nagylelkűségtől, amelynek erejében vállalni mernék az új életet.

Fontos, hogy idehaza is egyszerre lássuk a család pozitív és negatív vonásait. Nem szabad csak negatív oldalról tekinteni

¹ 1950-ben született Szekszárdon. Győri bencés diák 1965-69 között, pappá szentelték 1974-ben. Káplán volt Mágocson, Szigetváron, Pécsen. Plébános és püspöki titkár a pécsi Székesegyházban. 1994-ben püspökké szentelik; segédpüspök Kalocsán. Jelenleg a Központi Papnevelő Intézet rektora, az MKPK családreferense.

a házasságot és a családot. Ha ezt tennénk, mi magunk is hozzájárulnánk ahhoz a torzult látáshoz, mintha a keresztény családmódellett eljárt volna az idő. Mégis szóvá kell tenni a negatív jelenségeket is, mert egyrészt a valóság talaján kell állnunk, másrészt ezáltal is szeretnénk felhívni a figyelmet a különböző trendek torzító hatásaival szemben.

Ugyanakkor a keresztény ember bizalommal tekint a házasság és a család felé, mert az egész emberiség – nem csak a vallásos emberek – közös érdeke, hogy felismerjék a család fontosságát. Bizakodók vagyunk, mert a családi hivatás Istentől való s mindig lesznek emberek, akik egyre mélyebben megértik és meg is valósítják Istentől való küldetésüket.

2. Az említett záródokumentumban több megállapítást olvashatunk a mai családok veszélyeztetettségéről. Hivatkoznak az igazságtalan adórendszerre, és elengedhetetlennek tartják a „családbarát adótörvényeket”. Egyházi feladat – és felelősségvállalásról nem szól a dokumentum. Mi ennek az oka?

A Dobogókői Családkonferencia Truhillió bíboros vezetésével a magunk feladat- és felelősségvállalásáról szólt az előadások, a beszámolók és a csoportmunkák szintjén egyaránt. Hogy az egyháznak mit kell tenni, az itt hangzott el. Az említett záródokumentum pedig a magyar társadalmat szeretne szólítani. A világban és napjainkban tapasztalható negatív jelenségekre hívta fel a figyelmet.

3. Idézzük a dokumentum utolsó bekezdését: „Tudatosítani kívánjuk, hogy mindenki oly mértékben felelős a közállapotokért, amennyire hatni képes azokra”. A Püspök Úr véleménye szerint – a múlt év tapasztalata alapján, vagy a jövő négy évre előre tekintve – a Magyar Katolikus Püspöki Kar képes-e hatni a közállapotokra?

Bízunk abban, hogy olyan új kormány kezdte meg munkáját, amely jobban odafigyel a társadalom, benne a keresztények véleményére is, amely nem csak a szavak és ígéretések, ha-

nem a konkrét intézkedések szintjén is tesz a családeért. Bízunk abban, hogy az új koalíciót az a belső meggyőződés vezeti, hogy a család a közjó nélkülözhetetlen kincse, ezért amennyire csak képes rá, meg is adja a családoknak mindazt a gazdasági, társadalmi, oktatási, politikai és kulturális segítséget, amelyekre az rászorul.

Az egyház szándékozik és képes is hatni a közállapotokra, elsősorban hívein keresztül, akik a társadalom szerves részét alkotják, s tudatosan megélt kereszténységükkel megállják helyüket az élet különböző területein. A keresztény család, amely eleven és rendezett szálakkal kapcsolódik a társadalomhoz, amelynek alapján képezi, szüntelen formálja a társadalmat. Hisz a család a szociális erények első iskolája, ezek az erények pedig a társadalom életének és fejlődésének lelkét jelentik.

4. Sokat halljuk ezt az állítást: a katolikus család – érték. Ezzel tulajdonképpen a sokgyermekes családra szoktak gondolni, ezeket gyakran egymás szinonimájaként használják. Más kritériuma nincs a katolikus családnak? Megfordítva a kérdést, ha nem törekszik egy katolikus házaspár arra, hogy sok gyermeke legyen – ami a mai körülmények között reális elképzelés –, akkor nem hordozzák a katolikus család értékeit?

Hála Istennek, a katolikus család igen gyakran több gyermekes családot is jelent. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy nem minden katolikus család nagycsalád. Vagyis a két fogalmat: katolikus és nagycsalád, nem tekinthetjük egymás szinonimájának. Sokszor idézett gondolat: a család kiindulópontja és célpontja a házasság. A keresztény gondolkodásban a házasság már önmagában is érték. Tudniillik a szentségi házasságot Krisztus az új és örök szövetség jelévé tette, amely a Szentlélek erejében alkalmassá teszi a férfit és a nőt arra, hogy úgy szeressék egymást, ahogyan Krisztus szeretett minket. Épp ezért, ha egy házasságban nem születhet gyermek, emiatt a szentségi házasság nem veszíti el értékét. A testi ter-

méketlenség ugyanis alkalmat nyújthat a házastársaknak arra, hogy más módon legyenek az egyház és a társadalom szolgálatára, pl. örökbefogadás, hátrányos helyzetű családok, személyek segítése révén stb.

Fontos megjegyezni azt is, hogy a házastársi szerelem termékenysége nem csak a gyermekek születésében nyilvánul meg – jóllehet elsősorban ezt értjük rajta –, hanem a termékenység magába foglalja az erkölcsi, lelki és természetfölötti élet mindazon gyümölcseit, amelyeket az édesanyai és édesapai hivatás erejében adhatnak a szülők gyermekeiknek. Vagyis az édesapai és édesanyai szeretet, az élet szolgálata, a nevelői tevékenységben teljesedik be. A szülők nevelési joga és kötelessége lényeges, mert szorosan hozzátartozik az emberi élet továbbadásához. Ahogy a zsinat is tanítja: „a szülők adtak életet gyermekeiknek, ezért az ő kötelességük azok felnevelése; őket kell tehát tekinteni az első és legfontosabb nevelőknek. Annyira jelentős a szülői nevelés, hogy hiányát alig lehet pótolni”.

A család hivatás. Ezt a hivatást is meg kell imádkozni. Fontos tisztán látni, hogy a szeretet belső lényege szerint ajándék, s a házastársi szeretet sem merülhet ki csupán a házastársak egymás közötti kapcsolatában, hanem alkalmassá teszi őket arra a lehető legnagyobb ajándékozásra, amellyel Isten munkatársai lesznek új emberi életek ajándékozásában.

Összefoglalva tehát, óvakodnunk kell az olyan felfogástól, mintha a Jóisten előtt a sok gyerek adná a család egyedüli értékét. Az a házasság is érték Isten szemében, amelyben valami ok miatt nem születhet gyermek. A gyermekek nagylelkű vállalásán túl sok más olyan értéket megnevezhetünk a keresztény házasságban, amely mind az egyházat, mind a társadalmat gazdagítja. Ilyen pl. a szüntelen megújulni kész szeretet, a türelem, az alkalmazkodó készség stb. A gyermekvállalással kapcsolatosan érdemes elgondolkoznunk néhány további kérdésen: Vajon a gyermekek számának növekedésével lineárisan növekszik a család anyagi terhe? Szabad-e visszautasítani a gyermekáldást csak azért, hogy a fogyasztói társadalomtól sokszor mesterségesen gerjesz-

tett igényeinket betöltsük? Kell-e mindaz, amit a fogyasztói társadalom felkínál? Vajon a keresztény házások nem kerülnek-e túlzottan ilyenfajta vélekedések hatása elé, mintha az önmegvalósulás színhelye csak a munkahely lehetne; mintha az ember személyisége már nem is teljesezhetne be a családban, a szülői hivatás mind teljesebb felvállalásával?

5. Az MKPK Világiak Irodája kérdőívvel fordult tavaly valamennyi katolikus mozgalom, egyesület vezetőihez azzal a céllal, hogy felmérje a magyar családok helyzetét. Hányan válaszoltak erre a kérdőívre? Mit mutatott ki ez a felmérés?

Sajnos a kérdőív – az iroda minden igyekezete ellenére is – viszonylag szűk körhöz jutott el. A mégis szép számmal visszaküldött, nagy gonddal és időráfordítással megfogalmazott válaszok jól tükrözik az elmúlt időszak társadalmi, politikai, gazdasági klímáját, amelyben az utóbbi években családjaink éltek. Egységesen jelent meg az igény mind az állam, mind a társadalom, mind az egyház felé: a család nem élhet a valóság peremén, kell, hogy egyre inkább a középpontba kerüljön. Világosan megfogalmazták a válaszok azt is, hogy az emberi társadalom megújulásához nélkülözhetetlen a családi értékek tisztelete. A tudomány és a technika megbecsülése mellett mindenkinben tudatossá kell válnia annak az értékrendnek, amelyben az erkölcsi értékeket elsőbbség illeti. Ahogyan a családnak nyitottnak kell lennie a társadalom felé, ugyanúgy a társadalom is tisztelni és oltalmazni tartozik a családot. A társadalomnak, még inkább az államnak el kell ismernie a család sajátos és alapvető jogait. Azt az igényt is kifejezik a válaszok, hogy a család az egyház egészétől, minden intézményétől, lelkipásztortól, minden élő tagjától támogatást vár. A lelkipásztori munka egyetlen résztvevője sem mulaszthatja el, hogy segítse a családokat.

6. Idén újabb család körlevelet adnak ki. Milyen terjedelmű lesz ez a kiadvány? Kiket kívánnak megszólítani vele?

A Magyar Katolikus Püspöki Kar tudatában van a család fontosságának, és szeretne egyre többet tenni a családjért. Való-

ban felvetődött egy család körlevél kiadásának gondolata, melynek előkészítése nehéz és bonyolult feladat. Terjedelme helyett inkább a tartalom meghatározásán van a hangsúly. A tervbe vett körlevél szeretne folytatása lenni a korábban megjelent *Igazságosabb és testvériesebb világot!* című szociális körlevélnek, s tudatosítani szeretné egyházon belül és kívül a házasság és család iránti egyetemes felelősségünket.

7. Hogyan érhető el Püspök Úr szerint az, hogy ez a körlevél (a felmérés helyett) megmutassa a mai katolikus családok életét és valós problémáit?

A szakmai körök bevonásával, harmonikus együtt munkálkodásával szeretnénk egyre hitelesebb képet nyújtani a magyar családról, és megfogalmazni a feladatvállalás irányát.

8. A magyar katolikus egyház vezető rétege gondolkodik-e valamilyen családmmodellben? Ha igen, hogyan írható ez le, és az elvi támogatáson kívül milyen konkrét segítséget nyújt hozzá?

A családmmodell adott. A Szentíráson túl megismerhetjük a II. vatikáni zsinat dokumentumaiból VI. Pál és II. János Pál pápa megnyilatkozásaiból különösen a Familiaris Consortio kezdetű apostoli buzdításból a családokhoz intézett családévi levélből. Az említett dokumentumok elég konkrét, világos, Magyarországon is élhető családképet állítanak elénk. A családcsoportok, a lelkeségi mozgalmak sokat tesznek azért, hogy ez a modell mind pontosabban megfogalmazódjék, és megvalósuljon hazánkban.

9. Kihez, kikhez, milyen egyházi szervezethez fordulhat anyagi, lelki segítségért az, akinek zátonyra futott a házassága, családi élete?

Amit elsődlegesen fel tud vállalni az egyház, az a prevenció, amely konkrétan a házasságra való mind alaposabb felkészülésben, a házas- és családcsoportok létrehozásában valósul meg. Az egyházmegyei családreferensek segítségével azon

dolgozunk, hogy létrehozzuk az egyházközségi családcsoportok egyre sűrűbb hálózatát. A létező családcsoportok igazán szép példáit nyújtják az anyagi és lelki segítségnek, a válságba jutott családok támogatásának. Mindez szerényen, csendben történik. Ezért sokszor még a közel élők is alig vesznek tudomást róla. Ugyanekkor nem szabad elfeledkeznünk a Magyar Katolikus Karitászt, a Magyar Katolikus Szeretetszolgálat, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat különböző intézményeiről sem, amelyek ismét sokat tesznek családjaink támogatásáért.

10. A IV. családkonferencia záródokumentumában szólnak arról, hogy a válás mennyire veszélyezteti a gyermekeket, „válási árváknak” nevezi őket. Ha katolikus családban fordul elő a válás, a gyermekek azt tapasztalják, hogy szüleik nem áldozhatnak, közben viszont azt hallják, hogy az Oltáriszentségben a katolikus vallás legnagyobb misztériuma testesül meg. Az áldozás tilalma nem rombolja-e még jobban az elvált családtagoknak a lelki épségét? Nem lehetséges-e az, hogy nekik még nagyobb az éhségük erre a szentségi találkozásra? Nem jogos-e az a félelem, hogy ezek a gyerekek nagyon rövid időn belül a katolikus egyház által is elhagyott árvákká lesznek?

Az elvált és újrահázasodottak valóban nehéz helyzetben élnek. Hitünk tanítása szerint, akik meghívást kaptak a házasságra, azok meghívást kaptak a visszavonhatatlan hűségre is. A házassági kötelék Jézus tanítása szerint egész életre szóló. Így a szentségi házasságban élő arra vállalkozik, hogy szerelmét jellé teszi az egyházban, az új és örök szövetség jelévé. Mert ezt a szabadon föl vállalt jelszerepet, az elvált és újrահázasodott nem tudja betölteni, ezért nem veheti magához az Eucharishtiát, az új és örök szövetség jelét. Így emlékezteti továbbra is a hívő közösséget arra, hogy a házasság Isten tervében felbonthatatlan.

Ugyanakkor az egyház tisztán látja azt is, hogy miközben Jézus a felbonthatatlan házasság eszméjét hirdeti, nagy szere-

tettel fordul azok felé, akik ezt valami ok miatt nem tudták megvalósítani. Kemény szavakkal csak azokat a farizeusokat illeti, akik magukat igaznak, jónak és bűnnélkülinek vallották. Az egyházi dokumentumok ismételten hangsúlyozzák, hogy az elváltak és újránházasodottak nem szüntek meg megkeresztelt emberek lenni. Ezért az egyház azokat sem hagyhatja magukra, akik egy megkötött szentségi házasság után újránházasodtak. Az említett megnyilatkozások buzdítják a lelkipásztorokat és a hívő közösséget, hogy az elváltakat és újránházasodottakat továbbra is vegyék körül gondoskodásukkal, szeretetükkel; óvják meg őket az egyháztól való elszakadás, kitesztottság érzésétől. Ugyanakkor az egyház szilárd bizalommal tanítja, hogy azon testvérei, akik ilyen ok miatt nem járulhatnak szentségekhez, „elnyerhetik az üdvösséget, ha kitartanak az imádságban, a bűnbánatban és a szeretetben”.

Sok szép példáját láthatjuk annak, hogyha a szülők ilyen esetben Isten és egyház iránti szeretettel megbeszélnek gyermekeikkel, miért nem járulhatnak velük együtt szentáldozáshoz, nem csorbul a gyermekek eucharisztikus hite és egyház iránti szeretete sem.

11. Hány világi hívő és milyen konkrét feladattal vesz részt családpasztorációs munkában?

Örömmel tapasztaljuk, hogy az egyházmegyei referensek segítségével egyre tudatosabban, egyre szervezettebben és egyre többen kapcsolódnak be a családpasztorációs munkába. Egyre több plébánián vannak be házaspárokat a jegyesoktatásba, egyre több plébánián születnek házasság- illetve családcsoportok.

12. Mit jelent ma az Ön számára családpasztorációt végezni?

Rengeteg elvárás nehezedik családjainkra. Az állam számít arra, hogy családjaink jó állampolgárokat nevelnek; a társadalom, hogy családjaink gyakorlóterei a helyes közösségi magatartásnak; az egyház, hogy családjaink tovább adják a hitet a

következő nemzedéknek; az iskola, hogy családjaink segítenek az oktatási és nevelési feladatokban; a munkaadók, hogy a család tagjainak olyan klímát biztosít, hogy azok munkahelyükön osztatlan figyelemmel dolgozhatnak; a kereskedelem arra számít, hogy a család a felhalmozott javakat megvásárolja... Számít a családra a szomszéd, a barát és még sokan mások. Mely család képes ennek a sokféle feladatnak megfelelni? Szükséges, hogy a családok kapcsolatba kerüljenek egymással, rendszeresen találkozzanak egymással, megosszák tapasztalataikat, szolidárisak legyenek egymással. Szükséges a közös imádság, a közös biblia-olvasás, a közös tájékozódás. Ebben szeretnék munkatárs, katalizátor, kristályosodási pont lenni.

A családpassztoráció számomra mindenekelőtt csapatmunkát jelent, ahol igazán együtt dolgozhat laikus és klerikus. Ez a pasztorális feladat az egyház minden tagja felé állandó felhívás a szolgálatra, lehetőség, ahol mindenki megtalálhatja azt a területet, ahol adottságaival, karizmáival leginkább használhat embertársainak. Az egyház három életállapota: a házasság, a szerzetesség és a papság kölcsönösen rászorulnak egymás segítségére, szüntelen gazdagíthatják, erősíthetik egymást. Egymásra figyelésükkel egészen sajátos módon valósulhat meg a személy tisztelete, a szolidaritás és a szubszidiaritás elve. Örölnék, ha egyházközségeinkben egyre több család indulna el egymás felé.

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

Sok évtizedes gyakorlat már, hogy az egyházmegyék a házastársak és családok lelkipásztori gondozására papokat vagy laikusokat neveznek ki. Feladatuk az, hogy házasságra készülőknek, házastársaknak, szülőknek, választási, együttélési, nevelési, világnézeti és sokszor nagyon is emberi (pl. jövedelem beosztási) kérdésekben segítséget nyújtsanak. Ez azonban nem pusztán vállalkozás kérdése. A teológiai diplomát általában feltételezik, de ezt követően a pszichológia, pedagógia, szociológia és civil házasságjog megfelelő tartományaiban kell felkészülniük a munkára. Döntő jelentősége van a tapasztalatcserének is. Nagy szolgálatot tesznek ezért azok, akik hosszabb szolgálat után leülnek a számítógép elé (ma már nem nagyon mondhatjuk, hogy „tollat vesznek kezükbe”), s megkísérlik, hogy elmondják tapasztalataikat. Az egész munka életető eleme persze nem csupán a tudományos felkészülés vagy a tapasztalat, hanem az erkölcsi hozzáállás: felelősségtudat, a másokra való figyelés képessége, a segítségnyújtás vágya, aggodás a házasokért, gyermekekért, a családokért.

Válás nem, elváltak igen

A rendelkezésre álló óriási irodalmi anyagból vegyük elő először azt, amely az egyik legnagyobb lelkipásztori problémával foglalkozik. Azokról van szó, akik a házastársi és

családi közösséget megszüntették, a válás után külön-külön egyedül maradtak, gyermekeket (ha voltak) megegyezéssel vagy bírói ítélettel „szétosztották”. Josef Heinzmann több mint

húsz éve foglalkozik azokkal, akik ebben a megrendítő helyzetben és hűségesek szeretnének maradni hitükhöz és egyházukhoz. Könyvének cím: „Nem!” ha a válásról van szó, de „Igen!”, ha az elváltaknak kell segítséget nyújtani.

A házasság kapcsolat és a család az elmúlt évtizedekben rendkívül mélyreható változáson esett át: új célkitűzések, új elvárások, a férfi-nő kapcsolat új formái, a gyermekek jövőjéről való gondoskodás új lehetőségei miatt a helyzet radikálisan más, mint akár csak a század elején. Egy „ismérv” azonban túlélte a változásokat: ma éppen úgy, mint régen, az emberek jelentős része a (relatív) beteljesülést és boldogságot a kiegyensúlyozott élettársi kapcsolattól reméli. Ugyanakkor tudjuk, hogy csalódott, elkeseredett emberek milliói élnek, akár azért, mert házasságukban boldogtalanok, akár úgy, hogy élettársi kapcsolatukat már meg is szüntették.

Könnyű lenne statisztikai adatokat sorolni arról, hogy a megkötött házasságok negyed- vagy ötödrésze végződik válással. Arról azonban, hogy egy-egy eset mögött mekkora szenvedéstömeg állhat, a statisztikák nem beszélnek. Josef Heinzmann két évtizede foglalkozik ezekkel a hajótöröttekkel. Könyvének bevezető gondolata:

“Minden egyes válás mögött meghatározott emberek állnak, akiknek saját szenvedéstörténetük van. Minden egyes válás, akárhogy nézzük, katasztrófa, mert egy szeretettörténet csődjét és bukását jelenti. Nagyon sok elválttal találkoztam, olyan tehetetlenek voltak, mint egy fuldokló, egyúttal (a társadalom vagy egyháziak által) olyan megbélyegzettek, mint egy közveszélyes bűnöző.”

Nem szabad tagadni, hogy a válás a katolikus egyházban, az egyház lelkipásztori munkájában rendkívül kényes téma. „Ha egy pap meg meri érinteni, könnyen égeti meg nem csupán kezét, hanem nyelvét. Az elváltak lelkipásztori gondozásával húsz éve foglalkozom, bőségesen volt arra alkalmam, hogy ezt meg tapasztaljam. Ma is bátorság kell ahhoz, hogy valaki felelősen és nyíltan beszéljen erről. Az érem másik oldala: elvált katolikusoknak sok esetben az az érzésük, hogy az egy-

ház cserbenhagyja, hittestvéreik pedig elítélik őket. A tényt nem lehet tagadni: elvált nők vagy férfiak nagyon sok paptól egyetlen bátorító szót sem remélhetnek.”

A könyv címe találó: válás nem, elváltak igen. A válás katasztrófa, semmiképpen sem szabad ártalmatlan, bagatell ügynek tartani. A válás alatt és után élők viszont emberek – nagyon sok esetben hívő (vagy hinni akaró) férfiak és nők, esetleg szülők egy vagy több gyermekkel – akik fenntartás nélküli teljes támogatást érdemelnek. Josef Heinzmann „sovány” kis könyve aranybánya lehet lelkipásztorok számára. Pontos elemzésein, hosszú tapasztalatra épített tanácsain kívül két célkitűzésére érdemes figyelni:

“Szerény célom van: szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy Isten népének gondolkodásmódja és viselkedése érlelődjék. Rengeteg válásról tudunk, de ez kihívást is jelent az egyház számára. Az egyház azonban mi vagyunk. Az elváltakkal szembeni viselkedésnek nagyon sok helyen radikálisan meg kell változnia.”

“Könyvemmel lendületbe szeretném hozni az (egyházmegyéken belüli) szervezett, felelősségteljes, elváltakkal foglalkozó lelkipásztori munkát. Ez ma a legfontosabb feladatok közé sorolható. Elkésérítő, hogy ennek a feladatnak vállalásához sok egyházmegyében alig – vagy egyáltalán nem – kezdtek hozzá.”

Josef Heinzmann, NEIN zur Ehescheidung – JA zu den Geschiedenen. Freiburg (Schweiz), Kanisius-Verlag, 1991. 95. o.

Házasság ABC

Drámai felhangok nélkül, jó adag (elgondolkodtató) derűvel nyúl a házasság és család témájához Dorly Schaubert. Kurzusok egész sorát tartotta házastársaknak,

pap fivérével együtt. Egy-egy érdekesnek talált fogalomhoz „A-tól Z-ig” címen jelentette meg gondolatait, hogy a házastársi

kapcsolat „vergnülich” (szótári alapon: vidám, meglegedett, boldog, szórakoztató, kellemes) legyen. Valóságbázisa: három felnőtt gyermek anyja, s házasságának negyvenedik évfordulójához közeledve tudja, miről beszél.

Ebből a „szótárból” természetesen csak szűrőpróbára kerülhet itt sor. Ízelítő:

Becézés. „Egérkém” mondják, „Kis madaram”, „Galam-bom”. Cinikus emberek állítják: ahogy öregszenek a házastársak, úgy kerülnek egyre nagyobb állatok a hasonlatba.

Beszélgetés. Ha a házastársaknak sokévi házasság után is van egymás számára mondanivalójuk, akkor ez a házasság nem lehet boldogtalan.

Dátum. Ha újévkor új naptárt veszel, jegyezd bele azonnal élettársad és anyósod születésnapját.

Én. Sokan nagyon komolyan veszik. Az is baj viszont, ha valaki egyáltalán nem veszi komolyan.

Este. Nem megvetendő, ha húsz percet úgy tudunk együtt tölteni, hogy nem arról vitázunk, hogy melyikünket fárasztotta ki jobban a napi munka.

Félelem. A nő sokszor tart férjétől. Legtöbbször a férfi is fél, csak nem vallja be.

Humor. Boldogok, akik a vakondtúrást meg tudják különböztetni a hegytől. Boldogok, akik tudják, hogy Istennek is van humora. Gondold csak meg: ennek köszönheti az ember, hogy egyáltalán megteremtődött.

Keresztény házasság. Nehéz megítélni. Minél igazibb, annál rejtettebb. Olyan rejtett, mint a szív. A szív viszont nem szívesen hagyja magát elemezni.

Megszokás, rutin. Ha a művész keze rutinos, akkor ez a kéz zseni. Ha a szív szeretete lesz rutinos, akkor ez a szív idióta.

Tapintat. Ha a feleség kissé hangosabban beszél, hogy a vendégek ne hallják férje szürcsölését.

Vélemény. Férfi (vagy éppen a nő) mondja: „Miért nem vagyunk egy véleményen?” - ez nagyon sokszor azt jelenti, hogy „Miért nem vagy az én véleményemen?”

A szerző több mint háromszáz rövid, hol frappáns, hol kissé üresjáratú „definíciót” hoz – humoros alaptónussal, de a meditatív háttérre mindig rá lehet bukkanni. Érdekes az arányokra figyelni. Szabadon válogatva néhány példa: a szeretet 3 sort kap, de az önuralomról 23 sorban, a házastársi (veszekedési) fegyvertárról 20, a vallásosságról 22, az engedékenységről (kompromisszumról) 15, a mindennapi közeledésről 31 sorban olvashatunk. Végül még egy ötsoros, amelynek címe „Camping-ferien”: „Ha már sok éve él együtt egy házaspár, de képes szakadó esőben sátrát felállítani, utána vacsorát készíteni, s közben egyikük sem ment a másik idegeire, akkor komoly esélyük van arra, hogy házasságuk életfogytiglan fog tartani”.

Az egész sorozat előzőleg az „Ehe – Familie” folyóiratban jelent meg. Dorly Schaubert ennek régóta munkatársa, de amikor 1988-ban egy térdoperáció miatt hosszabb időt klinikai kezelésen kellett töltenie, a főszerkesztő felkereste, s a lexikon ötletével lepte meg. Az előszóból: „A 26 betű kihívását éreztem. Többször gondoltam arra, hogy nagyképű és könnyelmű ígéretet tettem, s az egész megvalósíthatatlan.” Férje és gyermekei azonban ötleteikkel segítették, hogy milyen fogalmakon gondolkozzék. Ezek jelentek meg először folyóiratban, majd, összegyűjtve ebben a könyvben.

Dorly Schaubert-Venez, Ehe von A-Z. Für eine vergnügliche Partnerschaft. Luzern/Stuttgart, Rex-Verlag. 1991. 156 o.

Próba- házasság

Fiatalok egyre több esetben kötik össze életüket ilyen jel-
szóval: „Kipróbáljuk a házassá-
gát”. Félnék attól, hogy vál-
laljanak valamit, amit nem
próbáltak ki. A hivatalos nyelv

is utat talált hozzájuk, együttélésüket próbaházasságnak nevezik. Annak általában nincsenek tudatában, hogy ez a kísérlet sem

problémamentes. Éppen a kísérleti stádium gátolja azt, hogy végső tisztaságban lássák, mit várhatnak önmaguktól, mit várhatnak a partnertől. Itt próbál Bernhard Liss, a linzi egyházmegegyében 1968 óta a családok lelkipásztora, segítséget nyújtani. Jó két évtizedes tapasztalatgyűjtés után írta meg könyvét.

Milyen a próbaházasság és milyen lehetőségek hordozója, ezt jelzi a könyv alcíme. Az előszóból: „Könyvem címzettjei azok a partnerek, akik együtt élnek, de még nem tudják, hová vezet kapcsolatuk. Sok ilyen párt ismerek, akik idő múltán megházasodtak és most kiegyensúlyozott házasságban élnek. Gondolok azonban azokra is, akik szétváltak. Különösen azok állnak azonban szemem előtt, akiket a csalódás olyannyira megrendített, hogy újabb kapcsolatra nem nagyon mernek vállalkozni. Beszélgetések során azonban nem egyszer megállapíthattam, hogy ha valaki tanácsokkal segítette volna őket, másként alakult volna életük.”

Az új vállalkozókhoz, vagy a döntést állandóan elodázókhoz akar Bernhard Liss szólni, mert „a tapasztalat ugyan a legjobb tanítómester, de ebből nem következik, hogy ehhez mindenkinek előbb minden hibát saját magának kell elkövetnie”. Kilenc fejezet, mindegyiket karakterisztikus esetek részletes elbeszélésével vezeti be. A címszavak kevés eligazítást adnak, pusztá felsorolásuk talán mégsem érdektelen. Egyenjogúság – Egymás megértése – Problémák – Vonzódás – Közösén töltött szabadidő – Önmegvalósítás – Növekedni az élettárs oldalán – Nyilvánosság előtti vállalás – A válás fájdalmai.

Liss minden témával kapcsolatban először lelkipásztori tapasztalataiból vett megtörtént esetekről számol be (természetesen álnevekkel). Ezután rövid elemzés következik az egyenjogúságról, megértésről stb. A „legtermékenyebb” rész ezután következik: egy alaposan átgondolt és kidolgozott „kérdés-felelet”-játék. Persze nagyon komoly játékról van szó. A beszélgetésre vállalkozóknak konkrét kérdéseken kell magukat át-rágniuk, hogy eldöntsék, „házastársak” akarnak-e lenni, – az egyházi és polgári házasságkötés minden következményével együtt. Mindennek persze csak akkor van értelme, ha a leg-

fontosabb követelményt teljesítik, őszinték önmagukhoz és egymáshoz.

Először külön-külön felírják a kérdésekre adott válaszaikat, majd kicserélik feljegyzéseiket, átolvassák egymás írását. A következő lépésben ismét külön-külön kell felírniuk a partner nézetével kapcsolatban támadt reakcióikat. Újabb jegyzetcsere – újabb átolvasás.

Ezután kerül sor az álláspontok megbeszélésére, a beszélgetést vezető – segítő, egyúttal konkretizáló, rákérdező – lelkipásztor jelenlétében. „Megriadnak talán a 'próbaházások' ettől a vizsgálódástól?” – kérdezi Bernhard Liss. „Akkor annál fontosabb, hogy világosan lássanak, s föltegyék maguknak az alapvető kérdést: Mit ér nekem ez a kapcsolat? Azért félek talán, mert esetleg egy rejtett vagy éppen rejtegetett problémára bukkanunk rá?”

Felmerülhet a kérdés, hogy nem kellene a lelkipásztornak eleve választás elé állítani őket: váljatok el, vagy kössetek házasságot? Liss kaphatott hasonló kritikákat: „Lehetséges, hogy néhány olvasóm hiányolni fogja: könyvemben tartózkodom az erkölcsi értékeléstől. Ez nem véletlen, ezt szándékosan zártam ki. Ne következtesse azonban ebből senki azt, hogy számomra a kapcsolatok morális értéktartalma közömbös. Mégis, azért mellőztem ezt a kérdést, mert alapvető elképzelesem más.” Gondolkodásra való készítés, eligazítás és felelős döntésre való felkészítés – ez lehet az elsődleges cél. „Aki fölbonthatatlan házasságra vállalkozik, annak nagyon tiszta látással és erős akarattal kell döntést hoznia. Ehhez viszont nagy átmérőjű szabadságtérre van szüksége. Ezt a legnagyobb mértékben biztosítani kell. Még enyhe noszogatás is hamisan befolyásolhatja őket. Tudnunk kell, hogy azoknak társadalmi szabadságtere, akik házasságkötés nélkül élnek együtt, eleve korlátozott. Csak kárt okozhatunk, ha eleve újabb korlátok állíthatásával fogadjuk őket.”

Ez nem jelenti azt, folytatja Liss, hogy az egyházi (és polgári) házasság egyáltalán szóba sem kerül. De annak, hogy ő, mint lelkész, foglalkozzon ezekkel a „próbaházásokkal”, ez a

szándék nem feltétele. Az etikai szempont egyértelműen inkább teológiai és erkölcssteológiai megfontolások eredményeként kerülhet a középpontba.

Bernard Liss, Probe-“Ehe”. Wirklichkeit und Möglichkeiten. Würzburg, Echter Verlag, 1990. 91 o.

Gruber 1957-ben született, a teológiai „új nemzedék” tagja. Inkább magyaráz, mint vitázik, álláspontját szolid bizonyítékokkal támasztja alá.

A müncheni egyetemen az erkölcssteológia magántanára. Külön kiképzést szerzett, hogy házastársak és családok „tanácsosa” – tanácsadója – lehessen. Nős, három gyermek apja. 1994-ben már megjelent egy házasságkönyve „Keresztény házasság a modern társadalomban” címmel. Új területet tapogathatott le, mert második kiadására néhány hónap múltán sor kerülhetett. Ennyit a szerzőről.

A család „modern társadalmi szituációjára” természetesen ez a könyv is figyel. Szilárd meggyőződése, hogy a keresztény család „örökérvényű” erkölcsstanának absztrakt magasságokból el kell érkeznie a mába. „A keresztény nyugat mindenkor rendkívül nagyra értékelte a családot. Az egyházak a mai napig a családot tekintik saját, egyházi javuk számára, de az egész társadalom szempontjából is legjelentősebb intézménynek” – tehát nem az államot, a pártokat, szakszervezeteket, sportklubokat. „Ez azonban nem jelenti azt, hogy ennek az intézménynek alakja és erkölcsi eszménye minden időkben ugyanaz, s változáson nem esett át.” A gazdasági, társadalmi, kulturális, nevelési... változások mélyen érintették a családok szerepét, szerkezetét, feladatvállalásait.

A változást előidéző okok közül talán legnyilvánvalóbb a gyermekek (egyre magasabb életkorig tartó) iskolakötelezettsége. Gruber azonban – joggal – fontosabbnak tartja azt a válto-

Gruber: Család és keresztény etika

zást, amelyre a múlt században és századunk első évtizedeiben került sor. Az ezt megelőző időkben a családok túlnyomó része „munkaközösség, gazdasági és szociális közösség” volt. Ma elenyésző százalékban található olyan család, ahol a „tagok” műhelyben vagy szántóföldön együtt dolgoznának. A régi nagycsaládok helyét szinte automatikusan a kiscsaládok foglalják el: otthoni „munkaerőre” nincs szükség, a gyermeknevelés nagyon „költséges” vállalkozás, a szociális biztonságról a betegségyeizők és nyugdíjpénztárak gondoskodnak...

Ilyen körülmények között előtérbe kerültek olyan értékek, amelyekről korábban szó sem lehetett: az egész család legtöbb esetben csak munka utáni szabadidejét tölti együtt, ennek az időnek „tartalmában” előtérbe kerültek az érzelmi tényezők. „Gefühls- und Freizeitgemeinschaft” – érzelmi és szabadidő közösség lett a család. Amit viszont régen a teljes egymásra szorultság a maga módján és a maga előnyére „regulázott”, azt ma szabad erkölcsi döntéssel kell megteremteni. Ebbe a metszéspontba illeszkedik Gruber könyvének lényegi mondanivalója: mi a keresztény család „ethosza”, erkölcsi életeszménye ma, s milyen konkrét erkölcsi értékeket lehet (és kell) a mai családi egzisztenciában kidolgozni.

Ez utóbbival kapcsolatban álljon itt egy értéksor, amelynek háttérében az a keresztény meggyőződés áll, hogy – mint a kereszt történetében – a visszavonulás nem vereség, a lemondás nem vezet hiányhoz. Az is lehetséges, hogy (ellentétes irányból fogalmazva) éppen a kevés jelenti a többet. Húsz oldalon ezekről a témákról – inkább a keresztény „világnézet” által befolyásolt magatartásról – van szó:

- Odaadó szolgálatkészség vezethet igazi önmagunkhoz
- Függetlenné válunk, amikor vállaljuk a kötöttséget
- Az lesz gazdagabb élet birtokosa, aki tud lemondani
- Megbékélésre való készség által válik igazán lehetővé a feszültségek legyőzése
- Kudarcok ellenére őrizni lehet a reményt.

“A keresztény házasság erkölcsi eszménye a tartós együttlét és korlátlan felelősség vállalása. Az odaadó szeretet felértékelése által szembeszáll a modern társadalom individualista életeszmenyével anélkül, hogy megtagadná a modern ember önállóságra és önértékelésre irányuló törekvéseit. A mai társadalmi szituációban így tud hozzájárulni a családok stabilitásához és boldogságához. Ha keresztények képesek arra, hogy erről az eszményről családi életükben egyre inkább tanúságot tegyenek, akkor remélhető, hogy a keresztény család modelljének a szekularizált társadalom felé is vonzereje lesz.”

Hans-Günter Gruber, Familie und christliche Ethik. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995. 197 o.

*Minden kedves támogatóknak köszönjük,
hogy személyi jövedelemadójának 1 százalékát
az Egyházforum Alapítvány javára utalta.*

1997-ben ez az összeg 5.587.-Ft volt, melyet az Egyházforum folyóirat nyomdai költségeinek részleges fedezésére fordítottunk.

A folyóirat 1000-1200 példányban jelenik meg, a megjelentetés költsége 84.000.-Ft + áfa.

Örömmel értesítünk mindenkit, hogy az idei évben ez 26. 851.- forintra, a tavalyi összeg ötszörösére nőtt.

Az idei évben is várjuk és köszönettel fogadjuk felajánlásait.

Adószámunk: 19667908-2-42

SZEMLE

Összeállította: Dévény István

A jezsuiták svájci folyóirata, az ORIENTIERUNG két száma (1998. május 15. és június 15.) a harmadik világ két katolikus püspökének sorsáról adott rövid, megrendítő információt.

Guatemala-City püspöke, Juan Gerardi brutális gyilkosság áldozata lett. A Szent Sebestyénről elnevezett plébánián volt lakása, 1998. április 26-án ennek bejáratánál verték agyon. A néhány hét múlva kiadott rendőrségi jelentés szerint a gyilkost vagy gyilkosokat „nem sikerült megtalálni”. A gyilkosság azonban minden valószínűség szerint összefüggésben áll a püspök tevékenységével.

A székesegyházában két nappal a gyilkosság előtt, április 24-én mutatta be Juan Gerardi azt a zárójelentést, amelyet egy – lényegében – általa szervezett egyházmegyeközi vizsgálóbizottság dolgozott ki. Az elmúlt 36 évben az emberi jogok ellen elkövetett bűntetteket kutatták, s vizsgálatuk eredményét ebben a jelentésben hozták nyilvánosságra „Recuperación de la Memoria Histórica” – A történelmi emlékezés visszaszerzése – címmel. A történészek a guatemalai közelmúltat kutatták, az elkövetett borzalmas tettekre akartak fényt deríteni – s a bűnösöket néven nevezni. A mai politikai erkölcs (erkölcstelenség) világában ez valóban életveszélyes vállalkozás, ami a mindenkinek mindig mindent megbocsátó mentalitás és a könnyű felejtés elleni művé nőtte ki magát a jelentés. Erre a felelősségre vontak válasza, ez volt: El kell tüntetni ezt az embert.

A tizenkét egyházmegye közül tízben sikerült vizsgálatot folytatni. Közel 600 önkéntes vállalkozó végzett kutatómunkát, elsősorban az életben maradt áldozatokkal való beszélge-

tés útján. „Oral history” ez a javából, vagyis írásos bizonyítékok hiányában (vagy hiányos dokumentáció miatt) személyes vallomásokra épített történetírás. 6500 személlyel találkoztak, ezek 92 %-a áldozat, 8 %-a viszont olyan, aki maga is részt vett a „tiszogató munkában”.

Idézet a püspök szavaiból: „Fel akartuk tárni az igazságtalanságok és az értékek semmibevételének gyökereit. Ezt a munkát lelkipásztori tetteknek tartom. A hit fényében végrehajtott tett ez, hogy az Úristen történelmi jelenlétére figyeljünk”.

Aprólékos adatellenőrzés nyomán a következők derültek ki: 14291 alkalommal került sor egyesek vagy csoportok elleni erőszakos tettekre. Az áldozatok száma 55021. Ezeknek közel a felét megölték. Szervezett tömeggyilkosságra 422 esetben került sor. A hivatásos, állami hadsereg és a mögöttük hasonló céllal munkálkodó ún. „paramilitáris” (részben katonai szervezetű) egységek hajtották végre az erőszakos tettek 80%-át, a gerillák rovására 10% írandó, a többi még kiderítetlen. Közel 90.000 gyermek vált közvetlen vagy (mint teljes vagy félárva) közvetett áldozattá.

Mindez egy „tartózkodó vizsgálat” eredménye. Félhivatalos becslések szerint az áldozatok száma ennek többszöröse. Az adatok tisztázását most egy nemzetközi vizsgálóbizottság végzi. Másfél millió emberről van szó. Ebből 150.000 halott, 50.000 eltűnt, egymillió elmenekült otthonából, 200.000 árva, 40.000 özvegy. S egy kiegészítő adat: az áldozatok nagy része (a püspöki jelentés szerint mintegy 80%-a) a maya őslakossághoz tartozik.

A dokumentációs munkát, mint említettük, a püspök indította el. Ő szervezte meg, ő bátorította a kutatókat, az egész mögött az ő tekintélye – és bátorsága – állt. A jelentés megnevezi a súlyosabb, brutálisabb esetek elkövetőit. Így válhatott nyilvánvalóvá, hogy milyen szoros kapcsolt áll fenn (esetleg) az oligarchia és a gyilkosok között.

A vádirat megjelenése után két nappal Juan Gerardi püspököt megölték.

Egy másik történet talán még megdöbbentőbb, szinte egyedülálló a katolikus hierarchia történetében. John Joseph, a pakisztáni Faisalabad püspöke tiltakozása jeléül az öngyilkosságot választotta.

Áprilisban még részt vett azon a római szinóduson, amelyre Ázsia püspökeit hívták meg, hogy „a vallási fundamentalizmus által veszélyeztetett béke” égető témájáról tárgyaljanak. Néhány gondolat John Joseph püspök hozzászólásából.

Április 27-én egyik hívét kötél általi halálra ítélték, mert állítólag Salman Rushdie könyvéről elismerően nyilatkozott. Hasonló ítéletek kiszabására – vagy súlyos pénzbüntetésre, száműzésre – az elmúlt években már nem egyszer sor került. A püspök ezek közül is említett néhányat. Az iszlám vallási türelmetlensége elképesztő formákat ölt, mondja, s nem csupán Pakisztánban. A kormányok, még abban az esetben is, ha nincsenek közvetlenül a fundamentalisták kezében, gyengék, s vaknak tettetik magukat. Hatalmuk inogna meg, ha nem így viselkednének. S a jövő nem kecsegtető. Gyermeknek öt-éves kortól felfelé iskolákat szerveznek, amelyekben vallási gyűlöletre és fegyverhasználatra tanítják őket.

Ennyit röviden a püspök beszámolójából. (Teljes szövege a La Croix, párizsi katolikus napilap május 15-i, és a Christ in der Gegenwart június 28-i számában olvasható.) Nem sokkal ezután hazautazott, s május 5-én ezt az üzenetét olvasták fel a római szinóduson: „Készek vagyunk-e arra, hogy úgy viselkedjünk, mint Jézus, s az utolsó cseppig kiürítsük a szenvedés kelyhét? Mindannyiunknak saját válaszát kell megtalálnia erre a kérdésre. Adja nekünk a megfeszített és feltámadott Úr, hogy helyesen cselekedjünk”.

Másnap, május 6-án a Pakisztánban maradt püspök Sahiwalba ment, s a törvényszéki épület előtt golyóval véget vetett életének.

Nem sokkal öngyilkossága előtt egy istentiszteleten mondotta a következőket: „Rendkívüli feladat vár ránk, hogy a 'káromlás-törvény' visszavonásán munkálkodjunk. Olyasmit

kell tennünk, ami majd bevésődik az emberek emlékezetébe”.

Mi ez a „káromlás-törvény”? Az iszlám fundamentalistáinak sikerült állami törvénnyé emelni azt, hogy a Korán könyve és Mohamed személye szent és sérthetetlen. Minden „megsértés” államellenes bűn is, amely büntetést, adott esetben halálbüntetést érdemel. Legnagyobb problémát az jelenti, hogy a törvény „gumiparagrafus”, könnyen tágítható úgy, hogy már egy keresztvetés is lehet vallás- és államellenes tett. Ehhez járul még, hogy a mohamedán tanú szava a bíróság előtt magasabb értékű, mint egy esetleg jelentkező keresztényé, továbbá, hogy ilyen perekben keresztény ügyvéd nem szerepelhet. Még saját világuk sem érezheti magát biztonságban. Arif Iqbal Bhatti bíró felmentett egy keresztényt a káromlás vádja alól. Röviddel az ítélet kimondása után, 1997. október 10-én gyilkosság áldozata lett.

John Joseph püspöknek évekkel ezelőtt volt már egy „válalkozása”. Néhány hívének kíséretében a faisalabadi kormányzósági palota előtt éhségsztrájkba kezdett. Különös demonstráció: „Szinte kivétel nélkül minden pakisztáni püspök eljött hozzánk, s néhány órán át velünk tüntettek. A katolikusok fehér, az evangélikusok violaszínű öltözetben. A kormány megbízottja ezután közölte velünk, hogy azt a törvénytervezetet, amely nyomán a személyi igazolványba be kell írni a vallást, visszavonják”.

A „káromlás-törvény” elleni tiltakozás hosszantartó, de eredménytelen küzdelme után „befejezésül” most más utat választott: önmagát semmisítette meg, hogy megdöbbenő (és követhetetlen) formában nemlétével figyelmeztesse az „erőseket”, és vigasztalja a „gyengéket”.

Faisalabad-ban több mint tízezren vettek részt a Requiemben. Május 8-án pedig, két nappal „János József” püspöknek a tanúságtevés szándékával végrehajtott tette után Lahore püspök két másik ázsiai püspökkel együtt gyászmisét mondott a római San Pietro Apostolo templomban. A János-evangéliumban olvasható, Keresztelő Jánosról mondott sza-

vakat idézték: „Számunkra ő egy olyan ember volt, akit Isten küldött”.

A keresztény tanúságtételnek vannak szelídebb formái is, de ez nem jelenti szükségképpen azt, hogy ezek mögött valamiféle alacsonyabb rendű küzdelem áll.

„Hiszek Istenben. Igaznak tartom, hogy létezik. Vagy mégsem? Lehetséges lenne, hogy nincs? Léte talán csak egy, a lehetséges magyarázatok közül, hogy a világ van, és olyan, amilyen? Talán csak azért kívánom, hogy legyen, mert különben nincs értelme létemnek, mint ideiglenes földlakónak, aki maradandót szeretne alkotni? Aki haldoklás és halál után sem akar teljesen eltűnni, ezért a múlhatatlant keresi? Azért találjuk ki, hogy legyen Isten, mert másképp nem tudnánk elviselni azt az életet, amely végül a halál martaléka?”

Ezek a szavak az 1995-ben, 83 éves korában elhunyt költő és író, Vilma Sturm „Krankenbett” (Betégágyon – Freiburg, 1988) könyvében olvashatók. Josef Herberg a Deutschlandfunk rádióban tartott róla előadást, amelynek szövege később a „Lebendiges Zeugnis” folyóiratban jelent meg (1997. szeptember, 230-235. o.).

Jó öt oldalon nem lehet biográfiát írni, esetleg lényegyet kutató reflexiót. Megpróbál villanófény segítségével bepillantani egy emberi lélekbe. Az az idő, amikor szinte mindenki magától értetődőnek tartotta, hogy „ezt hiszem, mert ezt tanítja az egyház”, múltóban van. Az egyéni hitharcok, hitküzdelmek száma megszorozódott – csak éppen kevesen beszélnek róla. Fontos ez? Herberg előadásának bevezető szavai ezt érzékeltetik: „A keresztény hit szubjektív oldalára az eddiginél jóval nagyobb figyelemmel kell tekintenünk. Nem csupán az fontos, hogy az ember hisz, meg hogy miben hisz. Rendkívül jelentős lett az, hogy hogyan hisz: hogyan válik hite cselekedetté, s hogyan válnak a hitigazságok cselekedeteinek normájává. Hogyan valósul meg személyisége éppen a hit, végrehajtása’ által. Hogyan éli át ön magát, amikor hisz.”

A nálunk ismeretlen (vagy csak kevesek által, s általuk is alig ismert) Vilma Sturm hosszú élettörténete ebből a szem-

pontból jelentős. A hozzá hasonló „hitküzdőktől” csupán az különbözteti meg, hogy belső, szellemi történetét írásaiban ki tudta fejezni.

1912-ben született, átélte az évszázad minden borzalmát. Ebben az „iszonyat-tengerben” gyermeki naivitású hittel már nem lehetett utat találni. Hite a tényekbe ütközött, nyugodtan és minden kétely nélkül már képtelen volt arra, hogy elfogadja az irgalmazó Isten történelmi jelenlétét. amit századunkban az „Isten képére és hasonlatosságára teremtett emberről” tapasztalni kellett, az minden képzeletet felülmúlt. Elkerülhetetlen volt, hogy a jó és rossznak ez a döbbenetes feszültsége át ne vetüljön a transzcendens világra. Vilma Sturm: „Annak a három szónak igazsága, amelyekkel az Úr imádsága kezdődik (Mi Atyánk a mennyben), nem nekünk való. De mondanunk kell, ha kereszténynek nevezzük magunkat. Érintetlenül kell hagynunk az ellentmondást: az Atya, aki minden hajszálunkat őrzi, szemlélője – vagy végrehajtója? – a rombolásnak is.” Hogyan jó, hogyan atya az Isten? – kérdések, amelyekre nem lehet sem tényválaszt, sem ésszel bizonyított választ adni. „Isten egzisztenciája felfoghatatlan. Szakadék van közöttünk és közötte. Egyetlen szalmaszál van a szakadék fölé helyezve, ezen kell végigmennünk.”

Vilma Sturmot – sok kortársával együtt – háromnegyed évszázaddal ezelőtt Romano Guardini hozta egy gazdagabban átélt kereszténység (egyházélmény, liturgia) közelébe. Ezt a fiatal lendületet az átélt II. világháború lehamvasztotta. „Csónakomnak nem volt már vitorlája, elvesztek evezőim is. A folyó sodrása vitt tovább.” Ilyen élethelyzetben a hit már nem „világhódító kereszténység” és nem „diadalmas világnézet”, hanem napról-napra őrzött mécszláng.

Vallomása, amelyet bevezetőben idéztünk, így folytatódik: „Hiszek Istenben. Igaznak tartom, hogy létezik. Vagy mégsem? Amikor gondolataim ide érkeznek, érzem, hogy talán mégsem mondhatom, hogy ,igaznak tartom, hogy létezik’. Helyesebb lenne, ha így mondanám: ,remélem, hogy igaz’. Azt a kijelentést, hogy ,igaznak tartom’, vagy azt, hogy ,hi-

szem', be kell helyettesítenem azzal, hogy ,remélem'. Reménykedem, hogy van Isten. Remélem, hogy az a kettős arc, amelyet most, földi életünkben látunk – hogy fenntartó és romboló egyszerre – halálunk után teljes egyértelműségében lesz nyilvánvalóvá. Mint annak arca, aki a tiszta fény, jószág és igazságosság.”

A hívő ember vergődése ez – ha őszinte önmagához. A keserűség, az elégedetlenség, a szkeptikus „minden bizonytalan” lelakiségtől mégis távol tudott maradni. Öregségében bypass-operációra vállalkozott. Egyik utolsó leveléből: „Ez az operáció esetleg lehetővé teszi, hogy – rövid ideig – még életben maradjak. A másik lehetőségre minden előkészületet megtettem. Nyugodtan mondhatom, hogy ezt a ,másikat’ most már eltávolítottam gondolatvilágomból. Nem lettem jámborabb. Keresztrejtvényt fejték, Thomas Mannt olvasok, zenét hallgatok. Öllelek benneteket. Az a remény éltet, hogy ezt egyszer majd ,testi valóságban’ is megtehetem.”

A „másik lehetőség” vált valóvá. Az operációt nem élte túl. Az „előkészület”, amiről szólt, az istentiszteletre is vonatkozott: olvasmányokat, énekeket kért. A keresztény derű és remény hangjait szólaltatta meg.

Páter Bernhard Häring halálára

Ha a nemrég, 86 éves korában elhunyt Häringről kell rövid nekrológot írnom, túlzás nélkül kell leírnom, hogy korunknak fényeskedő és szent tanítója, erkölcstudósa és prófétája költözött át tőlünk az Örökkévalóságba.

Häring 1912-ben született buzgó német földműves családból mint 12 testvér közül a tizenegyedik. 1983-ban lépett be a Liguri Szt. Alfonz által alapított redemptoristák szerzetesrendjébe. A legmagasabb képzésben részesült, s noha misszionárius kívánt lenni, előjárói erkölcstan tanárnak szánták. Engedelmeskedett, bár korának kazuisztikus erkölcstanától visszariadt. Felismerte azonban hivatását, hogy a jóságos Megváltó Jézus Szíve szerinti erkölcsteológiát alakítson ki. Részt vett a világháborúban mint szanitéc, és már ekkor kitűnt nagy áldozatosságával és jóságával. Az ellenség területén, Oroszországban is szeretettel oktatta az egyszerű orosz népet és közülük nagyon sokat megkeresztelt, betegjeiket gyógyította. A halálra üldözött zsidókat mint a német Heimwer szanitéce – furfangos szeretettel – ahogy lehetséges volt, felkarolta és közülük nagyon sokat megmentett.

Világhírűvé vált két hatalmas erkölcstani művével, a *Das Gesetz Christi*-vel (Isten törvénye) és az utóbb írt *Frei in Christus*-szal (Szabadon Krisztusban). Világhírnévre tett szert és majd minden világrész egyetemén tanárkodott. VI. Pál pápa bizalmas tanácsadójának választotta, és a pápa kívánságára lelkigyakorlatot tartott a Vatikánban. Páter Häring bátor és szókimondó ember volt, és a vatikáni lelkigyakorlat alkalmával behatóan beszélt a legalisztikus és kazuisztikus erkölcstani szemlélet tarthatatlanságáról. Természetes, hogy ezért részben a kúria tagjai közül, részben a római kongregációk és konzervatív teológusok részéről nem kevesen ferde szemmel néztek rá. Köztudomású, hogy buzgó, de erősen befolyásolható és sokat habozó VI. Pál pápa 1968-ban *Humanae vitae* címen kiadta körlevelét, melyben a házások előzetes és mes-

terséges fogamzásgátlását súlyos bűnnek nevezte és tiltotta. Häring ekkor éppen Amerikában tartózkodott, szeretett volna időt nyerni a drámai következményekkel járó és őt meglepő enciklika hatásai előtt, de a pápai megnyilatkozás – lehet mondani – az egész egyházban olyan forradalmi hangulatot idézett elő, hogy megtudván tartózkodási helyét, mindenki az akkor már legnevesebb moralista véleményére volt kíváncsi. Péter Häring ekkor mondta ki életének legfontosabb distinkcióját. Azok a házások, akik lelkiismeretükben úgy érzik, hogy képtelenek az enciklika rendkívül szigorú döntését követni, nyugodtan hagyatkozzanak jól kiformált lelkiismeretük szavára, még ha ez az enciklika előírásaival nem is egyezik meg. Köztudott, hogy az osztrák és német püspöki karok e téren Königstenben és Maria Trostban – Häringre hivatkozva – hasonlóképpen nyilatkoztak.

Sajnos a Humanae vitae enciklika kiadása óta nem szűnik meg a vihar egyházunkban, és a gyónások száma jelentősen visszaesett. Péter Häring népmissziót tartott, és napi tíz órát ült gyóntatószékben, megújult, újjászületett a hitélet. A helyek hívei ki is jelentették, hogy a misszió részt vevő gyónók 13 éve nem gyóntak, mióta a Humanae vitae enciklikát szigorúan kezelő misszionáriusok tömegesen megtagadták a gyónók feloldozását.

Ugyanilyen jóságosan bánt Häring a hivatásukat feladó papok feloldozásával is. A Herdernél 1997-ben Geborgen und frei, Mein Leben címen kiadott könyvében leírja a Péter, hogy a jóságos XXIII. János pápa titkára, Capovilla érsektől tudja, hogy XXIII. János pápa a halálos ágyán elpanaszolta, hogy nagyon bántja és fáj neki, hogy nem figyelt fel eléggé, és ezért nem oldotta meg az egyházmegyes papok kötelező cölibátusának kérdését. (id. mű 143. old.)

A hetvenes években Péter Häring súlyos gégerák műtéten esett át. Mindenki úgy vélte, hogy az operációt nem éli túl. Sajnos ezekben az években a Hittani Kongregáció keretein belül a régi inkvizíciós módszereket dicsérő dominikánus Humer érsek a nagybeteg és szentéletű moralistát is üldöző-

be vette nézeteiért. Kihallgatás kihallgatást ért. Häring megadással és majdnem humorral fogadta az üldöztetést, és néhány elferdült egyénnek malíciáját. Derűjét, csodálatos hitét és Istenbe vetett bizalmát sosem adta fel.

Míg a nyolcvanas–kilencvenes évek folyamán egyik kitűnő könyvét a másik után jelentette meg, e sorok írója 1993-ban magyarra fordította: *Es geht auch anders* címen írt nagyszerű művét. Sajnos azonban hazánk egyházában még ezt sem lehetett kinyomtatni, noha egyik egyházi kiadónál a fordítás már nyomdakész állapotban volt. Mikor erről Páter Häringet értesítettem, derűsen írta nekem: két ország van a világon, ahol – ellentétben a világ összes országaival – egyetlen művét sem adták ki, s e két ország Lengyelország és Magyarország... S még egy nagyon érdekes eseményt írt le nekem a jó atya. Rendjének, a redemptoristáknak rendfőnöke Ratzinger bíborosnál, a Hittani Kongregáció fő emberénél járt. Búcsúzáskor a bíboros kérte a generálist, hogy adja át üdvözlét Páter Häringnek és mondja meg neki, hogy „ő most már pihengessen és ne nagyon írogasson...” A rendfőnök megértette Ratzinger bíboros üzenetének magvát és így válaszolt a bíborosnak: „Megmondhatom Häring atyának Bíboros úr üzenetét szó szerint, de félek, hogy ez esetben két nap múlva az egész világ tudni fogja...” Erre Ratzinger azt felelte: „Akkor inkább ne mondjon neki semmit...!”

FOLYAMATOK



Örülni a MIÉP-nek

„Örülök, hogy a MIÉP bejutott a parlamentbe. Csurka Istvánék ugyanis szókimon dóak. Nem üres politikai frázisokat pufogtatnak, hanem tényeket sorakoztatnak fel, s ezek a tények lesznek azok, amelyek gátat vethetnek a korrumpálódásnak, s keresztülvihetik, hogy a magyar társadalom életének legkülönfélébb kérdéseire komoly feleletet adjanak az arra illetékesek”- nyilatkozta Gyulay Endre püspök úr az Új Emberben. (ÚE, NSZ) ■



A hitoktatás támogatása

Júliusban a kormány úgy döntött, hogy a hitoktatói óradijakat 1999-től a költségvetés fedezi. A felmérések szerint a hitoktatás támogatása a négy történelmi egyházra vonatkoztatva 1,2-1,3 milliárd forintos kiadással fog járni (ebből a katolikusoké 900 millió).

Magyarországon azonban további 25 egyház, felekezet, vallási közösség végez hitoktatást. Az ő igényeiket is figyelembe véve 1,7 milliárdra fog rúgni a hitoktatók bére. Egyelőre még kérdéses, hogy a jövő évi költségvetésből jutni fog-e a történelmi egyházon kívüliek hittanoktatására is. Az MKPK kérte továbbá azt is, hogy a hitoktatás védett időben és megfelelő körülmények között találja meg helyét az iskolákban. Ez a kérés meghallgatást is nyert, de az az elképzelés viszont egyelőre mellőzött, hogy költségvetési pénzből olyan képzést biztosítsanak az iskolákban, mely a vallásos és nem vallásos családból származók számára egyaránt fontos lehet. Lehetőség nyílhatna például általános műveltséget adó valláselméleti, etikai képzésre, de erre az idei tanévben már nem kerülhet sor, hiszen a tanév elkezdődött. Hogy hosszabb távon ennek lehet-e realitása, az nem a

szakemberek hiányán fog műlni, hanem – egyelőre úgy tűnik – egyházi vezető személyiségek beleegyezésén. (EF, NSZ, Nsza) ■

✓ **Isten áldja meg Horn Gyulát!**

„Horn Gyula részéről következetesen tapasztaltam az európai gyakorlatot szem előtt tartó jóindulatot a történelmi egyházak vezetőivel szervezett tanácskozáson... Tény továbbá, hogy Horn Gyula a szerződés aláírását az akadályok ellenére végigvitte. Ezt nekünk meghatározó értéknek kell tekintenünk.... Egyben ez a megállapodás a magyar katolikus egyház megújulásának fontos része. Ezt észre nem venni és meg nem köszönni, a keresztény szellemiséggel ellentétes lett volna. Ezért ma is kérem a Jóistent: áldja meg mindazokat, akik ebben a munkában pozitív módon részt vettek” – nyilatkozta a Magyar Hírlapnak Seregély István egri érsek. (MH)■

✓ **Az egyházügyi titkárság legfontosabb feladatai:** az ingatlanok felgyorsított tulajdonrendezése és a töb-

bi történelmi egyházzal való, a vatikáni egyezményhez hasonló állami megállapodások megkötése – nyilatkozta Semjén Zsolt. A hátramaradt ingatlanok visszajuttatásához 2011-ig kidolgozandó banki hitelkonstrukció látszik a legkedvezőbbnek. Mig azonban ez a nehéz milliárdokat igénylő intézkedés létrejön, az épületek állaga romlik. Így a leendő tulajdonosok új birtokuk visszaszerzése után újabb megterhelő kiadások elé néznek. A Mazshisz a leendő szerződéssel már aláírás-kész állapotban van. A református egyház számára a legnagyobb dilemmát az jelenti, hogyan tudják majd a hitoktatói óradíjak költségvetési fedezetét számukra legkedvezőbben a szerződésbe foglalni. Az evangélikusok a járadékrendszer tökéletesítését tartják a témában legfontosabb kérdésnek. (MH) ■

✓ **Ingatlanlista**

A katolikus egyház 818 ingatlanra tart igényt, és megközelítően 1200 épület után kér járadékot, melynek összege 42 milliárd forint. A református egyház mintegy 400 ingatlant kér

vissza az államtól járadék-ként vagy természetben; ezek összértéke 6,6 milliárd forint. Az evangélikus egyház 53 ingatlan után kér járadékot, ezeknek becsült értéke 4 milliárd forint. A zsidó hitközségek szövetsége 158 ingatlanát várja vissza járadék formájában, mely 13,5 milliárdjába fog kerülni az államnak, ezenfelül a 12 természetben visszakért épület becsült értéke 2 millió forint. A baptista egyház 1-1 ingatlanra tart igényt készpénzben illetve járadékban, 1 épületet pedig járadék-készpénz vegyes rendszerben igényel vissza. A budai szerb, ortodox egyházmegye 2 épületre tart igényt járadék formában, 7-et készpénzben, 9-et pedig természetben kér. ■

✓ Videoklip II. János Pál pápáról

A Vatikán is beszáll a milliárdos forgalmat lebonyolító videoklip iparba – adta hírül az International Herald Tribune. A Szentszék két rövidfilmet készített a közeljövőben, melyeknek főszereplői Teréz anya és a pápa. A filmekből többek

között megismerhetjük az egyházfő gyermekkorát, láthatjuk őt focizás közben s nyomon kísérhetjük a kubai vezető vatikáni látogatását is. (NSZ) ■

✓ Átkozódók

A Lutheránus Világszövetség tanácsa jóváhagyta a Vatikánnal közösen kidolgozott nyilatkozatot, amely véget vethet a két egyház négy évszázada tartó kölcsönös kiátkozásának. 1997-ben ugyanis evangélikus és katolikus teológusokból álló nemzetközi csoport kidolgozott egy nyilatkozatot, amely arra irányult, hogy lezárják az évszázadokra visszanyúló válási szembenállást. (A Vatikán egyelőre még nem hagyta jóvá ezt a dokumentumot.) (MH) ■

✓ Fust-Biblia

Csak pár évvel fiatalabb Gutenberg első bibliájánál a Magyarországon megtalált, és itthon a legrégebbinek tartott Biblia. Május végén a gyöngyösi ferences rendházban restaurálási munkák közben bukkantak rá egy 1462-ből való ös-

nyomtatványra. A Johann Fust (Gutenbergnek kortársa és üzlettársa) nevét viselő könyvritkaságból körülbelül hetven példány létezik szerte a világban. Magyarországon azonban a most megtalált az egyetlen. Mai értéke egymillió dollár. A szakirodalom „Negyvennyolc soros” Bibliának is emlegeti az 1462-es ősnomtatványt, mivel minden oldalán 48 sor van.

A Fust-Biblia meglepően jól vészelte át a száműzetés évtizedeit a véletlen szerencsés fordulata miatt: Marx Tökéje mentette a nedveségtől a Fust-Bibliát az utókor számára. (HVG) ■

✓ **A pápa Ausztriában**

83. nemzetközi útját bonyolította le II. János Pál pápa a június 19-21 között lezajlott ausztriai látogatása alkalmával. A pápa először 1983-ban kereste fel Ausztriát, és akkor az egész ország hatalmas lelkesedéssel fogadta őt. Másodszor 1988-ban, amikor is az egész kelet-európai térség képviseltette magát, hiszen a kommunista diktatúrák leépítése érdekében vizitált II. János Pál.

A mostani látogatáskor azonban a megszokott nagy érdeklődés elmaradt. Tény, hogy az utóbbi években 77%-ban katolikus Ausztriában a megkérdezettek 83%-a tulajdonított csekély vagy semmilyen jelentőséget a pápalátogatásnak.

A kilencvenes évek alatt az osztrák katolikus egyház igen sok belső konfliktust élt át. (Ld „az egyház mi vagyunk”-mozgalom és a népszavazás.) A mostani látogatástól sokan azt várták, hogy a pápa végre elfogadja a hívek tiltakozását például a homoszexualitással és pedofiliával vádolt, bár rá nem bizonyított Groer püspök érsekké való kinevezése miatt.

A pápa először Salzburgba, majd St. Pöltenbe, és végül Bécsbe utazott. Három boldogot avatott, és prédikációinak fő témája az EU keleti bővítése, a globalizáció, és az antiszemitizmus volt. A konfliktusokról azonban hallgatott a pápa, az osztrák egyházra vonatkozóan semmit sem mondott.

Mégsem valószínű, hogy nagyot csalódtak volna, különösen nem azok a katolikus hívők, akik a St. pölteni találkozóra fekete

léggömbökkel érkeztek. Hiszen a három osztrák városban – a külföldi vendégekkel együtt – mindössze 100 ezren vettek részt a pápa által bemutatott szentmiséken. Csak emlékeztetőül érdemes megemlíteni, hogy 1983-ban 350 ezer hívő érkezett Bécsbe.. (Kathpress, MK, ÚE) ■

✓ **A Pax Romana Fórum**
elnökségének képviselőivel találkozott Seregély István érsek augusztus közepén. A katolikus civil szervezet képviselői hangsúlyozták a találkozó alkalmával, hogy működésük során a magyar egyházi és világi értelmiség reflexív és konstruktív együttműködésére számítanak az aktuális társadalmi kérdésekről rendezett kongresszusaikon. Ezek eredményeit a Pax Romana felajánlja az egyház társadalmi szerepvállalásának segítésére. Seregély István érsek, az MKPK elnöke a beszélgetés során az egyházon belüli mentalitásbeli sokféleséget érintve kifejtette: bár többféle úton igyekszünk eljutni az igazsághoz, de az irányadó csak az egyház Tanítóhivála le-

het. Reményét fejezte ki, hogy a Pax Romana – eddigi működését folytatva – konstruktív módon lesz jelen az egyházi közéletben. (MK) ■

✓ **Vatikán – holocaust**

A holocausttal kapcsolatos vatikáni dokumentum nagy visszhangra lelt szerte a világban. A március 16-án közzétett pápai nyilatkozat a náci zsidó üldözések miatti első hivatalos szentszéki bocsánatkérés. A Vatikán szerepének megítélése és minősítése a dokumentum kiadásától kezdve folyamatosan tart. Bővebben a jövő számunk foglalkozik a témával. ■

✓ **Ki a zsidó?**

És ki a még zsidóbb? – kérdés merült fel az augusztus 7-8-9 között megrendezett Nemzetközi zsidó dicséret fesztivál kapcsán a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége és a Halld Izrael nevű Messiás-hívő zsidó-keresztények között. Az Egyesült Államokban már jól ismert közösség olyan gyülekezet, mely hitelveiben és vallásgyakorlatában keresz-

tény jellegű irányzatot takar. Célcsoportja és hívei zsidó származásúak. Nézetük szerint elveik és vallásuk kétezer éves, vagyis ők Jézusban felismerik a Megváltót. A Mazsihisz elutasítja ennek a vallási közösségnek a működését, sőt a holocaust modern folytatásának látja a „szekta” rendezvényeit. (NSZ, HVG) ■

✓ **Agostino Casaroli**
bíboros, a Vatikán Kelet-Európa-politikájának megbízottja 83 évesen hunyt el. ■

✓ **Gál Ferenc**
teológiai professzor, a Lateráni Egyetem díszdokto-

ra, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem alapítórektora 84 éves korában elhunyt. ■

✓ **Berhnard Häring,**
világhírű német morálteológus, redemptorista szerzetes 86 éves korában elhunyt. (ld. bővebben a 88. oldalon) ■

✓ **Veszélyes könyvek!**
P. Anthony de Mello (1931-1987) SJ írásaival kapcsolatban a Hittani Kongregáció kijelentette, hogy művei a katolikus hittal nem egyeztethetők össze. (Az indiai jezsuita szerzetes írásaiban a keresztény lelkiesség és a keleti bölcsélet tanait vegyítette.) (L'O.R.) ■

OLVASÓI LEVELEK

Tisztelt szerkesztőség!

Az Egyházforum korábbi számának vezércikke a transzcendentális meditációról kiválóan érzékelteti a mai keresztény ember útkeresését, amelyben megpróbál integrálni más, nem keresztény utakat is saját vallásos életének fejlődése során, és így igyekszik megtalálni egyéni, testre szabott katolikus vallásos gyakorlatát. Azt gondolom, hogy ma, a vallásos pluralizmus korában semmiképpen sem kellene elneznünk a különböző vallási gyakorlatok ilyen „vásárát”, amíg ezek nem sértik hitünk alapjait, annak a vallásnak a lényegét, amelyhez tartozunk, és amihez megvalljuk magunkat.

A vallásos ihletésű, sokszor egzotikus színezetű praktikák kelendőségét azonban hamarosan felismerték nem csak a vallási közösségek vezetői, hanem a jó üzletet szimatoló menedzserek is – vagy talán a kettő sokszor egybe is mosódik? Itt már nem csak a keresztény ember útkereséséről van szó, akinek sokszor saját (mindenkori) egyháza kínálja fel legális keretek között a legkülönbözőbb – ha kell krisztianizált – lelki utak megismerésének lehetőségét, hanem azokról a nagy tömegekről, akikben egzisztenciális szinten él az éhség, hogy valami többet, mélyebbet ismerjenek meg az életben való eligazodás megkönnyítésére.

Az „új vallások”, új praktikák egyes menedzserei, papjai éppen ezt a lét szintjén megfogalmazódó éhséget használják ki arra, hogy a lelki béke megvásárolhatóságának délibábjával kecsegtessék a kereső embert, és komoly pénzeket húzzanak ki a zsebéből a fogyasztói szemlélet jegyében – ez mindenképpen etikátlan.

Csak halkan merem hozzátenni, hogy van ebben egy olyan ambivalencia, amelyre talán a hagyományos egyházak hívei fokozottan érzékenyek, de amelyhez való viszonyunkat talán nem árt újragondolnunk. Katolikus kultúránkhoz alapvetően hozzátartoznak a teljesen ingyenes szertartások: a szentmise, a liturgikus cselekmények, a vallásos élet számtalan megnyilvánulásai és a – szinte ingyenes – kegyeleti szolgáltatások, mint az esküvő, a temetés, a miseintenció stb. A gyónásért, lelki beszélgetésért sem kell fizetnünk, ami pedig egy papnak, lelkésznek ugyanolyan „munka”, mint egy pszichiáternek. Nehezen látjuk be, vagy nem akarjuk belátni, hogy egy papnak, lelkigyakorlat-, kurzus-, bibliodráma-vezetőnek vannak kiadásai, utaznia kell, az életéből bizonyos időt erre fordít, évekig tanult, készült arra, amivel foglalkozik, ami a hivatása, és ezt pénzben kifejezhető módon is honorálni kell(ene). Kicsit idegenkedünk attól, és talán el is ítéljük, ha egy előadó, csoportvezető pénzt kér, ha vallásos témában kérik fel valamilyen feladatra. A lelkigyakorlatokon is legfeljebb a szállásért és ellátásért kell fizetnünk. Távol áll tőlünk, mert távol tartottuk magunkat mindezidáig az egyházi-, lelki élet biznissz-oldalától, ami azonban ma egyre inkább beszüremkedik vallásos életünk hétköznapijaiba is. A német nyelvű országok lelkigyakorlatos házainak programjában például világosan különválnak az ellátásért fizetendő összeg és a kurzus, program díja.

Nyilván ezen a téren is, mint annyi másban, valami kompromisszumra lenne szükség: az alternatív vallások pénzéhes hiéna-magatartása és a hagyományos egyházak ingyenes „szolgáltatásai” között. Ma Magyarországon ennek az etikájáról még csak gondolkodhatunk, de a gyakorlati valóságot egyelőre sokkal inkább a mi kis vékony magyar pénztárcánk fogja meghatározni.

(V.P.P.Budapest)

Tisztelt Egyházforum!

Pár mondatban szeretném megköszönni annak lehetőségét, hogy egy hetet tölthettünk Leányfalun a Lelkigyakorlatos Házban. Nagyon jól éreztük magunkat, szerintem az egész családuk hasznára vált ez a közös együttlét. A gyerekek is sok élményben gazdagodtak, és igazán a körülmények is ideálisak voltak. Jó volt megtapasztalni, hogy egy ilyen helyen is lehet nyaralni, habár azt gondolom ez nincs nagyon publikálva, ennek lehetősége. Pedig meglátásom szerint az egyház így is segíthetné népesebb családjait, akik esetleg nehezen jutnak el közös nyaralásra. Természetesen a folyóiratot továbbra is előfizetjük, nagyon szeretem olvasni, végre az ember olyanról is olvashat, ami nem éppen a „felszín”. Annyi hülyeséggel próbálják teletömni az ember fejét a különböző lapokban még egyházi részről is, – én elég sok kifogásolni valót találok a hivatalos sajtóban. Maradatok meg továbbra is kicsit ellenzékiek, de reálisnak. Munkátokhoz az Úr áldását kérem, népes családommal együtt.

Szeretnék kérni levélben egy csekket (a nyári mindenféle nyüzsgés után), valami szerényebb adománnyal támogatjuk majd alapítványotokat. Még egyszer köszönjük a lehetőséget! Győr, 1998. júl. 27.

(Markó család Győrből)

Drewermann Magyarországon

Az Osztrák Kultúregyesület (Bestaende), a Goethe Institut (Budapest) és az Egyházforum közös szervezésében Eugen Drewermann 1998. október 2-án előadást tart Budapesten. Az Egyházforum erre az alkalomra egy Drewermann-válogatást is tervez megjelentetni „Pszichoanalízis és erkölcszociológia” címmel, amely kötet Magyarországon elsőként adna átfogó képet a drewermanni teológia sajátos és újszerű módszeréről és eredményeiről.

A 20. század második felének gazdag német teológiájából elsősorban Karl Rahner munkássága hatott a magyar teológiai gondolkodásra, s szélesebb körben vált ismertté. Más, ugyancsak jelentős teológiai irányzatok híre azonban csak nagyon szűk szakmai körbe ért el. Így Drewermann munkássága, s az általa kiváltott vita, illetve elítélés, amely nagymértékben gátolta magyarországi megismertetését. A jelen kötet arra vállalkozna, hogy a válogatott tanulmányokkal bemutatná a hit és az emberi egzisztencia pszichoanalitikus, illetve mélylélektani megközelítését és értelmezését, amely a drewermanni teológiai szemlélet alapjellegzetessége.

Az Egyházforum által gondozott és kiadott kötet a teológia és pszichoanalízis iránt érdeklődő nagyközönséggel megismertethetné a teológia pszichoanalitikus szemléletét, s egyben népszerűsítené a német teológiai gondolkodást Magyarországon.

Az előadás pontos helye és ideje:

Budapest, ELTE, Állam- és Jogtudományi Kar,

Egyetem tér 1-3. díszterem.

1998. október 2. este 19.00

TARTALOM

Előszó	3
SÚLYPONT.....	4
<i>Cseb-Szombathy László: A család</i>	4
Jövőnk a család (NOE Gödöllő).....	18
<i>Tóth Olga: Család a mai magyar társadalomban</i>	21
Családi értékpreferencia vizsgálat 1997	31
<i>Pfitzner Rudolf: Szeretet, erosz, szexualitás</i>	37
<i>Kovács-Krassói Norbert: Gólya hozta</i>	44
<i>Herbert Haag: Ne zavarjátok a szerelmet</i>	50
Egyre többet tenni a családért (Interjú Bíró László püspökkel).....	61
PERSPEKTÍVA.....	70
Josef Heinzmann, Bernard Liss, Hans-Gunter Gruber	
SZEMLE	80
Páter Bernhard Häring halálára	87
FOLYAMATOK	90
MIÉP-siker – A hitoktatás támogatása – Isten áldja Horn Gyulát! – Az egyházügyi titkárság feladatai – Ingatlanlista – II. János Pál - videoklip – Átkozódók – Fust-Biblia – A pápa Ausztriában – Pax Romana – Vatikán - holocaust – Ki a zsidó – Halottaink: Agostino Casaroli, Gál Ferenc, Bernhard Häring – Veszélyes írások	
OLVASÓI LEVELEK.....	96